L·MARCIVS·Q·F·GAL·OPTATVS
AEDIL·TARRACONE·II·VIR·ILVRONE
ET·II·VIR·QVINQVENNALIS·PRIMVS
PRAEFECTVS·ASTVRIAE·TRIBVN·MILIT
LEGIONIS SECVNDAE AVGVSTAE
ANNOR·XXXVI·IN PHRYGIA·DECESSIT

ESTUDIS

Àngels AYLLON i ANTON, Joan GIMÉNEZ i BLASCO — *Anàlisi del context d'una revolta obrera : Mataró, juliol 1909.*

Josep XAUBET i VILANOVA — *Un intent d'història oral : El Sis d'Octubre a Mataró.*

Marià RIBAS i BERTRAN — *El 6 d'Octubre a Mataró.*

Joaquim CASAS — *El meu Sis d'Octubre.*

Joaquima XIMENES — *Un model naval contemporani del segle XV.*

Jaume GONZÁLEZ - AGÀPITO — *El 150è. aniversari de "La Gloria de Iluro".*

Joaquim GRAUPERA i GRAUPERA — *El "Bar Canaletes" Breu recull d'un cèntric bar mataroní.*

DOCUMENTACIÓ

La Setmana Tràgica a Mataró
Segons una carta comercial de l'època

RECURSOS

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

FULLS/20

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, juliol 1984

FULLS/20

del Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró, juliol 1984

TAULA

● EDITORIAL 1
● ACTUALITAT 2
● ESTUDIS
ANÀLISI DEL CONTEXT D'UNA REVOLTA OBRERA: Mataró, juliol 1909 3
Àngels Ayllon i Anton i Joan Giménez i Blasco.
UN INTENT D'HISTÒRIA ORAL: EL SIS D'OCTUBRE A MATARÓ. 14
Josep Xaubet i Vilanova.
EL 6 D'OCTUBRE DE 1934. 20
Marià Ribas i Bertran
EL MEU SIS D'OCTUBRE. 23
Joaquim Casas
UN MODEL NAVAL CONTEMPORANI DEL SEGLE XV. 26
Trad. Joaquima Ximenes
EL 150è. ANIVERSARI DE "LA GLORIA DE ILURO". 27
Jaume González - Agàpito
EL "BAR CANALETES"
Breu recull d'un cèntric bar mataroní. 41
Joaquim Graupera i Graupera
● DOCUMENTACIÓ
LA SETMANA TRÀGICA A MATARÓ
Segons una carta comercial de l'època 46
● RECURSOS 48
● DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA 51

Dibuix portada: Làpida de Lucius Marcius, reproduïda pel pare Josep Rius a *La Gloria de Iluro*

Edita: **MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA**
Centre d'Estudis Locals de Mataró.
Plaça del Fossar Xic, s/n. - Mataró.
Adreça Postal: c/. Sant Francesc d'Assís, 25
Tel. 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)
MATARÓ

Composició i impressió:
Copisteria Castellà - c/. Pujol, 39 - Mataró.
Dipòsit Leg.: B-15.257-1978 *ISSN* 0212-9248

L'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria no es responsabilitza necessàriament de l'opinió que expressen els articles signats.

AMB LA COL.LABORACIÓ DEL SERVEI D'ARXIUS DEL DEPARTAMENT DE CULTURA DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA

EDITORIAL

DOS ANIVERSARIS

Aquest juliol, precisament els dies de les festes de les Santes, farà exactament setanta-cinc anys de la Setmana Tràgica, trasbals revolucionari que es visqué intensament a Mataró. Per l'octubre en farà cinquanta dels fets del Sis d'Octubre de 1934, que també repercutiren en la vida de la nostra ciutat.

Pensem que és molt vàlid d'aprofitar els aniversaris d'uns esdeveniments per a analitzar-los, fer-ne memòria i extreure'n conseqüències.

Per això, en el present número dels FULLS parlem de la Setmana Tràgica i del Sis d'Octubre. Perquè són uns fets transcendents, dels quals cal establir la visió i la versió mataronina.

A més, i en particular, els esdeveniments d'Octubre de 1934 afecten directament Santa Maria de Mataró. Un altre motiu important per a parlar-ne. I per a extreure'n múltiples consideracions i conseqüències. Però només ens referirem a dues. La primera, que la violència i la força no han de servir mai per a judicar la llibertat de consciència. La segona, que cal valorar el patrimoni cultural del país, fer que sigui conegut i que estigui a l'abast de tothom, perquè mai no puguin repetir-se les escenes de destrucció.

ACTUALITAT

NOTÍCIA DE SUBVENCIONS AL MUSEU ARXIU

La Diputació de Barcelona com a ajut per a possibilitar el trasllat i la nova instal.lació de l'Arxiu al carrer de Beata Maria ens ha atorgat subvenció de 200.000 ptes.

La Caixa d'Estalvis Laietana ens ha concedit igualment un ajut de 100.000 ptes. per al condiciament de la nova Sala Polivalent i nou accés al Conjunt dels Dolors.

Cal fer constar també que el Museu Arxiu de Santa Maria va tenir subvenció del Patronat Municipal de Cultura per un import de 286.000 ptes., corresponent a l'exercici del 1983.

Ho agraïm de manera pública.

LES OBRES DE LA CASA DEL CARRER BEATA MARIA

Des de mitjans del mes de maig proppassat continuen les obres a la nova seu del Museu Arxiu en la segona fase. A més del contractista, hi treballen paletes de la Campanya contra l'atur.

Un acord amb la propietat de la finca veïna, família Roure, a la qual agraïm públicament les facilitats donades, permetrà que des de la planta baixa de la casa, futura Sala Polivalent del Museu Arxiu, pugui accedir-se al Conjunt dels Dolors, possibilitant i facilitant en gran manera la seva visita.

VEREDICTE DE LES BORSES D'ESTUDI CONVOCADES PEL PATRONAT MUNICIPAL DE CULTURA DE MATARÓ

Borsa d'Estudi d'Història
I Memorial Josep Pellicer.

El jurat composat per la Sra. Anna Comas, regidora de Cultura, i els Srs. Josep Ma. Fradera, historiador, Joaquim Llovet, historiador, i Jaume Sobrequés, historiador, director de l'Institut Municipal d'Història de Barcelona, i actuant com a secretari amb veu però sense vot, el Sr. Pere Ma. Ibern, vocal de l'àmbit de Documentació i Recerca del Patronat Municipal de Cultura, reunit el 22 de maig de 1984, acordà per unanimitat d'atorgar la Borsa d'Estudi I Memorial Josep Pellicer 1984, a les propostes de treball "Els apotecaris mataronins dels segles XVII i XVIII" de la qual és autora la Sra. Imma Caballé i Martin, per un import de 175.000 pessetes, i "La vida municipal a Mataró, aproximació a partir de la correspondència de la Universitat de la Vila (1589-1629)", de la qual és autor el Sr. Joan Giménez i Blasco, per un import de 100.000 pessetes.

Borsa de Documentació 1984.

El jurat format per la Sra. Anna Comas, regidora de Cultura, el Sr. Josep Ma. Sans i Travé, cap de servei d'Arxius del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, i les Sres. Pilar Cuadrada i Carme Sabater, bibliotecàries, actuant com a secretari el Sr. Pere Ma. Ibern, reunit el 21 de maig de l'actual acordà per unanimitat declarar deserta la Borsa.

Borsa d'Estudi de Cultura
I Memorial Ramon Arabia i Solanas.

El jurat composat per la Sra. Anna Comas, regidora de Cultura, i els Srs. Ventura Clavaguera, Ignasi Cruzate, i Ramon Salicrú, actuant com a secretari el Sr. Pere Ma. Ibern, reunit el 23 de maig de 1984, va decidir per unanimitat atorgar la Borsa d'Estudi de Cultura I Memorial Ramon Arabia i Solanas al Sr. Francesc Costa i Oller per la seva proposta de treball "Edició del Manuscrit del Sr. Antoni Gualba, sota el títol de *Crònica local de Mataró*" per un import de 100.000 pessetes.

ESTUDIS

L'estudi dels fets de juliol de 1909 a Mataró, ara fa setanta-cinc anys, pot aportar nous elements per a la interpretació del procés de la Setmana Tràgica i, a més, pot contribuir a mesurar la dimensió real del conflicte fora de l'àmbit barceloní.

ANÀLISI DEL CONTEXT D'UNA REVOLTA OBRERA : Mataró, juliol 1909

La complexitat d'un procés de característiques revolucionàries, com fou la Setmana Tràgica, ha merescut abundosos estudis. En general, però, s'han dedicat a l'anàlisi i interpretació dels successos de Barcelona, esmentant sols de manera tangencial la conflictivitat que tingué lloc a altres indrets. El coneixement de la dinàmica dels conflictes socials que de manera paral.lela s'iniciaren a poblacions con Sabadell, Granollers, Palafrugell i Mataró, pot aportar nous elements per a la interpretació d'aquest procés, alhora que amplia les dimensions reals del conflicte.

En aquesta situació de violència es féu ben palès com els desequilibris i les tensions internes de la societat prengueren cos en aquesta agitació obrera i anticlerical, que iniciada com a vaga esdevingué, mercès a una accelerada radicalització, una veritable revolta armada.

La concreció d'aquesta resposta revolucionària a diferents punts de Catalunya mostra com la col.lisió d'interessos socials antagònics no fou un esclat aïllat del proletariat barceloní, sinó que posà de relleu les contradiccions de la societat catalana noucentista.

A partir d'aquests pressupostos iniciem l'estudi dels fets a la nostra ciutat. Si limitéssim la recerca a una ressenya dels successos trairíem l'objectiu del present treball. Per tant intentarem no sols reconstruir els incidents esdevinguts en aquella setmana de les Santes, sinó veure-hi la materialització d'unes tensions socials i polítiques que esclataren en produir-se la crida dels reservistes.

Abans d'encetar l'estudi cal, però, una referència al moment històric. Assistim en aquests moments a nivell d'Estat a una descomposició del sistema canovista, amb el que aquest implicava d'alternança en el poder dels dos grans partits: liberals i conservadors. La crisi d'aquest sistema artificiós de govern vingué, en part, condicionada per l'aparació de noves forces socials emergides en el procés d'industrialització, i que cercaven un espai polític que no els era fàcil de trobar en el marc del bipartidisme clàssic. Restaven doncs aquestes forces populars al marge de l'activitat parlamentària, amb tot el que això suposava de desestabilització per al sistema.

Catalunya presentava en aquest moment una problemàtica política pròpia, amb una vitalitat molt accentuada respecte a la resta del país. La realitat més pregona d'aquest moment fou Solidaritat Catalana, integrada per un ampli ventall de forces polítiques que comprenia des de carlins fins a liberals històrics, passant per la Lliga, etc. Aquest col.lectiu amb una especial sensibilitat davant la qüestió catalana, oferia un front compacte a l'hora de pactar amb Madrid.

Una de les limitacions de Solidaritat Catalana, conseqüència de la pròpia composició social, fou la manca de sensibilitat davant el problema obrer. Les reivindicacions obreres generalment no foren escoltades per Solidaritat Catalana, especialment en tot el que feia referència a salaris o seguretat laboral.

L'obrer català, per tant, sense una organització sindical efectiva, que havia estat durament

reprimida amb motiu de la vaga de 1902, i per manca d'uns portaveus específics dels seus interessos polítics, es dissocià de Solidaritat Catalana i es veié abocat al camp de les teories revolucionàries que a Catalunya eren abundants: terrorisme anarquista, anarco-sindicalisme, educació llibertària i el Partit Republicà Radical dirigit per Lerroux. Va ésser aquest que, per mitjà del seu partit, veient la importància potencial de la classe obrera, va orientar la seva estratègia política vers la captació d'aquests sectors. Per tant, tot i tractar-se d'un partit format originalment per petita burgesia, amb vinculacions amb grups militars, seguint la tradició del republicanisme del segle XIX, va "evolucionar" tàcticament durant la dècada de 1890, passant d'un programa basat en la revolució política a un de nou fomentat en la revolució social.

En el seu ideari polític es trobaven vinculats un aferrissat anticlericalisme junt amb una crítica de les aspiracions catalanistes o autonòmiques, en defensa *del honor español* i en contra *de los antipatrióticos regionalistas que bajo la guía de las órdenes religiosas, conspiraban para abatir la monarquía borbónica e instaurar un régimen autocrático, feudo del Vaticano.* (1)

L'actuació del Partit Republicà Radical creà una desestabilització en el cos polític català. Així, en una conjuntura de forta empremta regionalista, significà una cunya centralista i militarista. Semblant funció exercí davant del moviment obrer. Propicià la desvinculació de les classes treballadores respecte de les organitzacions sindicals per embarcar-les en una demagògica *revolución social*, que es limità a la pràctica d'un anticlericalisme exacerbat.

Enmig d'aquest ambient, enrarit per una important crisi econòmica originada per la pèrdua dels mercats colonials, s'afegí un nou motiu de tensions socials que es convertí en el detonador d'aquesta complexa situació sòcio-econòmica. Fou l'aventura del Marroc.

Maura i el seu govern, oblidant-se de la dramàtica liquidació tan recent de l'imperi espanyol, amb notòria inconsciència tornà a jugar la política imperialista. Aquesta aventura colonial tenia unes raons ben concretes. Hi havia uns interessos respecte d'unes explotacions mineres situades prop de Melilla. L'adjudicació dels jaciments es féu a dues companyies en les quals hi participaven notables personalitats de l'economia i la política espanyoles (comte de Romanones, duc de Tovar, grup inversor Comilles-Güell, i algunes personalitats vinculades al govern de Maura, com era el mateix governador del Banc d'Espanya.

L'agressivitat dels nadius originà fortes pèrdues a les inexpertes tropes espanyoles, que es veieren en una situació compromesa, obligant al govern a enviar reforços. Davant la creixent contestació social a aquesta escalada bel.licista Maura féu clausurar les Corts, es decretà una forta censura i s'ordenà la mobilització entre altres, dels soldats a la reserva pertanyents a la Tercera Brigada Mixta, que es trobava acantonada a Catalunya.

Davant d'això les classes treballadores, les més directament afectades per la llei de reclutament, iniciaren un seguit d'actuacions de protesta. L'actitud més decidida fou l'empresa pel Partido Socialista Obrero Español, que convocà a una vaga general pel dia 2 d'agost de 1909.

La tensió acumulada a Barcelona amb motiu de l'embarcament dels reservistes cap al front precipità els esdeveniments. Entre els dies 11 i 18 de juliol es produí a Barcelona la marxa dels primers contingents de reservistes. El dramatisme d'aquests fets facilità una reacció popular de protesta que no esperà la data fixada per a la vaga. La protesta es radicalitzà i amb ella l'anhel per part d'alguns sectors d'iniciar la revolució que se'ls havia promès.

EL CONTEXT MATARONÍ

La pèrdua dels mercats colonials afectà de manera important el desenvolupament de l'activitat productiva més important, la indústria tèxtil.

En aquesta conjuntura s'imposava reduir les despeses de producció. Entre les mesures adoptades s'inicià un desplaçament de les fàbriques a les conques fluvials que oferien una energia més econòmica. Entre les que restaren es procurà una deducció imposant sous baixos i substituint on fos possible el treball d'homes pel de dones i criatures, molt menys remunerat.

La crisi, com és habitual, castigà els sectors més indefensos de la població. A la premsa local es pot rastrejar aquesta problemàtica a casa nostra.

Així llegim a "El Liberal" del 10 de juliol *Verdaderamente el trabajo industrial en Mataró anda bastante decaido* [···] *la situación en realidad es crítica.* [···] *Muchas familias que atraídas por la fama de que gozábamos vinieron a nuestra ciudad donde el trabajo de la mujer era excepcionalmente retribuido, han tenido que volver a sus antiguos lares, o emigrar desde que el género de punto no es demandado por la especulación colonial perdida, y otras pocas que venían de años subsistiendo de los trabajos de la hilatura del tejido, con el cierre de un par de fábricas y la completa desaparición de estas manufacturas, se esfuerzan en buscar su subsistencia por otras vías que les son cerradas, sin decidirse a abandonar la población.*

Referint-se a un altre component de la crisi llegim a "El Nuevo Ideal" del 2 d'abril: *En un*

mes baja la mano de obra cuatro veces en la fábrica Fontdevila. Les preocupacions de la patronal queden reflectides en la següent notícia que publicà el "Diario de Mataró y su Comarca" del 3 de juliol: *La Agrupación de fabricantes de tejidos del Fomento de Trabajo Nacional, continúa sus gestiones hasta conseguir el paro de un día por semana en las fábricas al objeto de mitigar la actual crisis y de que no sean despedidos los obreros.*

En dies posteriors s'informà que les gestions no havien arribat a cap acord per manca de l'adhesió majoritària. El comentari final que de la notícia fa el conservador "Diario de Mataró" és eloqüent: [···] *como consecuencia de este acuerdo quedan, naturalmente, los hiladores de algodón en libertad de resolver lo que individualmente estimen favorable a sus intereses.*

Bo i no disposar de dades suficients, no és difícil suposar que la situació de les classes assalariades en aquest moment havia d'ésser precària.

Davant la manca de sèries àmplies de salaris de Mataró per al període, assenyalarem a títol indicatiu els sous que hem constatat durant l'elaboració d'aquest treball. Aquests oscil.len entre 2,50 i 3 pessetes diàries per a treballs no especialitzats o de peonatge.

Per avaluar la significació real d'aquests salaris, hem recorregut a l'obra de J. Connally Ullman, que ha calculat per a l'any 1910 el cost mig mínim d'alimentació i habitatge per a una família amb dues criatures a Barcelona, en 112, 33 pessetes al mes. (2)

Bo i acceptar la limitada representativitat dels sous que coneixem i el risc d'acceptar les mateixes dades barcelonines per Mataró, és il.lustrador efectuar-ne una comparació.

Calculant que els sous indicats per a Mataró representessin mensualment unes xifres entre 67,5 i 81 pessetes queda ben palès el migrat suport econòmic de què disposaven les famílies obreres que tenien la sort de disposar de treball.

Aquesta justesa econòmica obligava a les famílies a utilitzar tota la força de treball disponible en el si de la mateixa, d'aquí l'àmplia oferta de treball infantil i femení, els quals aportaven a l'economia domèstica els mínims per a la subsistència.

Si el quadre econòmic dels grups assalariats no era gaire afalagador en situacions no recessives, els tons dramàtics s'agreugen en moments com els que estudiem. La conjuntura de baixa ocupació laboral i de reajustament de sous tenien en aquest context una idèntica resolució: la pobresa.

"El Liberal" es fa ressò d'aquest fet amb una òptica clarament burgesa: *Existen un pequeño número de habitaciones desocupadas y* [···] *unas doscientas familias que deben a los proveedores de subsistencias y al casero.* Posteriorment el periòdic comenta: [···] *Una estadística sobre el particular nos diría que las dos terceras partes de los necesitados y de los que deben al casero han adquirido por hábito o por imposibilidad física, la costumbre de resolver el problema de la vida hablando de la crisis y pidiendo a la beneficiencia.*

El sofisme d'aquesta argumentació no pot amagar, però, una realitat pregona. La crisi crea en aquest moment en les classes assalariades un subgrup de nombre variable, els pobres, que esdevenen el que hom ha definit com a exèrcit industrial de reserva a l'espera d'una nova conjuntura expansiva.

No tenim més dades, a part de les dues-centes famílies citades per "El Liberal". Però cal considerar que aquests *pobres* formen un grup perfectament definit en el teixit social, esdevenint gairebé institucionalitzat i per al qual la societat manté una diversificada activitat benèfica que actua com a mecanisme compensatori.

Caldrà tenir ben present l'angoixant situació econòmica d'aquests grups assalariats per a entendre la radicalització de la protesta davant la crida dels reservistes.

LES FORCES POLÍTIQUES A MATARÓ

Per a l'estudi de la correlació de les forces polítiques hem centrat l'atenció en les eleccions municipals que es celebraren el 2 de maig de 1909. Dels resultats d'aquesta convocatòria electoral se'n desprèn quines són les directrius ideològiques més votades, així com la incidència de les diferents ofertes polítiques a la nostra ciutat.

Les eleccions convocades pel govern Maura preveien la renovació de la meitat dels components dels consistoris. S'inaugurava una nova llei electoral, que d'entre d'altres aspectes suposava el sufragi obligatori per als majors de 25 anys i eren presentades amb unes certes garanties de fiabilitat. A Mataró es preveia la renovació d'11 consellers per a la qual substitució es presentaren les següents candidatures: Candidatura Federalista Radical, Candidatura Administrativa, Centre Autonomista Català i Candidatura Socialista.

A "El Nuevo Ideal" del 30 d'abril hi veiem formulat el programa de la Candidatura Federalista Radical en aquests termes: *El próximo día dos de Mayo se celebra una lucha política a la que los obreros debemos contribuir con estusiasmo a fin de ver si llevamos al municipio verdaderos representantes del pueblo obrero. El obrero*

para llegar a la emancipación ha de luchar constantemente. Si se cruza de brazos y no lucha no tiene derecho a quejarse de su precaria suerte, ya que su inercia contribuye al sostenimiento de este régimen de privilegiados y explotadores que nos embrutece y aniquila. Hemos de procurar llevar al municipio hombres que se preocupen del bienestar de la clase obrera [···] *y para conseguir esto, habeis de llevar al municipio hombres que se preocupen del bienestar de la clase obrera* [···] *hombres de partidos populares como el nuestro. Los obreros no debemos ser indiferentes en política, ya que con el modo de ser de la sociedad actual, la cuestión social es política.*

La Candidatura Administrativa presenta les seves posicions ideològiques en el "Diario de Mataró y su Comarca" del 29 d'abril: *En las próximas elecciones las fuerzas vivas de la población: agricultores, industriales, propietarios y comerciantes, con carácter de Candidatura Administrativa, presentan a los siguientes señores* [···] *Tres son las candidaturas que se anuncian* [···] *y finalmente la que podemos apellidar de las clases productoras, por cuanto sin tener ningún color político, vemos en ella dignas representaciones de la agricultura, la industria, la propiedad y el comercio.*

La manca de *color político* permet que en aquesta llista apareguin ben units els representants del Partit Moderat i Liberal, que configuren els sectors econòmicament dominants de la societat. El seu programa proposa una gestió municipal estrictament administrativa, al marge d'implicacions polítiques.

Entre els objectius més repetits hi trobem el *progreso y la tranquilidad*, i en canvi no es fa cap menció a qüestions socials.

De la Candidatura Autonomista no en tenim notícia de primera mà. A "La República" de l'1 de maig se'ns informa que entre els seus membres hi ha un bon nombre dels fabricants mataronins: Fontdevila, Marfà, Colomer, Clavell. Aquest periòdic els defineix com a autonomistes i republicans. Es fan mereixedors de profundes crítiques als ulls dels Federalistes Radicals: *al fin y al cabo tambien son burgueses.*

La Candidatura Socialista la coneixem també per referències indirectes. Així a "La República", estretament vinculat a la Candidatura Federalista Radical hi llegim el 24 d'abril el següent comentari: *Dicen estos señores compañeros que quieren presentar sus correspondientes candidaturas aunque sea por pura fórmula, estando ya convencidos de no sacar ningún candidato* [···] *pero como consideran a los republicanos tan burgueses como a los mismos carlistas no encuentran ningún inconveniente para que sus votos favorezcan a la reacción.*

Els resultats de les eleccions foren:

Candidatura Federalista Radical	2.392 vots	46%
Candidatura Administrativa	1.468 vots	28%
Centre Autonomista Republicà	1.000 vots	20%
Candidatura Socialista	290 vots	5%

S'observa una incidència socialista ben migrada, i com el vot majoritari de les classes populars es decantà cap a la Candidatura Radical que aconseguí 7 dels 11 escons municipals. Aquesta aclaparadora victòria s'explica, en part, gràcies al fenomen lerrouxista. El Partit Federalista, ja antic a Mataró, rebé l'impacte de la carismàtica personalitat de Lerroux, que es convertí en *el caudillo.* La demagògia d'aquest personatge va calar entre les classes més explotades, que veieren en les seves promeses de revolució social l'única alternativa a la seva situació.

La resta dels vots es reparteixen entre les candidatures Administrativa i l'Autonomista Republicana. Els donen suport la burgesia i les classes mitjanes. Bo i tenir criteris econòmics paral.lels, difereixen ambdues candidatures en la concepció del model d'Estat. Fruit de la consciència existent en el si de sectors burgesos catalans de formar un grup progressiu dins d'un Estat llastat per l'oligarquia terratinent que no acaba d'assimilar les necessitats de la burgesia catalana.

La candidatura que obté el major nombre de sufragis i que per tant recull les aspiracions majoritàries de la població és la Federalista Radical. Aquest partit està integrat en la cúpula dirigent per petits burgesos, comerciants, botiguers i en la base per una nombrosa representació proletària.

Abans de passar a l'anàlisi concreta dels fets volem reflexionar entorn de la dinàmica política a la nostra ciutat, a fi de conèixer les actituds dels grups representats en el govern municipal, respecte de problemes objecte de fortes polèmiques i que tenen una incidència directa amb els fets estudiats. Ens referim a la qüestió dels consums i a la polèmica suscitada amb els inicis de la guerra al Marroc i la subsegüent crida de reservistes.

ELS CONSUMS

Amb aquest nom es coneixia un impost indirecte que afectava les mercaderies que entraven a qualsevol població i que afectava entre d'altres a elements de primera necessitat. Els ajuntaments n'eren els encarregats de la recaptació i disposaven d'uns punts o burots a les diferents entrades de la ciutat amb personal administratiu i guàrdies encarregats d'aquest efecte.

La impopularitat d'aquest tipus de taxes ja

havia originat incidents en el segle XIX, però novament, a l'any 1909 el problema tornà a plantejar-se.

La política econòmica del govern Maura, amb la finalitat de combatre la crisi generalitzada, proposà com a alternativa fonamental l'increment d'aquesta taxa. Aquesta decisió encaria els béns de primera necessitat i afectava de manera particular els grups socials amb menor poder adquisitiu.

La qüestió a Mataró fou plantejada en el ple municipal de l'11 de juliol pel conseller Barnet, representant de la Candidatura Federalista Radical. Argumentava que el sistema vigent suposava unes despeses estructurals considerables per l'existència dels diferents burots a la ciutat i el personal a ells adscrits. Per a Barnet la supressió de l'impost permetria invertir aquestes considerables despeses en altres tipus de serveis, i al mateix temps l'abolició de la càrrega propiciaria una reactivació del comerç que restaria lliure d'aquesta imposició i conduiria a un abaratiment dels productes i a una major circulació dels mateixos afavorint tota la població en general i especialment les classes més humils.

La proposta fou recolzada pràcticament per tot el consistori i es decidí la creació d'una comissió mixta per a estudiar el tema. Els membres dels grups conservadors formularen algunes observacions. Així, el conseller Capell, monàrquic, observà que les mesures que s'estudiessin no havien d'afectar un determinat sector social —referint-se a les classes benestants— ja que tots els grups socials n'eren afectats i sobre tots havien de recaure les mesures.

Sens dubte feia referència amb aquestes observacions a un article aparegut a "La República" el dia 10 de juliol en el qual davant la possibilitat d'abolició d'aquest impost s'afirmava: *Mucho interés ha puesto la opinión pública en seguir tan laudable iniciativa, si bien que en honor a la verdad son pocos los mataroneses que ponen fe a la realización de tan trascendental mejora, existiendo una mayoría de concejales ovejinos en nuestro ayuntamiento, que más que los intereses generales prestan atención y acatamiento a los intereses de D. Cacique* [···] *Para cubrir el cupo que cada población tiene que abonar en concepto de consumos, elocuentemente y con datos irrefutables* [···] *se indicó que bastaba descubrir algo de la riqueza oculta y obligar a los que pagan contribución a que abonen algo de lo que dejan de pagar al Estado.*

En aquests termes quedava plantejat el conflicte pocs dies abans dels esdeveniments. Al matí del 27 de juliol els burots o punts de recaptació foren assaltats i incendiats.

LA GUERRA

D'ençà el mes de juny la premsa mataronina es començà a fer ressò de l'escalada bel.licista al Marroc.

"El Liberal" del 12 de juny judica la intervenció espanyola en els següents termes: *Hoy se conquista más con la razón, con la justicia, con la rectitud de miras y actos que atropellando al indefenso, que cazando hombres* [···] *la atracción es hija forzosa de la pureza de miras, es escuela obligada de los proyectos colonizadores.* Aquest programa de colonialisme filantròpic s'havia de basar en: *la acción comercial, la acción moral, y la acción militar forman el trípode de la cuestión del Rif: cualquiera de ellas no basta para el éxito* [···] *han de ser las tres las que han de ejercer presión sobre las circunstancias para encauzarlo según nuestro deseo y conveniencia.*

El Partit Carlí en el seu òrgan, el mateix 12 de juny, s'expressava de manera diferent: *Si'l govern d'en Maura se fa ferm en que hi hagi guerra, ens passarà lo mateix que en lo de Cuba, que'ls espanyols sempre'n sortirém ab les mans al cap derrotats y en mala posició nostre exércit.*

El mateix "Liberal" referint-se a l'agitació antimilitarista promoguda a nivell d'Estat i principalment a Barcelona escriu *¿Quien hablaría de guerra temerosamente si hubiéramos dicho que sólo es un puñado de ambiciosos, de agitadores egoistas, que viven pescando en río revuelto, los que han provocado el conflicto de estos días?.*

Cal tenir present que justament set dies abans de la publicació d'aquest article s'havia produït la reincorporació dels reservistes de la nostra ciutat. Aquest fet no és, però, esmentat directament; la principal preocupació de l'òrgan liberal era aportar més i més arguments a favor de la intervenció al Rif.

En un extens article aparegut el 23 de juliol "El Liberal" comenta: *Piensen los que protestan de la guerra y quisieran la paz a todo trance, que si después de rotas las hostilidades por los rifeños abatiéramos nuestras armas sería cosa de darnos por desaparacidos del mapa como nación, y dignos de que se nos repartieran los pueblos más viriles.*

Es critica moderadament la crida dels reservistes, però es conclou en aquests termes [···] *calle el sentimiento y hable la razón en estos momentos supremos.* A continuació el periòdic argumenta aquesta *razón. España tiene intereses en Marruecos y no puede cerrarse las llaves del Mediterráneo* [···] *No sería patriótico en estos instantes poner trabas ni crear conflictos al gobierno, que al*

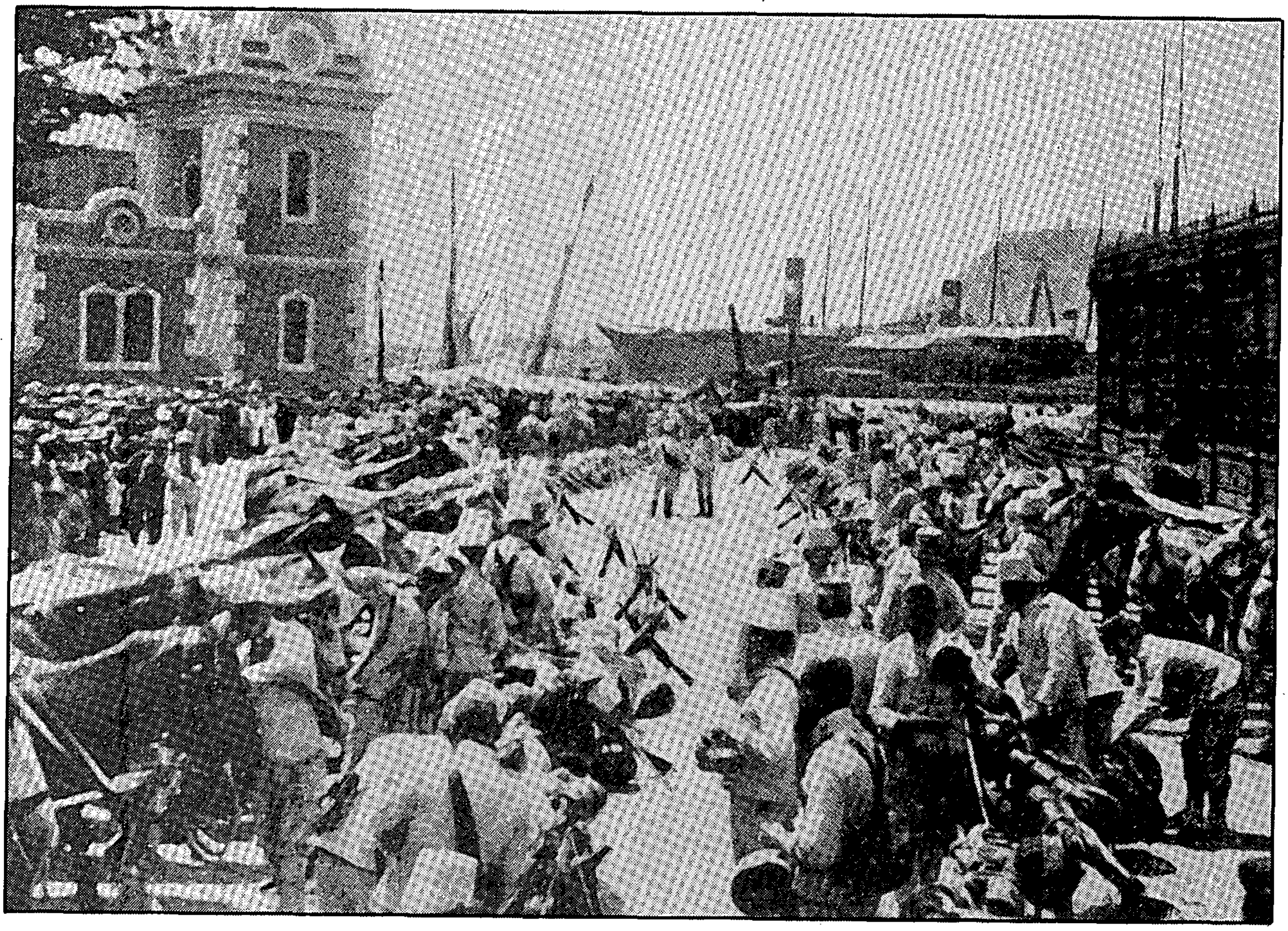

Embarcament de tropes, constituïdes en gran part per reservistes, al port de Barcelona.

llevar al Rif las armas españolas ha obrado con tal diligencia y precisión que ha merecido los elogios de las naciones más señaladas en el arte militar [···]. *Dejémonos de lamentaciones inoportunas. Cuanto más decidida y vigorosa la acción de España* [···] *tanto más pronto quedará pacificado aquel territorio, sobre el que se dirijen las miradas ambiciosas de otras naciones* [···] *Allí han de ir nuestros capitales y nuestros productos para evitar esta emigración del proletariado español a tierras lejanas. Es un gran error económico que sólo los comerciantes, sólo los que comercien han de tener interés en la guerra. Imposible romper la solidaridad entre estos dos factores de la riqueza, de la producción, el capital y el trabajo, cuando éste no existe sin la preexistencia del otro. ¿Que es inicuo que vaya el pobre, y no el rico, forzado a la guerra? Este es el problema que deberíamos tener resuelto* [···] *ahora no hay que perturbar con estas cuestiones tantas veces debatidas* [···] *importa acabar la guerra bien y pronto, y para esto hay que dar tregua y no escasear apoyos al gobierno* [···] *Interesémonos todos por el brillo de nuestras armas, sin llorar como débiles mujeres la fatalidad aparente de unos sucesos de muy probable resultado satisfactorio para nuestro orgullo nacional.*

Aquest recull de textos són ben expressius i manifesten els interessos de classe davant la guerra i l'absoluta identificació amb el partit del govern, respecte del qual en aquest moment el Partit Liberal n'és el grup d'oposició.

La lectura de "El Nuevo Ideal" ens oferirà la visió contraposada. Veurem con en fer-se ressò dels postulats del Partit Federalista Radical assumeix la problemàtica de la classe obrera i exerceix una clara i contundent denúncia dels interessos soterrats en aquesta aventura colonial.

La vigília de la incorporació dels reservistes mataronins, és a dir, el 9 de juliol llegim a "El Nuevo Ideal": *Y hoy se habla de que vamos a ocupar pacíficamente el Cabo Tres Forcas y Zeluán, en la zona de Melilla, y parte de la región de Andghera. Cuarenta o cincuenta mil hombres —los dieciséis mil de las tres brigadas son sólo una vanguardia— comenzarán esa penetración pacífica de que tanto se viene hablando. Y una guerra, sin gloria y sin provecho, será la consecuencia de semejante salto en las tinieblas. ¿Y porqué va España a realizar un esfuerzo tan costoso e innecesario? Porque un monsieur Massanet quiere explotar*

negocios mineros en el Muluya, porque unos alemanes a las órdenes de un tal Manesman quieren hacer lo propio en las rocas que pueblan los andgheras. Més endavant es diu: *Hay que evitar a todo trance que se consume la barrabassada; ahora estamos a tiempo de impedirla. Luego, es decir, en septiembre, sería tarde. No se movilizan tantos miles de hombres ni se prepara una campaña, para reforzar las guarniciones de dos plazas más o menos fuertes. A algo más se va. Todos sabemos, pese a las rectificaciones oficiosas. Y ese algo es preciso que no se consume. Lo impone el patriotismo [...] Es absurdo y criminal que para servir intereses industriales que en su mayoría ni siquiera son nuestros, nos metamos de cabeza en el avispero marroquí, a riesgo de que nos claven en el cuerpo y en el alma miles de envenenados aguijones [···] Aún es tiempo. Tenemos dos meses para impedir que el absurdo prospera. Si los dejamos pasar sin hacer nada, España podrá acusarnos luego de complicaciones, egoismo y cobardía.*

El 25 de juny "El Nuevo Ideal" havia publicat un article refutant les argumentacions defensades pels partits de la dreta: *¿A qué vamos a Marruecos? ¿A defender intereses comerciales? Pues si eso se dice es mentira. Y es mentira, porque nosotros no tenemos comercio en el sentido de expansión. ¿Acaso comerciamos como no sea en ridícula cuantía ?* [···] *Antes que pensar en abrir mercados, es menester pensar en crear la materia vendible, el producto elaborado, la industria. Puentes sin viandantes, caminos sin arriería, trenes sin mercancías, hoteles sin viajeros, mercados sin industrias, sólo són* [···] *¡cosas de España! Yo comprendo que Inglaterra se abra mercados a tiros, porque tiene que vender; pero abrirse mercados España a tiros, no me cabe en la cabeza...!Intereses comerciales! ¡Pero si eso es una ridícula mentira! En Marruecos, y es menester decirlo y repetirlo, no tenemos intereses comerciales que merezcan derramar ni una sola gota de sangre*[···] *Por intereses comerciales no podemos ir, por expansiones territoriales no necesitamos ir, para caprichos de nadie no nos dará la gana de ir* [···] *¿Para qué, pues, todo ese bélico clamor, toda esa algaraza, todos esos créditos extraordinarios?* [···] *¿Será acaso que se intenta sacudir al pais para que el pais se levante, para que el pais se defienda, para que el pais se revolucione? Si eso se intenta lo van a lograr* [···] *Supongamos que nuestras tropas salen de Melilla y ocupan diez, veinte, treinta, cien Kms. Ya están ocupados. ¿Y para qué? Pues para nada. Absolutamente para nada, como no sea para gastar una quincena de millones, que aquí hacen mucha falta y que allí no servirán para nada. Morirán unos cuantos soldados, ascenderán otros tantos* [···] *Enviaremos más generales que coroneles, más jefes que oficiales, más oficiales que soldados, más promesas que realidades, más proyectos que hechos, y por todo sacar sacaremos sólo una cosa: sangre al pueblo y dinero al contribuyente.*

Aquests textos que palesen l'actitud del Partit Federalista Radical expliquen l'ascendència i popularitat que tingué a les classes populars, les més directament afectades per la guerra, segons el sistema de reclutament vigent. Segons aquest, tots els ciutadans en edat militar, que poguessin redimir-se, ja fos aportant a una altra persona en el seu lloc, i pagada per l'interessat, o mitjançant el pagament d'una quantitat —en aquest moment fixada en 1.500 pessetes— quedaven exempts de l'obligació del servei militar.

Per entendre el que significava la quantitat fixada, en relació als salaris val a dir que un peó havia de treballar 500 dies per percebre aquesta quantitat.

La polèmica al voltant d'aquesta qüestió és un element més que s'afegeix a la contestació social davant els preparatius bèl.lics. El 30 d'abril "El Nuevo Ideal" reprodueix un article de F. Pi i Margall datat a l'any 1897 però que esdevé de rabiosa actualitat.

Hay nieblas en el porvenir, y pueden estallar tempestades que nos lleven a nuevos sacrificios. Conviene, urge que los hagan por igual ricos y pobres. Empujan hoy los ricos a la guerra, sabiendo que por mil quinientas o dos mil pesetas pueden seguirla cómodamente desde sus hogares; no la recomendarán fácilmente cuando vean que, de decidírsela, habrán de vivir la vida de cuartel, sujetarse a una disciplina rigurosa a ir a la muerte cuando se lo manden [···] *Con lo que dan los ricos se viste y arma a los pobres. Contribuyen tambien los ricos a la guerra, ya que dan con qué sostenerla. Argumentos todos sofísticos. No hay remotamente paridad entre dar dinero o dar la vida. Una vida no se paga ni con dos mil ni con dos millones de pesetas* [···] *y esto ¿Es compensable con dinero?* [···] *Ni ¿Qué vale que las redenciones constituyan una renta del Estado? ¿Puede ser lícita renta alguna sobre la sangre del hombre?.*

Creiem que resten suficientment exposades les actituds de les forces polítiques davant la imminent guerra; és fàcil preveure l'efecte que tingué l'ordre publicada l'11 de juliol al "Diario de Mataró y su Comarca": *Por orden del Ministerio de la Guerra se ha dispuesto la inmediata incorporación de los reservistas* [···] *Los reservistas de esta ciudad han recibido aviso para incorporarse mañana.*

El malestar que ocasionà a Mataró la marxa dels reservistes es canalitzà dins l'Ajuntament en la sessió del dia 21 de juliol en la qual el tema fou debatut. L'alcalde Àngel Fàbregues presentà una moció en aquests termes: *El señor alcalde presidente expuso al Ayuntamiento que de las averiguaciones mandadas practicar por sus agentes acerca de la situación de las familias de los reservistas de esta ciudad que hubieron de partir para*

Melilla, resulta que siete u ocho de ellas han quedado en verdadero desamparo con la partida del individuo de la família que era su único sostén por lo que, considerando un deber moral del Ayuntamiento atender a dichas famílias [···] La proposta fou acceptada per tots els regidors.

Una segona proposta presentada pel Sr. Barnet del Partit Republicà deia: *Hizo una moción verbal para que se eleve al gobierno respetuosa exposición lamentando el triste estado en que ha dejado a muchas familias el llamamiento a filas de los reservistas.*

Els grups conservadors al.legaren que *este asunto no les parecía de la competencia del Ayuntamiento* i es demanà que es formulés *redactada en tales términos que pudiese aprobarla el consistorio sin incurrir en responsabilidad ni salirse del círculo de sus atribuciones.*

Finalment fou proposada així: *Los concejales suscritos, haciéndose eco de la pública opinión de la localidad, dolorosamente impresionada por el reingreso en filas de los soldados reservistas, que dejan en el mayor desamparo a seres queridos de su família, proponen a V.E. se sirva acordar se dirija atenta exposición al Sr. Presidente del Consejo de Ministros para que, por propia autoridad del gobierno, o por medio de las Cortes, convocadas nuevamente, se resuelva el doloroso conflicto para alejar de la patria el fantasma de la inquietud y el dolor y nuevos días de quebrantos. Mataró, Salón de Sesiones a 21 de julio de 1909. Simón Barnet, Jaime Campdepadrós, Juan Ribas, José Cunill Simó, José Majó, Antonio Cuadras y José Sans Montaña.*

Després dels fets no es fa cap més menció d'aquesta proposta.

S'observa com els partits de la dreta justifiquen la intervenció militar, essent sols el Partit Republicà Radical qui en fa una denúncia oberta. No serà pas estrany que amb motiu dels fets de la Setmana Tràgica, l'actitud d'aquest grup polític serà la que en darrera instància conduirà la contestació social.

ELS FETS

Per a la reconstrucció dels fets ens hem basat en els diferents periòdics ja esmentats al llarg d'aquest treball, i en particular en l'obra *La Revolución de Julio* de Josep Abril i Argemí.(3)

El coneixement dels incidents succeïts a Barcelona fou el senyal que inicià la contestació oberta al conflicte a la nostra ciutat. Hem extractat sintèticament els incidents més significatius cronològicament.

26 de juliol

Al voltant de les dues de la tarda grups d'obrers recorren les fàbriques incitant a la vaga, que serà total al cap de dues hores. Es nomena una comissió d'entre els vaguistes per entrevistar-se amb les autoritats municipals a fi de demanar la supressió de la festa major. L'alcalde convoca una sessió extraordinària del ple municipal en la qual, i amb decidit costat dels consellers republicans, s'aprova l'ajornament de la celebració patronal.

A la nit, al Centre de Classes, es celebra una reunió de partits polítics i societats obreres on es reafirma el manteniment de la protesta en la forma de vaga general.

27 de juliol

A primera hora es formen grups de vaguistes que fan tancar les botigues i establiments que no ho havien fet. A les nou la inactivitat és absoluta. Un grup de més de quatre-centes persones registra l'hospital on es suposava que s'havien amagat uns frares fugitius. En no trobar-los-hi s'escorcolla l'asil-bressol, amb els mateixos resultats. Un altre grup es presenta al col.legi de monges franciscanes del carrer de la Coma on intenten incendiar el Patronat Escolar Obrer.

Aquest mateix matí els mateixos revoltats assalten i incendien els burots de recaptació dels

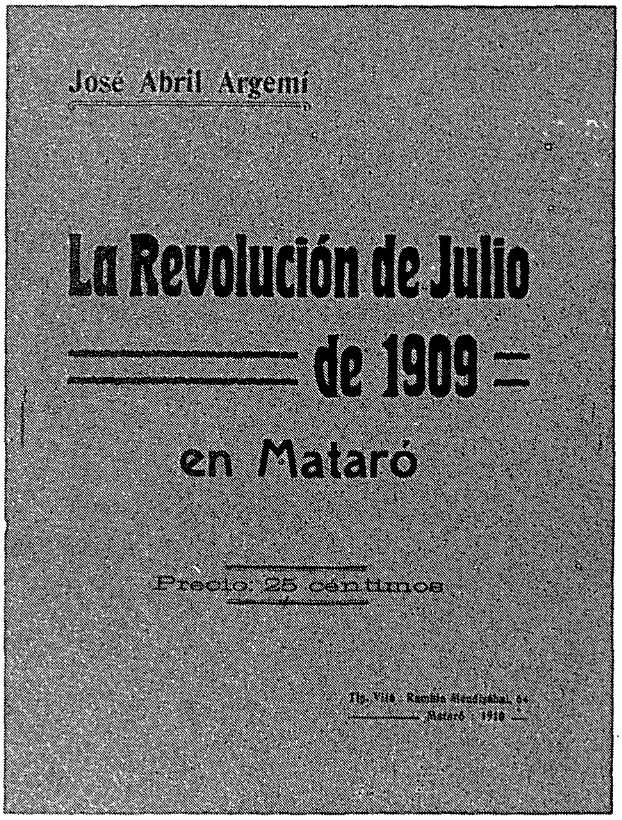

Portada de l'opuscle *La Revolución de Julio* de Josep Abril i Argemí.
M.A.S.M. - Donatiu de Sr. Just Abril, fill de l'autor.

consums. Es produeix un intent d'incendi del col.legi salesià, que fou impedit per la guàrdia civil.

A la tarda es concentrà un grup nombrós de persones davant l'Ajuntament amb actitud amenaçadora, en protesta per la guerra de Melilla.

L'actitud inquietant dels concentrats decidí als membres del consistori de recórrer al sometent. Se'n presentaren uns vuit membres que foren fortament abraonats per la gent congregada. L'actitud provocadora d'alguns membres d'aquest cos féu que l'agitació creixés perillosament, fins al punt que el sometent arribà a encarar les armes contra la multitud. La guàrdia civil, present, no intervingué en cap moment.

Aquesta tensa situació fou resolta pels consellers republicans que aconseguiren fer retirar els homes del sometent havent deixat les armes a la Casa de la Ciutat.

Després d'haver desarmat el sometent, els congregats en reclamaren les armes *en nombre del pueblo* mentre que l'alcalde al.legà *que la ley no le permitía entregarlas*. S'arribà a l'acord de repartir les armes, però desmuntades en peces. Això aconseguí dispersar la concentració.

A la nit, i en una nova concentració a la plaça de Santa Anna es decideix anar a cercar armes a la Comandància Militar. L'assemblea és dissolta per les forces d'ordre públic que disparen contra els congregats; aquests intenten impedir l'atac cridant *Guardias no dispareis que somos hijos del pueblo* Es produeixen diversos ferits, un d'ells greu, que és ingressat a l'hospital.

El mateix dia es tallen els cables telegràfics i s'aixeca la via del tren a la riera de Sant Simó, fet pel qual resta la ciutat incomunicada.

28 de juliol

El grup de revoltats, que es calcula segons les fonts en uns 300 o 400 individus, abandona la població quedant convocats per una assemblea a la riera d'Argentona.

Es temia que després d'aquesta reunió es produís un assalt a la població.

Davant dels temors d'una acció violenta i indiscriminada contra la ciutat es convoca una reunió dels membres del Partit Federalista Radical, del Partit Socialista i del Partit Autonomista Republicà, tots els quals havien recolzat la iniciativa de protesta contra la guerra. Després d'aquesta reunió urgent de les forces polítiques d'oposició el president del Partit Federalista Radical declararà: *tenian la obligación de mirar si aquel movimiento que hacía tres días que duraba sin que tomara ninguna orientación lo encauzaban en pro de la república.* Aquesta resolució es pren conjuntament amb la d'intentar arribar a un acord amb els nuclis de revoltats que es troben a la riera d'Argentona, intentant dissuadir-los d'entrar violentament a la ciutat.

Josep Abril, que és l'encarregat de portar a terme aquestes negociacions, argumenta: *No puede aconsejar que perdáis (la vida) estérilmente, los que sois jóvenes y padres de familia* [···] *Por lo tanto si no se pone ningún hombre de arraigo de Barcelona al frente de este movimiento, debemos quedarnos a la expectativa.*

Els revoltats expressen el temor que si lliuren les armes seran metrallats per la guàrdia civil, o hauran de morir de fam per la manca de queviures. Se'ls dóna seguretats en tots dos sentits, i accedeixen a abandonar l'actitud violenta.

29 de juliol

El dia s'inicià amb el mateix clima d'incertesa per la manca d'informació. El problema de les subsistències es planteja de nou i origina conflictes i enfrontaments. S'assalta una forneria i es tanquen algunes botigues amb crits com: *¡Que cierren las tiendas, que si no podemos comer nosotros que no coma nadie!.*

Els membres dels partits Federalista Radical, Autonomista, Socialista, junt amb l'Agrupació Anarquista i les Societats Obreres realitzaren un parlament dels del balcó del centre federalista en els següents termes: *Ciudadanos: los representantes de los partidos republicanos, federalistas y autonomista, socialista y agrupación anarquista y sociedades obreras, me han encargado que os expusiera el siguiente plan para ver si lo aprobais:* [···] *¿Estáis conformes en seguir la protesta contra esta inicua guerra que es azote de los desheredados?* [···] *¡ ¡ Sí !! —contestó el pueblo* [···] *¿Estáis dispuestos a luchar mientras en Barcelona se luche? ¡ ¡ Sí !!* [···] *también contestó la multitud* [···] *Pues para luchar es indispensable comer, porque al que no come le faltan fuerzas para luchar. Por lo tanto las entidades ya citadas, junto con los concejales republicanos apoyados por el pueblo, van a tomar posesión de la Casa de la Ciudad, y mañana empezará el reparto de bonos para todos los necesitados. Para que esto sea realizable, es necesario que todos los establecimientos que expendan materias de primera necesidad estén abiertos hasta las diez de la mañana* [···] *¿Estáis conforme con lo expuesto? ¡ ¡ Sí !! fue la respuesta que dió la masa* [···] *Otro concejal dirigió la palabra al pueblo diciendo: Si en Barcelona se da el grito de ¡Viva la República!, estad seguros que también se dará aquí, aunque de hecho ya la tenemos; sólo falta proclamarla oficialmente.*

Després d'aquest acte es constituí una Co-

missió Popular que va prendre possessió de l'Ajuntament. Una de les primeres mesures que adoptà fou la de reunir els magatzemistes d'articles de primera necessitat per avaluar la situació.

La comissió designà com a president Josep Abril i Argemí, que tingué una participació molt destacada en les negociacions amb els grup de revoltats.

Una de les qüestions que hagué de resoldre aquesta Comissió Popular fou el finançament dels bons, amb els quals s'havia de materialitzar el repartiment de queviures. Sembla que això quedà pactat en una reunió celebrada amb el president del centre d'agremiats. També es convocà una subscripció amb el mateix efecte que aconseguí unes 7.000 pessetes.

30 de juliol

S'inicià el repartiment de bons per a les subsistències entre els obrers afectats per la vaga. En l'espai de cinc dies se'n repartiren per un import de 10.000 pessetes.

En aquest mateix dia la Comissió Popular que s'ha fet càrrec de l'autoritat civil a Mataró s'adreça al rector de Santa Maria en els següents termes: *La Comisión Popular encargada de la conservación del orden durante las actuales circunstancias previene a Vd. que al igual que los demás establecimientos en que no se expenden artículos de primera necesidad, se abstenga de abrir al público el templo de su dirección, mientras dure el actual estado de excepción, sino quiere exponerse a desagradables sucesos.* Aquest document portava el segell de l'Ajuntament.

31 de juliol i 1 d'agost

Es manté una calma relativa; la comissió denega els permisos per a la circulació de les tartanes, es continua efectuant el repartiment dels bons, s'encarrega de l'administració dels consums *enviando a buscar a los que con la quema de las casillas pudieran haber hecho su agosto, porque la intención del pueblo al quemarlas no era para que se aprovechasen los comerciantes.*

2 d'agost

A les 7 de la tarda arribà a la platja el canoner Temerario amb una companyia de la guàrdia civil manada per un capità. Un cop desembarcats ocupen l'Ajuntament, on el Comandant Militar de la Zona es constitueix en l'autoritat i comença a dictar disposicions, essent la primera la de publicar la llei marcial, llegida a tota la ciutat pel pregoner acompanyat d'un piquet de la guàrdia civil.

Posteriorment es convoca una reunió de fabricants i industrials per tractar de l'inici de les activitats laborals.

Mestrestant la guàrdia civil patrulla pels carrers, especialment pels barris més allunyats *para asegurar el mantenimiento del orden.*

Llegim també del mateix dia: *En los bajos de las Casas Consistoriales se ha constituido el tribunal militar que ha empezado a instruir el correspondiente sumario en depuración de los hechos criminosos ocurridos durante los calamitosos días que hemos atravesado.*

CONCLUSIONS

Després d'aquest detingut estudi consideraríem limitada una interpretació dels fets exclusiva en funció de la crida dels reservistes. Al nostre entendre el desplaçament que afectà la inicial proclama de vaga, vers unes actituds gairebé revolucionàries, fou una contestació al model de societat per part dels grups socials més perjudicats. Sectors que, com ja hem indicat, es trobaven en una situació caracteritzada per la misèria, l'explotació i en aquest moment, eventualment, per la possibilitat d'incorporació a una guerra impopular.

En la revolta es produeixen tres fases. És suggestiu seguir l'actuació dels diferents grups polítics en aquests moments.

La primera fase que comprendria des de la convocatòria de la vaga fins a l'inici de les actuacions violentes del dia 27, manifesta una absoluta identitat de criteris entre els grups d'esquerra que, encapçalats pels federalistes radicals, estan plenament d'acord amb una vaga que doni suport a la protesta de Barcelona.

El segon moment, que considerem de revolta plena, s'inicia amb les agressions contra algunes escoles religioses i la crema dels burots i es clouria amb el pacte amb els revoltats. En el decurs d'aquesta segona fase els grups de dreta s'inhibeixen dels esdeveniments i l'alcalde fa transferència de l'autoritat al cap militar, que no fa cap intent per exercir-la.

Davant d'aquesta situació progressivament radicalitzada, els membres del Partit Federalista Radical mantenen una actitud contemporanitzadora, reconeixent que la situació es veu desbordada dels seus plantejaments inicials.

Conscients que dintre del grup de revoltats hi ha membres de base d'aquest partit que intenten materialitzar en aquests moments la promesa revolució social. En canvi, entre els dirigents s'intenta "el encauzamiento de este movimiento hacia la república".

Aquesta segona fase del conflicte permet for-

mular algunes consideracions. La primera fóra aquest dualisme que hem esmentat en el partit dominant. Els objectius concrets de la violència dels revoltats s'identifiquen de ple amb la demagògia lerrouxista: els consums, l'ensenyament religiós i en aquest, particularment, l'hostilitat contra les escoles religioses destinades als obrers. Mentre que el grups dirigents experimenten una *mutació* ideològica, l'objectiu prioritari passa a ésser la República, tot i vetllant perquè aquest procés signifiqui els mínims perjudicis a la propietat i integritat de les persones.

Un altre element interessant de constatar en aquesta segona fase és la segona condició que exigeixen els revoltats per desistir de l'atac violent a la ciutat. La seguretat d'unes subsistències. Això de nou és una mostra del precari nivell en què viuen els sectors que es radicalitzen davant del conflicte.

Aquestes ajudes, materialitzades en forma de bons que eren acceptats pels establiments de queviures, foren una de les realitzacions de la Comissió Popular.

Segons la versió oral que d'aquests fets ens féu el Sr. Ramon Salas Oliveras (a.c.s.) l'acord de concessió de l'ajuda en forma de queviures als revoltats es gestà en una reunió celebrada a l'església de Santa Maria, a la qual assistiren els principals industrials de Mataró i on s'oferí a Josep Abril el finançament dels bons.

Constatem com el Partit Federalista Radical, per mitjà dels seus dirigents, fa de pont entre els revoltats i els grups burgesos. Segons aquesta interpretació, l'import satisfet pel finançament dels bons esdevingué el preu del manteniment de la tranquil.litat a Mataró.

La darrera fase de la revolta s'inicia d'ençà el pacte amb els revoltats i en la formació de la Comissió Popular com a òrgan gestor de la ciutat. Els membres d'aquesta Comissió, conscients de la seva interinitat mantenen una gestió molt limitada: repartiment dels bons, manteniment de la vaga, tancament d'esglésies, etc. Alguns autors han indicat que a Mataró es proclamà la República en aquestes dades. No hem trobat cap prova concreta per a afirmar-ho, sols el convenciment expressat pels revoltats que la República era ja un fet, i sols mancava que a Barcelona es prengués la iniciativa.

La comparació de la dinàmica dels fets a Barcelona i Mataró ens mostra els paral.lelismes a ambdues poblacions.

Tant a Mataró com a Barcelona les masses revoltades ataquen els objectius de la propaganda lerrouxista. Però a Barcelona, en els nivells superiors del Partit Federalista Radical es manté una política d'ambigüitats, no assumint mai els fets plenament en el decurs dels mateixos, i reivindicant-los com a victòries pròpies un cop anihilada la revolta. A Mataró, pel contrari, el predomini del Partit Federalista Radical, front a la inhibició de l'exèrcit i dels partits de la dreta, fa d'aquest grup àrbitre de la situació, i davant una radicalització amenaçadora s'adopta una actitud contemporanitzadora i expectativa.

Aquesta és una de les lliçons més pregones d'aquests fets: el verbalisme revolucionari d'un grup polític de característiques interclassites, en el moment decisiu es reconduiex vers l'ideal republicà proposat pels petits burgesos i comerciants, que prenen actituds molt cauteloses davant tot el que signifiqui trastocament de l'ordre social.

Àngels Ayllon i Anton
Joan Giménez i Blasco

BIBLIOGRAFIA

Documents .-

Actas del Ayuntamiento de Mataró. Any 1909. Arxiu Municipal de Mataró.

Periòdics i Revistes.-

Diario de Mataró y su Comarca. Defensor de los intereses locales.
El Liberal. Setmanari polític, liberal i monàrquic de Mataró.
El Nuevo Ideal. Òrgan del partit Republicà Democràtic Federalista Radical.
Lo Pensament Marià. Periòdic quinzenal de propaganda catòlica.
La República. Setmanari Republicà Radical.
Ressò de l'Avior. Setmanari Tradicionalista portaveu dels carlins de Mataró y Costa Llevantina.

Llibres.-

ABRIL ARGEMÍ, José.: *La Revolución de Julio.* Mataró, Imprenta Vila. 1909.
BALCELLS, Albert.: *Cataluña Contemporánea.* Volum II (1900-1939). Barcelona, Edit. S.XXI. 1979.
CONNALLY ULMAN, J.: *La Semana Trágica.* Esplugues, Ariel, 1972.
HURTADO, Amadeu.: *Quaranta anys d'advocat.* Esplugues, Ariel. 1969.

NOTES

1.- *La Semana Trágica*, p. 152.
2.- *Actas del Ayuntamiento de Mataró*, 22.4.1909.
3.- Josep Abril Argemí fou elegit alcalde de Mataró a les eleccions de l'abril de 1931 que introduïren la República. A l'any 1936 signà en segon lloc la petició d'indult als militars de la caserna de Mataró que s'havien sublevat el 19 de juliol.
El 16 de març de 1939, a l'edat de 70 anys va ser afusellat al Camp de la Bóta.

Dos fets sobresurten dels esdeveniments del Sis d'Octubre a Mataró; l'intent de cremar l'església basilical de Santa Maria i la sortida dels "Escamots" cap a Barcelona, fets dels quals els qui en tenen memòria n'han pogut parlar a bastament. Això, però, no és més que la punta de l'iceberg; aquell dia i durant els d'abans i els de després es teixí una xarxa d'esdeveniments interrelacionats i de relacions personals per portar-los a terme de la qual no se n'ha dit gairebé res.

El present treball intenta d'esbrinar en la mesura del que és possible els fets d'aquelles dates; és un intent de fer "història oral", ja que la reconstrucció ha estat feta en base als diversos testimonis recollits dels qui hi varen participar. L'autor agraeix públicament als qui l'han informat l'ajuda que li han donat, sense la qual no s'hauria realitzat aquest escrit, i es disculpa per les molèsties que els ha ocasionats.

És d'esperar que l'article que segueix serveixi, almenys, per conèixer una mica més el nostre passat immediat i perquè millorem el futur.

UN INTENT D'HISTÒRIA ORAL: EL SIS D'OCTUBRE A MATARÓ.

PRECEDENTS

D'ençà de la victòria de les dretes a les eleccions del novembre de 1933, el sabotatge a l'Estatut de Catalunya va ser constant: aturada als traspassos de competències i anul·lació de la Llei de Contractes de Conreu, la qual en un acte de desafiament polític, el govern Companys tornà a presentar al Parlament amb el mateix redactat primitiu.

Aquests condicionants eren a la ment dels insurgents: *Gil Robles hauria anihilat l'Estatut i ningú no hagués fet res. L'amenaça del feixisme era certa.*

Si la CEDA entrava en el nou govern hom comprenia que el perill per a Catalunya hauria estat realitat, ja que aquest partit era tingut com a feixista i motius no en faltaven, car Gil Robles era saludat als crits de *Jefe, Jefe*, en el més pur estil feixista. Al setembre de 1933 el líder cedista havia estat invitat i assistí al congrés de Nuremberg del partit nazi alemany, i retornà amb l'auréola d'haver estat rebut pel mateix Hitler. Ja més acostats a la data del 6 d'octubre, el 24 de maig de 1934, per celebrar el retorn de l'exili de Calvo Sotelo i Yangüas Messía, i en homenatge seu, la CEDA organitzà un banquet a l'Hotel Palace de Madrid al qual fou invitat oficialment el cap del partit nazi alemany a Espanya.

El caràcter marcadament monàrquic del partit, malgrat les manifestacions de republicanisme i de seguir la via constitucional de Gil Robles, tampoc no deia res en favor seu. Els dirigents del partit d'Acción Popular, per influència d'Eugenio Pacelli, (futur papa Pius XII), secretari d'Estat vaticà, i per fusionar totes les forces antirepublicanes, convocaren el congrés on es fundà la CEDA el febrer/març de 1933, i Gil Robles s'entrevistà a París amb l'ex-rei borbó, Alfons XIII, el juny i juliol del mateix any.

Això era sabut de la premsa, que publicà *el domingo visitó a don Alfonso XIII en Fontainebleau, el diputado a Cortes por Santander y presidente de la juventud de Acción Popular, José María Valiente.* ("ABC", 6 de juny de 1934).

Hom hi veia darrera de tot això un complot contra la República per restaurar la monarquia.

La CEDA, que en un principi donava suport al govern sense formar-ne part, va començar a tenir més protagonisme i a voler-hi entrar. Davant de la provocació de la dreta, l'esquerra féu preparatius de vaga general i amenaçà amb la insurrecció a tot l'Estat. A Astúries fou descobert un desembarcament clandestí d'armes destinades al PSOE.

A Catalunya la iniciativa partí del mateix govern de la Generalitat, de la Conselleria de Gover-

nació estant, el conseller Josep Dencàs i el cap de la policia, Miquel Badia, preparaven la rebel·lió aplegant armes, les del sometent, i de contraban.

El lligam insurreccional es portà pels canals orgànics de les organitzacions polítiques catalanistes i separatistes, en aquest cas més per ERC, que tenia la responsabilitat de govern. Els canals conspiratius a Mataró per portar a terme l'acord general hi devien ser, però no en tenim constància. De tota manera, un testimoni afirma que *ERC, en contacte amb la Generalitat, va demanar-nos* [*a Nosaltres Sols*] *ajuda. Amb Catalunya en perill vam anar a defensar-la.*

Les organitzacions sindicals n'eren al marge, no participaren de l'acord entre ERC, Estat Català i Nosaltres Sols.

La crisi del govern a Madrid fou el motiu esperat per començar el moviment insurreccional. *Sis dies abans* [del 6 d'octubre] *ja hi havia la consigna ens tirarem al carrer*, ens diu Ramon Bona, del Casal d'Estat Català de Mataró.

La contrasenya seria donada per Ràdio Barcelona i era el tic-tac del compàs d'un metrònom.

De molt abans, els de Nosaltres Sols, que tenien 125 afiliats, feien les pràctiques de tir amb escopetes de caça a Santa Rita.

RECONSTRUCCIÓ DELS FETS A MATARÓ

Els dies immediats al 6 d'octubre la tensió política anà creixent; l'expectació era gran davant la composició del nou govern de Madrid: si hi entraven els de la CEDA com a ministres es rumorejava que es declararia la vaga general.

La nit del dimecres dia 3 d'octubre el diputat socialista Jaume Comas torna a Mataró des de Madrid. Aquella mateixa nit hi ha reunions a diversos locals d'organitzacions d'esquerra.

L'endemà, dijous 4 d'octubre, continuà la tensió tot el dia fins que a l'horabaixa es confirmaren els temors que es tenien, el "Diari de Mataró" traié una segona edició a les 7 del vespre amb la notícia, i les organitzacions d'esquerra mobilitzaren els seus membres.

La nit del 4 al 5 hi ha reunions en els locals dels diferents partits i sindicats amb l'assistència de la majoria dels consellers d'esquerra, de manera que no es pogué celebrar ple a l'Ajuntament per manca de quòrum. No cal dir que els consellers de dreta eren absents. Però, tanmateix, la Comissió de Govern era en junta permanent. Al Centre Republicà Federal de la Rambla es repartiren armes i municions, i algú va anar a cercar armes a la caserna del regiment d'artilleria. Al local del Sindicat del Gènere de Punt del carrer Nou de les Caputxines, hi ha reunit el comitè de l'Aliança Obrera, que aplega la majoria del moviment obrer: Sindicats d'Oposició (Trentistes), socialistes i comunistes, qui decideix declarar la vaga general per l'endemà.

PENSAMENT MARIÀ

BISETMANARI D'ACCIÓ CATÒLICA

Any XXVIII — Mataró, dijous 10 d'octubre de 1934 — Núm. 1718

Les jornades revolucionàries

Un tràgic final

DIVENDRES

Primera plana del periòdic "Pensament Marià", corresponent al 10 d'octubre de 1934.

VAGA GENERAL

Divendres 5 d'octubre, de bona hora se segueix la vaga general; l'activitat als principals centres és constant. El comitè de l'Aliança Obrera és l'àrbitre de la situació: es va fer amb el poder *de facto*, donant ordres prohibint la sortida de la ciutat i lliurant salconduits.

Els militants d'Estat Català i de Nosaltres Sols, formaren els "Escamots", patrullaren per la ciutat i feren guàrdies. Es practicaren escorcolls en locals religiosos i de les organitzacions de dreta o tingudes com a tals.

Durant aquests dies se sentien trets, dispars fortuïts, i era perquè hi havia molta gent armada

escampada per la ciutat. Això provocava accidents, com el d'en Romagosa que es ferí lleument mentre manipulava una pistola.

A mitja tarda, a l'Ajuntament, ple de gent armada, es constituí un comitè revolucionari amb els membres de la Comissió de Govern, els 5 membres del comitè de l'Aliança Obrera i els diputats Bilbeny i Comas.

A la tarda hi hagué un míting al Parc Municipal en el qual en Peiró exhortà a la violència revolucionària i a dur a cap la revolució si l'Esquerra no es veia amb coratge per a fer-ho. La nit hom la passa vetllant en els locals de les seves organitzacions i a l'Ajuntament.

A dos quarts de 3 de la matinada [del 6 d'octubre] *em van venir a buscar a casa per anar als "Federals" on em donaren una arma i unes bales que no hi anaven bé.* En aquest local, quarter general de l'acció, la gent triava les bales barrejades adequades per als diferents calibratges de les armes de què disposaven, principalment winchesters.

Dissabte 6 d'octubre, la vaga s'estengué als treballadors ferroviaris i a les dotze del migdia circulà l'últim tren per Mataró.

INTENTEN CALAR FOC A SANTA MARIA

Josep Peiró se'n recorda que *la vaga general fou unànime.*

A mig matí un grup de gent armada, entre ells alguns xicots presumiblement del "Forn del Vidre", van intentar calar foc a Santa Maria. *S'aprofitaren del 6 d'octubre per cremar Santa Maria*, conta un militant de Nosaltres Sols, que procedia del Foment i de la Federació de Joves Cristians.

Els feligresos apagaren l'inici d'incendi. El fotògraf Masachs retratà els incendiaris i després donà les fotos al rector, el qual no acusà ningú.

Les relacions entre la CNT i els catalanistes no eren gaire cordials, se suportaven mútuament i prou. Entre els nacionalistes hi havia una por, que la CNT no provoqués desordres.

Alguns elements faistes foren detinguts en el seu local, però havent-los desarmat foren alliberats enmig dels aplaudiments dels seus simpatitzants. A la ràdio, Dencàs feia al·locucions prevenint contra elements provocadors de la FAI.

PROCLAMACIÓ DE L'ESTAT CATALÀ

Vora les vuit del vespre d'aquell dissabte 6 d'octubre la ràdio va transmetre la declaració de l'Estat Català, dins de la República federal espanyola, feta per Lluís Companys, des de la plaça de la República. Des de l'Ajuntament de Mataró es convocà el poble per a un quart de deu. Tot seguit, un auto amb gent armada de Nosaltres Sols, una mitja dotzena, amb el banderí d'Estat Català, recorregué la ciutat fent la convocatòria.

A l'hora prevista, una gran gernació entusiasmada s'esperava. Una dona explica: *Vam anar amb els meus pares a l'Ajuntament —jo devia tenir uns 12 anys—. Recordo que hi havia molta gent concentrada...* Cap a tres quarts de deu del vespre, l'alcalde Salvador Cruxent proclamà l'Estat Català a Mataró i s'hissà la bandera estelada a la façana, com recull la premsa. En aquest punt hi ha discrepància amb els testimonis recollits, ja que Ramon Bona no se'n recorda que fos l'estelada.

La gent anava amb banderes catalanes; d'estelades, poques, —n'hi havia una a casa del tapisser Sahagun Linares—. La bandera catalana era al balcó de l'Ajuntament.

Per als "purs", els Abril, Cruxent, com en Companys, eren més republicans que catalanistes.

Es feren parlaments des del balcó de l'Ajuntament. A diferència d'en Layret, que començà el discurs dient *Catalans...*, Peiró, en el seu, digué: *Catalans i no catalans* —interromput en aquest punt per aplaudiments. *Ens anem a jugar la vida per les llibertats del poble; que ningú no hi falti.*

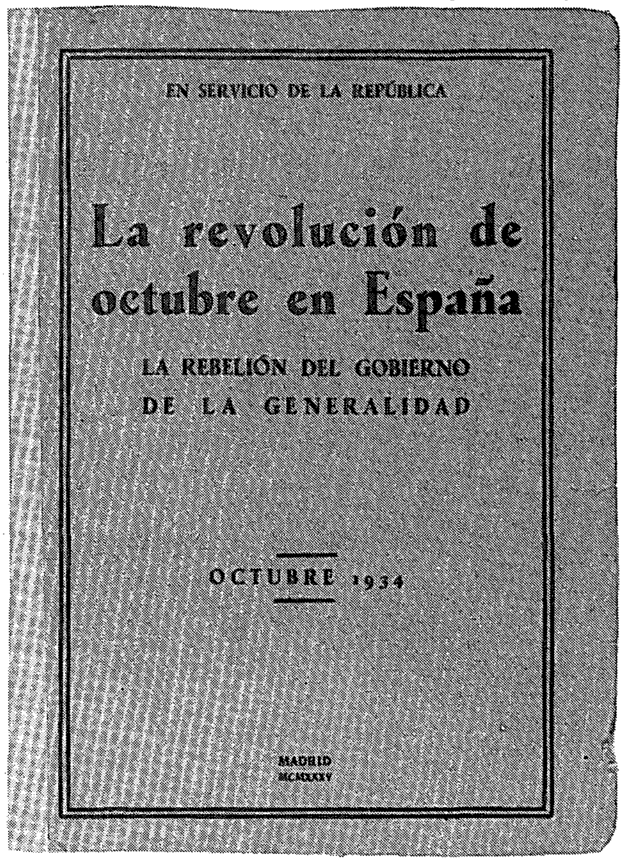

Portada de l'obra *La revolución de octubre en España. La Rebelión del Gobierno de la Generalidad*, publicada a Madrid el 1935. Biblioteca Sr. Josep Reniu i Calvet.

SORTIDA DELS ESCAMOTS

Al Centre Republicà Federal es concentraren els voluntaris dels "Escamots"; Layret anà casa per casa avisant els companys que faltaven. Davant els rumors de la sortida dels soldats de la seva caserna, els "Escamots" *vam sortir cap a la riera d'Argentona.* Aclareix Joan Ballescà que era per impedir el pas dels soldats cap a Barcelona.

— *Ens desplegàrem darrera d'un camp de cols. Era de nit. Vam passar-hi unes hores. Els soldats no van venir.*
— *Hom volia volar el pont de la riera, però només teníem cartutxos i bombes de pinya.*

Mentrestant, a la caserna del 8è. Regiment d'Artilleria, vora les onze es reberen instruccions de la Capitania General declarant l'estat de guerra, i a la una de la matinada els militars es desplegaren per la ciutat i ocuparen l'Ajuntament i el Centre Republicà Federal sense resistència i s'apoderaren de les armes i de la paperassa comprometedora que hi havia en aquest darrer centre, car ningú no prengué la precaució de destruir-la. Arriaren la bandera estelada de l'Ajuntament i hi posaren la republicana espanyola, rendint-li els honors d'armes.

La gent en el carrer, davant els rumors de la sortida dels soldats, es començà a dispersar i se n'anà a casa seva.

— *Que vénen els soldats, que vénen els soldats !*
— *...llavors ens n'anàrem a casa i pel camí, vam veure un canó emplaçat al capdavall del carrer de la Cooperativa, un sol canó. En veure això, la gent es ficà a casa seva, s'hi amagà, per la por.*

A una hora indeterminada de la nit, probablement després de la mitja nit, uns camions recolliren els voluntaris del pont de la riera d'Argentona.

— *El camió baixava dels pobles de dalt i anava recollint gent, de Canet, de Llavaneres...*
— *Devia haver-n'hi més d'un* [de camió] *Només me'n recordo del meu.*
— *El camions eren descoberts, hi devien caber 30 homes com a màxim i la barana era baixa, arribava als genolls.*
— *Hi pujàrem els mateixos 5* [del Casal] *que entràrem al Parlament el dia de la inauguració.*

Aquests 5 del Casal Republicà Federal eren en Díaz, que no militava, en Brun, en Bona, en Compte —fill— i en Vallalta, un home alt, cap dels municipals el 18 de juliol del 36.

— *No hi havia fusells per a tots. Al primer que caigués* [de nosaltres], *li havíem d'agafar el fusell, o al primer civil que caigués.* [Jo] *portava un sarró de bombes de pinya, i metxa.*

En aquest aplec de joves voluntaris de bona fe la inconsciència era gran i hi mancava la disciplina. Fins i tot en un camió hi havia algú que fumava una fària sobre una caixa de dinamita.

— *A Premià de Mar paràrem perquè hi havia gent que ens cridà per pujar.*

Al Masnou, davant de l'Ajuntament, es concentraren els camions. Allí va sentir-se un tret. Tothom es va esverar: *què ha passat? què és això?* Era en Bachs de Mataró que se li havia disparat l'arma.

Més tard, del Masnou se sortí cap a Badalona. La desorientació per falta d'ordres era evident. A Montgat un home digué als de la caravana: *No tireu endavant, en Companys ja ha claudicat.*

— *En Compte digué* ***anem a Badalona a informar-nos-en.*** *Anàrem fins a l'Ajuntament de Badalona. No hi coneixíem ningú. Mentre ens esperàvem a la plaça, en Vallalta i en Brun entraren a l'Ajuntament.*

Efectivament, a Barcelona en Companys s'havia rendit a les 6 de la matinada, i després es dirigí per ràdio a tot Catalunya per tal d'evitar que seguís la lluita indicant que el govern de la Generalitat havia capitulat.

Mitja hora més tard, Dencàs evacuà el Govern Civil. L'aventura del 6 d'octubre havia finit.

RETORN CAP A MATARÓ

La gent de Mataró, què va fer ?

— *Vam tornar a peu des de Badalona a Mataró.*
— *A Badalona deixàrem el camió i tornàrem a peu per dalt, pel Camí del Mig, fins a Cabrera, i d'allí entràrem a Mataró camp a través (...) a través dels marges. En arribar a la Ronda ens dispersàrem* [els 5 del Casal]... *Tornàrem de matinada* [del dia 8] *perquè no ens veiéssin. Havia plogut, hi havia bassals d'aigua, deixàrem les armes i les bombes.*

Pel camí, el grup dels 5 es trobà un gos que els seguia, li digueren "Estel". En arribar a Mataró els féu llàstima deixar-lo i en Díaz se'l quedà.

En un altre grup, li digueren a en Patuel que el més fotut era l'aviació perquè el podien veure si no es camuflava. I va fer tot el camí camuflat, portant una branca d'arbre !

Una altra colla van quedar que si els aturaven els civils en els burots dirien que venien d'una cos-

tellada. Els primers que ho van dir passaren, però als últims ja no se'ls van creure i els van detenir. Era massa gent que venia d'una costellada !

EN ESTAT DE GUERRA

Durant els dies següents la vaga general continuà, els soldats ocupaven militarment la ciutat, feien escorcolls constants i detingueren molta gent. Seguint instruccions del Ministeri de Governació foren destituïts els regidors d'esquerra i es nomenà una comissió gestora amb els que quedaven, que eren de dreta.

Aquells que s'amagaren o fugiren no foren detinguts. L'Heriberto era amagat a ca la tia Ramona, Bilbeny, però, fou detingut a Barcelona.

— *Ens vàrem amagar un parell de dies fins que passés tot. Era a casa dels meus oncles al Cros, en una casa de pagès.*
— *Carrer de la Concepció amunt, una dona em va cridar i em va amagar, era la dona d'en Dencàs, pagès, del cor Iluro i d'ERC. Després d'estar caminant tot el dia tenia els peus llagats; em vaig fer banys de peus. Em van donar menjar. En Dencàs anà a avisar a casa meva. Vaig estar 15 dies amagat; quan s'acabà el perill vaig tornar.* (R. Bona).

La repressió, però, arribà a tots i de diverses formes: els registres, les delacions, els interrogatoris i la presó. A la segona quinzena d'octubre foren detinguts Layret, Bachs i Ballescà.

— *Els soldats ens vingueren a detenir, ens portaren a la caserna per interrogar-nos, d'allí a la presó, i un dijous, que era el dia de visita, ens encadenaren i cap a la Model.*
— *L'auditor, capità o comandant, m'interrogà: ¿Dónde estaba?. A casa. Testigos. La família. Va dir-me no sirven. Però al cap de poc em va dir que ja me'n podia anar.*(Bona).

A la Model, barrejats amb els comuns, els voluntaris eren tinguts com a salvadors, i és que és molt diferent anar a la presó per un ideal, per una causa justa, que per un delicte. Allà la Societat Iris —que era on ara hi ha el Casal Aliança— els enviava llibres: les *Vides paral.leles* de Plutarc, Bernat Metge, etc.

— *Les xinxes només van picar en Gironès, en Layret i a mi no.* (Joan Ballescà).

Abans de Nadal, el 20 o 22 de desembre, en deixaren anar uns quants en llibertat provisional, encara que havien de presentar-se a l'Auditoria a Barcelona regularment. En sortir n'hi va haver que s'havia engreixat 6 quilos.

Fins al 10 d'octubre es mantingué la vaga, hi hagué sabotatges i fins i tot se sentí algun tret a la nit. Els "Escamots" no eren els únics d'anar armats, els anarco-sindicalistes amagaren les armes untades amb oli i embolicades amb paper d'estrassa, a la font del Pericó. Varen ser les primeres a ser utilitzades el 36.

A partir del 10 es tornà al treball i la calma es restablí.

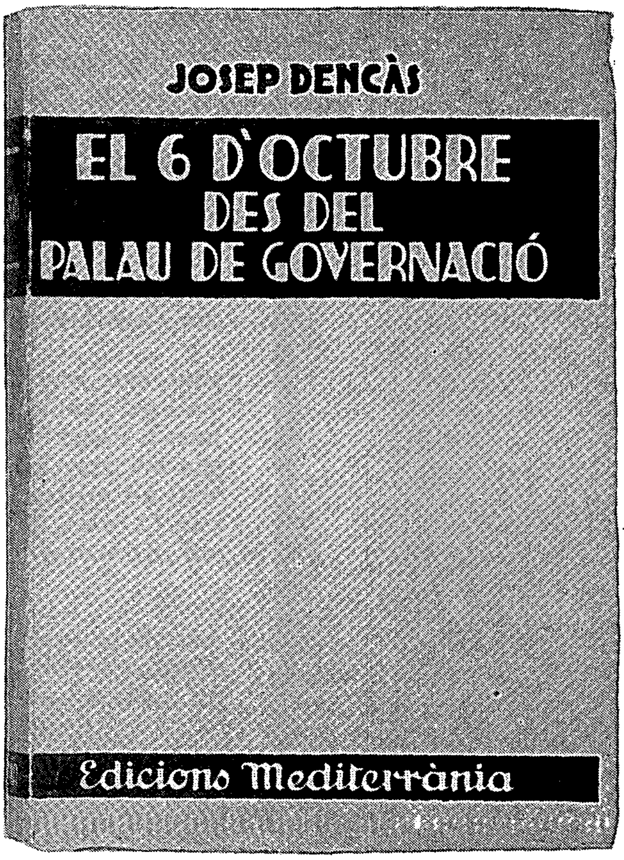

Portada de l'obra *El 6 d'octubre des del Palau de Governació*, de Josep Dencàs, publicada a Barcelona el 1935. Biblioteca Sr. Josep Reniu i Calvet.

CONCLUSIONS

Observem que en els fets esdevinguts aquells dies d'octubre hi concorregueren dos moviments paral.lels. Per un costat el moviment obrer, sindicats anarco-sindicalistes, i per l'altre les forces parlamentàries, si bé molts dels afiliats a ERC o EC eren sindicalistes i militaven a la CNT —Bachs era membre del Comitè de l'Aliança Obrera pel CADCI—, poques vegades s'interferien; alguna volta, però, es produïen enfrontaments; coincidien en l'objectiu de la protesta, però divergien en la finalitat i la manera d'aconseguir-la.

La vaga general fou comuna de les forces d'esquerra en general a tot l'Estat, motivada per la situació de la República, prengué unes característiques específiques a Catalunya. Els autonomistes i els separatistes s'uniren davant el perill per a Catalunya.

— *Catalunya ha de ser per a tots*, era el més important.

La iniciativa política partí dels nacionalistes, però no tenien prou força per tirar endavant la revolta i els únics capaços estaven al marge d'allò que preparaven EC i ERC, si no en contra.

— *No hi havia antagonisme entre Companys i la CNT, sinó entre Estat Català i CNT. EC eren separatistes, CNT volia l'autonomia, però la separació no; la República Federal, sí* [···] *els militants anarquistes seguiren la riuada.* (Josep Peiró)

Fer front a l'exèrcit era somniar truites. L'Estat Català proclamat per Companys s'ensorrà perquè no tenia un suport social ample.

— *Fent-hi guàrdia* [al CRF] *amb una escopeta, un winchester, feia riure.*

Companys ja sabia el que passaria, però es veié obligat a portar endavant la iniciativa de Dencàs i Badia; volia aprofitar, tanmateix, el capital polític que això representaria per a més endavant. I no s'equivocà en el seu càlcul.

— *Encara que ningú no ho digués, en el fons sabíem que no hi havia res a fer, però no podíem acceptar el que passava sense fer-hi res. Avui en dirien una quixotada, d'això* [···] *Hi havia la necessitat de demostrar davant de Madrid la nostra fermesa.*

Pel que fa al moviment obrer, la seva participació va ser important, era una força amb la qual s'havia de comptar —vegi's el paper de Peiró—, però no arribà fins al final, com a Astúries.

— *Dominava l'Aliança Obrera, per això no passà res.* (J. Peiró)

També l'aixecament llibertari a l'Alt Llobregat va fracassar. Tan utòpic era proclamar el comunisme llibertari el 1932 com la independència el 1934.

Després de fracassar l'intent de formar l'Estat Català, la vaga general continuà uns quants dies més, la resistència la portava l'Aliança Obrera, que estava armada, també. Així veiem com, més endavant, al 1936, la iniciativa partí de la força més poderosa, el proletariat revolucionari.

Sense l'Octubre del 34 no hi hagués hagut la resposta popular que hi va haver pel febrer del 36; a les Eleccions fins i tot gent de missa anava a votar per l'amnistia dels presos polítics.

— *Els fets d'octubre no foren cap bestiesa. Calia fer-ho.*
— *Fou una epopeia, un acte de dignitat, de testimoni.* (Bona)

Josep Xaubet i Vilanova

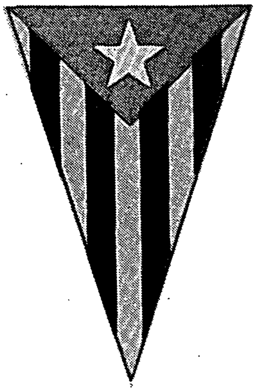

Ensenya d'Estat Català

L'article que segueix, extret d'una de les "llibretes de notes" de Marià Ribas i Bertran, presenta la seva visió del "6 d'octubre" mataroní. Hi relata molt especialment l'episodi de l'intent —fracassat— de l'incendi de la Basílica de Santa Maria.

EL 6 D'OCTUBRE DE 1934

Durant la nit del dia 3 d'octubre s'intensificaren els rumors d'un pròxim moviment revolucionari en tot el país, organitzat pels socialistes en col·laboració amb elements d'esquerra, contra la constitució del govern que s'acabava de formar sota la presidència d'Alejandro Lerroux. El diputat socialista mataroní Jaume Comas, que havia arribat a Barcelona, en avió, a primera hora de la tarda, va telefonar a la Casa del Poble convocant per al vespre reunió de totes les juntes i comissions. Així es féu, i tota la nit van estar reunits els caps que integraven el Comitè de l'Aliança Obrera. També a l'Ajuntament hi hagué qui passà tota la nit en vetlla. Mentrestant la policia practicava registres en el Centre Tradicionalista i en domicilis particulars.

Els rumors es varen confirmar el dia 4. A la matinada del dia 5 es proclamà la vaga general, de manera que el Comitè de l'Aliança Obrera quedà àrbitre de la situació. Els joves d'Estat Català havien estat tota la nit al Centre Republicà de la Rambla ultimant els preparatius del repartiment d'armes. S'omplí de gent armada la Casa Consistorial i la Comissió de Govern amb els diputats d'esquerra, estigueren allí en junta permanent. Una colla d'uns quinze homes armats que es deien sometenistes, es posà a practicar registres per compte propi en les cases rectorals, convents de religioses, Foment Mataroní, Centre Catòlic i cementiri.

El dia 5, amb la vaga general assumida per tothom, la població presentava un tristíssim aspec-

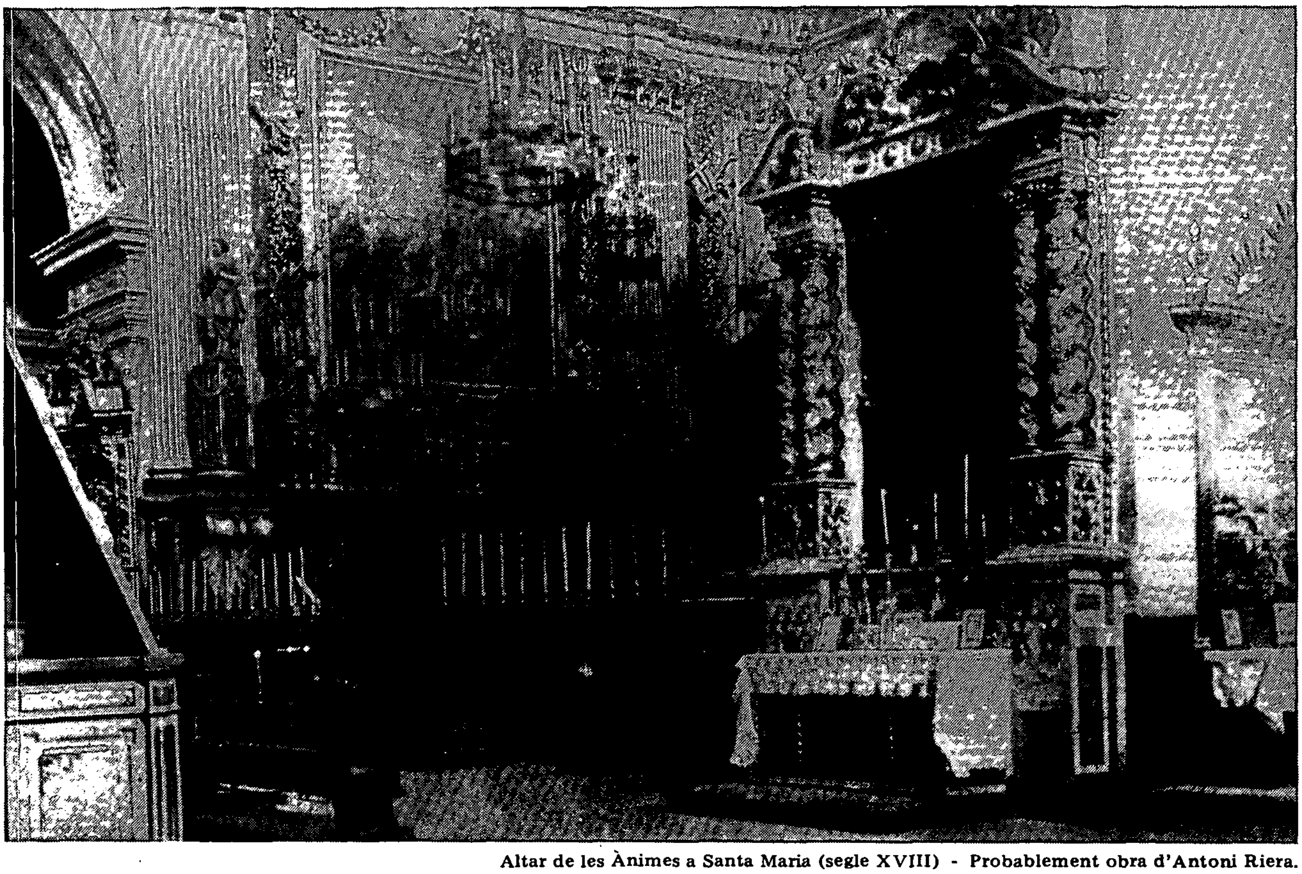

Altar de les Ànimes a Santa Maria (segle XVIII) - Probablement obra d'Antoni Riera. Fotografía de Mn. Joan Colomé.

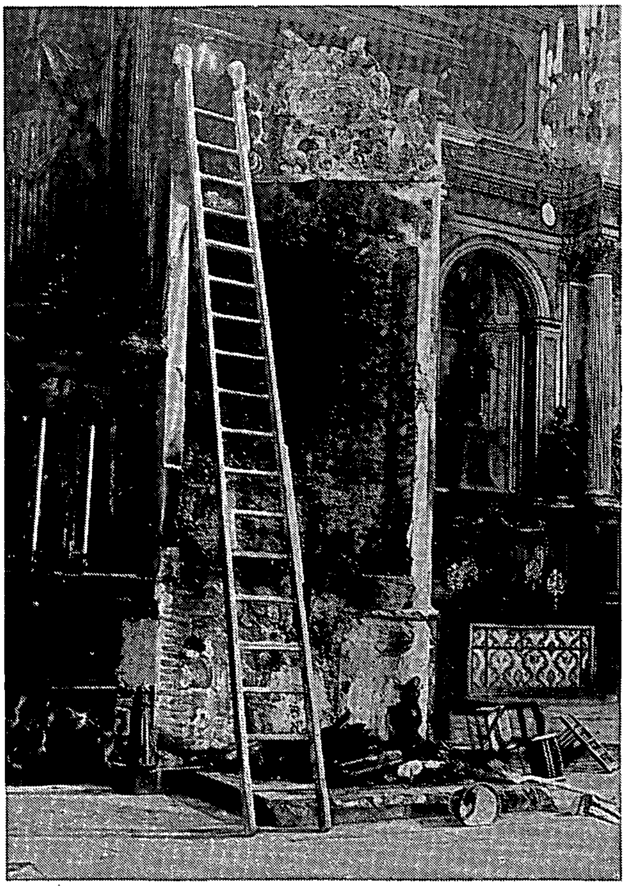

L'Altar de les Ànimes després de l'incendi del 6 d'octubre.
Al fons l'altar de sant Isidre.
Fotografía S. Carreras.

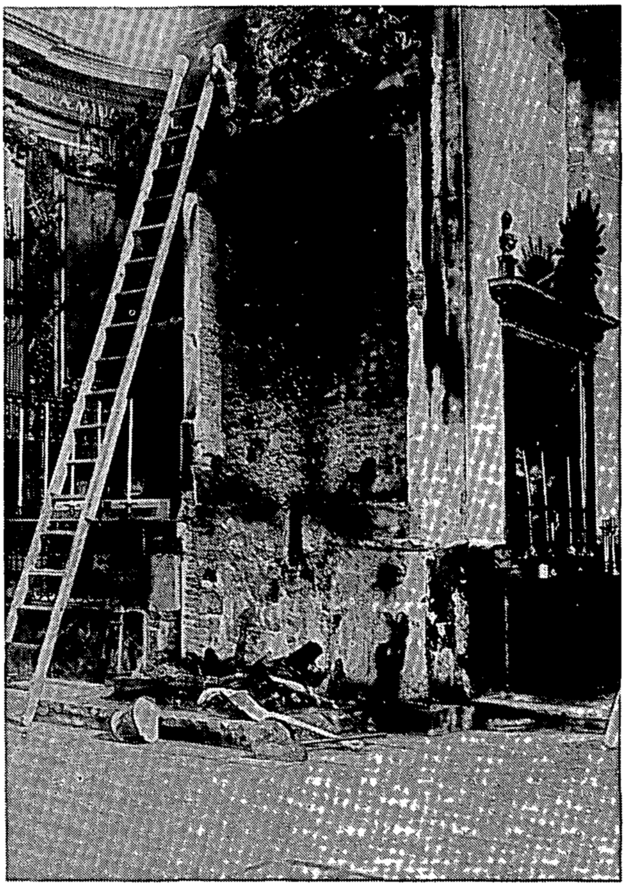

L'Altar de les Ànimes després de l'incendi del 6 d'octubre.
Al costat l'altar de la Pietat.
Fotografía S. Carreras.

te, no es veia ningú pels carrers i tots els locals públics i establiments romanien tancats. Però a mig matí, bullien de sobte els carrers amb la gentada que acudia al míting convocat al Parc Municipal i cridat pel nunci. Parlaren allí uns representants dels socialistes, el comunista Dalmau i el sindicalista Peiró, el qual ho féu més extensament, cridant a la revolució cas que l'Esquerra no es veiés amb ànims suficients per a portar-la a terme. Per altra part, la ràdio donava notícies en el mateix sentit.

El dia 6, a dos quarts d'onze del matí, un grup d'uns deu homes armats, proveïts dels corresponents carnets d'identitat oficials, que exhibien, penetraren a la casa rectoral de Santa Maria dient que tenien ordre de practicar un registre. Sempre apuntant amb les armes, escorcollaren el Sr. Rector, Dr. Josep Samsó. Tot seguit tallaren els fils telefònics i s'encaminaren al temple, obligant a seguir-los al citat Dr. Samsó, al vicari Mn. Orengo i al comunitari Mn. Ferran Gorchs.

Dintre l'església amenacen amb les pistoles el sagristà Cabot i el campaner Pinart i els obliguen a portar cadires al presbiteri i a apilonar-les a l'altar major. Immediatament les encenen. També encenen tovalles d'altar i destrossen rengleres de cadires per a tirar-les a la foguera. Llencen ampolles de líquid inflamable contra els altars i encenen les cortines dels confessionaris. Però, sortosament, en llocs molt perillosos i senyaladament en el retaule major, les ampolles no fan l'efecte desitjat.

Després de tot això els incendiaris surten precipitadament, però poden contemplar que s'obre la porta principal de l'església, tancada per la vaga, i que els sacerdots es dediquen a apagar el foc ajudats pel campaner i el sagristà. De nou entren al temple i, a més de no permetre'ls apagar el foc, els comminen que apilonin més cadires per a refer la foguera. Es neguen a fer-ho els comminats, però són els mateixos incendiaris els qui apilonen més cadires al presbiteri i a l'altar de les Ànimes. Fins i tot pretenen, amb les armes a la mà, que el mateix Dr. Samsó tiri el líquid inflamable, a la qual cosa es nega rotundament.

El fill gran del campaner havent sentit la cridòria de l'interior del temple, hi entra i és comminat també a apilonar cadires. Però encara que els pistolers tenen preses totes les sortides, en un moment de distracció, s'escabulleix i surt a demanar socors. Se n'adonen els incendiaris i, tement que algun destorb faci fracassar els seus intents, tiren tot el líquid inflamable que els queda sobre un piló de cadires, prop de l'altar de les Ànimes que queda pres pel foc en un moment, i s'omple de

fum tota l'església.

Pistola en mà obliguen als tres sacerdots i als dos seglars a sortir del temple pel Portal Xic, deixant tancades totes les altres portes, i els condueixen pel carrer a la casa rectoral. No queda ningú dintre l'església mentre el foc va avançant. Per a assegurar-se del complet acabament de la seva obra, els incendiaris no s'acomiaden dels sacerdots sense amenaçar-los de mort si tornen a sortir de la Rectoria, afegint que tot ho feien com a represàlia, perquè alguns fidels, el matí havien acudit a missa, entrant per la porta de la vicaria, trencant la vaga.

La gent que s'havia agrupat a la plaça de l'església, addicta als pistolers, impedeix la ràpida prestació d'auxili, encara després que aquests han desaparegut, i prohibeix que s'atansin els bombers.

Espessa fumera envaeix el temple i surt en grossa columna pel finestral principal. L'altar de les Ànimes està en flames. A la poca estona comencen a acudir bon nombre de feligresos desitjosos d'aturar l'incendi. L'entrada per la casa rectoral es fa impossible per la gran quantitat de fum.

Oberta la porta del Fossar Xic, es veu que l'altar de Santa Llúcia crema. El retaule de les Ànimes ja ha caigut per terra i està fet una brasa.

La notícia de l'incendi es propaga amb rapidesa. De tots els balcons i finestres del veïnat surten perols i galledes que, en un instant, reuneixen al Fossar Xic i, plens d'aigua, passen de mà en mà per apagar les flames. Així, amb aquesta actuació ràpida i decidida, s'aconsegueix sufocar el foc en cosa de mitja hora.

L'arquitecte municipal Lluís Gallifa i l'enginyer del municipi Ignasi Mayol es presenten en el temple i dirigeixen els treballs d'extinció. En saber-se els fets a l'Ajuntament, acudeixen diversos guàrdies municipals i els regidors d'esquerra Fors i Vives, delegat aquest del servei d'extinció d'incendis. Acudeix també pel seu compte el conseller regionalista Brau.

Joves de "Nosaltres sols" que s'havien sumat al moviment revolucionari acudeixen així mateix a l'església amb propòsit de defensar-la; alguns d'ells encara porten armes.

Durant la nit d'aquell dia i els dos que el seguiren, el temple de Santa Maria és vigilat per nombrosos feligresos.

Corregué aviat el rumor que l'alcalde Cruxent havia presentat la dimissió, però la notícia no es confirmà.

Aquests fets es continuaren amb altres tràgics esdeveniments, de greus conseqüències per al nostre país, dels quals no ens ocuparem, pel seu caràcter diferent al que ens interessa.

Marià Ribas i Bertran

L'escriptor Joaquim Casas, que va viure directament el Sis d'Octubre a Mataró, amb la seva brillant narrativa, ens explica tot seguit les seves impressions i els fets concrets dels quals va ésser protagonista.

Mig segle enrera

EL MEU SIS D'OCTUBRE

Sembla que tothom està d'acord que les dates culminants del segon terç de la centúria actual foren, per la seva transcendència diversa, el 14 d'abril de 1931, el 6 d'octubre de 1934 i el 19 de juliol de 1936. Jo les vaig viure, a Mataró, molt a primer rengle.

Així podria parlar, per haver-hi estat present, de com va anar la defenestració del bust de guix d'Alfons XIII, a la Casa de la Ciutat, a primera hora de la tarda; de com la gent va plegar, al cap de poc, dels llocs de treball per festejar la proclamació de la República; de com la Banda Municipal, cridada per amenitzar la gatzara popular del capvespre, no va poder tocar "Els Segadors", ni l'*Himno de Riego*, perquè no els tenia en repertori, si bé com a succedani interpretà "La Marsellesa", himne nacional francès, com sap tothom; de com la bandera catalana onejava sola al terrat de l'Ajuntament, amb l'espanyola tricolor a la façana. I de com, aquell dia, tot va anar com una seda.

Federals, catalanistes i socialistes havien triomfat en les eleccions del diumenge anterior, dia 12, després d'una intensa propaganda oral i escrita que va ésser atesa pels sindicalistes de la C.N.T., i així era lògic que als balcons de la Casa Gran s'hi trobessin els elegits Abril, Recoder, Comas, Llavina, Puigvert, Rossetti, Montaner, Cabañes, Anglas, Tristany i la resta fins a disset, car els socialistes —que eren del P.S.O.E.— perderen un lloc de la candidatura.

Tot era eufòria. A Barcelona, Macià havia proclamat la República Catalana i constituït el govern ,un dels ministres del qual era Manuel Serra i Moret, alcalde de Pineda durant molts anys i dirigent màxim de la Unió Socialista de Catalunya, polític intel.ligent i honestíssim que mantenia no pas poques amistats a Mataró.

Eufòria que va durar poc perquè al cap d'un parell de dies, o potser tres, un tríptic de ministres del govern provisional de la República —Fernando de los Ríos, Nicolau d'Olwer i Marcel.lí Domingo, o sigui amb dos catalans— vingueren a Barcelona i imposaren a Macià que la situació política creada a la capital catalana havia de quedar transformada, de *facto* i de *jure*, en Generalitat. Un estatut, a posteriori, ho havia de puntualitzar.

Aquella Generalitat de Catalunya va jugar l'any trenta-quatre i l'any trenta-sis autèntics papers de protagonista. L'any trenta-quatre aixecant-se contra el poder central recentment ocupat per les dretes de Gil Robles i de Lerroux. L'any trenta-sis provocant amb les seves forces d'ordre públic la desfeta dels sublevats contra la legalitat republicana.

Aquests esdeveniments tingueren, naturalment, la deguda repercussió a Mataró, singularment l'any trenta-sis.

Dels fets del 14 d'abril de 1931 i del 19 de juliol de 1936 amb el seu seguiment en el temps no en diré res més, per avui, perquè l'encàrrec que m'ha fet l'amic Manuel Salicrú, en nom de FULLS, és que tracti del sis d'octubre, sobre el qual —segons ell— no se n'ha dit tot el que caldria.

Diu en Manel: "Com que aquell trasbals el vàreu viure directament, digueu-nos-en alguna cosa".

Això és el que vaig a intentar.

Abans del dia 6 d'aquell octubre, s'havia registrat una tremenda tensió política tant a nivell de la Generalitat com a l'ample territori de l'Estat. La llei de contractes de conreu havia provocat, a Catalunya, tibantors fortíssimes entre dretes i esquerres —Lliga Catalana, Esquerra Republicana, Institut Català de Sant Isidre, Unió de Rabassaires, etcètera— i la rivalitat política a Madrid també havia posat la metxa de la revolta al polvorí que es dibuixava arreu de la península.

La metxa s'encengué amb l'entrada de Gil Robles al govern central, entrada que era absolutament legal des del punt de vista constitucional i democràtic, però que no fou entès així per àmplies masses dels corrents republicans i socialistes, singularment a Andalusia, a Madrid, a Astúries i a Catalunya.

Així sorgí l'aixecament asturià. Aixecament que havia d'anar connectat amb altres de zones diverses d'Espanya. Peró, per les causes que fossin, va fallar. Els revoltats d'Astúries —majorment gent de la U.G.T. i del P.S.O.E.— es quedaren sols, i s'hagueren d'entendre amb les forces militars enviades per Madrid i manades pel general López Ochoa, si la memòria no em falla. Allò va acabar com el rosari de l'aurora i amb no pas pocs processaments i algunes condemnes a la pena capital.

El sis d'octubre a Catalunya tenia uns altres elements de provocació. Entre diversos, la ja citada llei de contractes de conreu promulgada pel Parlament de l'autonomia, el desig d'"Estat Català" de plantar cara a Madrid, i també, el ressentiment perquè des d'allà —la història es repetia— no s'atenia gaire el fet diferencial que representava la Generalitat.

En resum. Pressionat pels elements més o menys separatistes que eren dirigits pel conseller de Governació, Josep Dencàs, el president de Catalunya, Lluís Companys, trencà amb l'administració central en un discurs a la plaça de Sant Jaume que fou radiat. El poble fou cridat a la resistència.

Jo, a Mataró, el discurs el vaig sentir des de casa, a l'hora de sopar. Vaig sortir disparat cap a l'Ajuntament, una mica cregut que trobaria la Rambla i la Riera en ebullició. Res de res. A les voreres de la Rambla i de la Riera la gent badava davant dels aparadors i mirava els quadrets del "Clavé", del "Gayarre" i del "Modern".

Vaig pujar, amb quatre salts, les escales de l'edifici municipal i, al saló de sessions, em vaig trobar amb una dotzena de militants de "Nosaltres Sols", entre els quals feia de director d'escena l'Eusebi Vidiella de ca l'Abadal, que col.locaven una gran bandera barrada amb l'estel sobre fons blau a la presidència d'aquella sala solemne, exactament allà on anys enrera hi havia hagut aquell oli que representava la reina Maria Cristina amb el nen futur rei.

Als salons de l'alcaldia i de les comissions, el batlle, diversos regidors —de la Lliga, naturalment, cap— i uns quants ciutadans i funcionaris estaven a l'aguait dels esdeveniments.

D'ordres, allà, a l'Ajuntament, ni en rebien ni en donaven. Tothom anava de bòlit. Fins que algú digué, amb veu alta:

—Els voluntaris s'han de concentrar als "Federals".

I cap als "Federals" s'és dit. Local de l'"Esquerra" que era al primer pis de l'actual Banc Central.

Ben bé tothom, però, no hi va anar pas al local de la Rambla, perquè els del Bloc Obrer i Camperol —primer Bloc, després P.O.U.M.—, junt amb alguns altres afegits, preferiren anar a calar foc a Santa Maria, amb resultat frustrat.

Allà, als "Federals", el local era ple. La gent no hi cabia. Devien ser les nou o les deu del vespre. Hi havia sindicalistes, com en Ladislau Bellavista; socialistes, com en Narcís Tristany, que eren persones grans, i força jovenalla.

Repartiren armes. A mi em va tocar un Winchester, que no vaig arribar a saber si funcionava, i quatre bales, que em vaig posar a la butxaca. Amb el fusell a coll vaig retornar a l'Ajuntament perquè als "Federals" s'esperaven notícies directes de Barcelona i tothom estava impacient.

Als tres o quatre que passàrem per la Rambla, la plaça de Santa Anna i la Riera amb l'escopeta a coll, els passejants ens miraven entre sorpresos i divertits. Devíem semblar del sometent, però ens sentíem uns herois. A l'Ajuntament no ens aclariren res.

—Torneu als "Federals"— ens digueren, per dir alguna cosa. —És on hi ha la caserna general.

No hi passàrem gaire estona als "Federals". Per allà es deia que el govern de Madrid s'havia rendit.

En Bellavista, el sindicalista, botzinava: "Això és un joc de nens. Em sembla que me'n vaig

cap a casa".

Finalment, arribà una ordre concreta:

—Vinga, va. A formar. Tothom al carrer.

I ens n'anàrem, a peu, cap al pont de la riera d'Argentona, de la carretera reial. Arribats allà, ens feren col.locar als marges de la banda oriental de la riera, esperant l'enemic.

—Que no fumi ningú !

D'enemic no en va venir ni un. Al cap d'un parell d'hores compareguerem, això sí, uns camions que ens havien de transportar a Barcelona.

—Va pugeu. Ràpids.

En Bellavista i els de la seva colla varen decidir donar l'aventura per acabada allà mateix. "Amb una escopeta de dos canons i una bala no es pot anar pel món". D'altres, els van seguir.

Dalt dels camions, potser érem un centenar d'escopeters.

Ens varen fer baixar a l'Ajuntament del Masnou. Allà, a la sala de sessions, hi passàrem gairebé fins la matinada, sense que ningú no ens digués ni ase ni bèstia.

Ja era clar que tornàrem a pujar als vehicles. "A Barcelona hi haurà armament per a tothom". Però paràrem a la plaça de l'Ajuntament de Badalona. Els camions desaparegueren del nostre camp visual.

Davant l'edifici municipal badaloní hi havia, formada, una secció de membres de "Nosaltres Sols", de Mataró, amb seriositat militar. Allà formaven els Bachs, Ginabreda, Patuel, Gironès, Ballescà, Julià, etcètera. A tots plegats ens estranyava que no se sentissin els espetecs de les canonades de Barcelona.

No puc precisar el temps que vàrem passar a Badalona esperant l'hora d'entrar en acció.

Finalment, arribaren ordres:

—Com que la Generalitat ha capitulat, tothom cap a casa seva.

Poc podíem pensar, aleshores, com havia transcorregut el sis d'octubre a Barcelona. Amb el govern empresonat i els morts del C.A.D.C.I.: En Compte, que jo coneixia, en Gonzàlez Alba...

Fent colles retornàrem, per la muntanya, a Mataró. Amb mi venien en Tristany, que em podia ésser avi, gairebé; en Lladó, pare del conservador actual del Palau dels Reis de Mallorca, de Perpinyà; en Novell, mort o desaparegut a la guerra dels tres anys, i altres. Tots, militants de la Unió Socialista de Catalunya, partit que estava absolutament desvinculat del P.S.O.E.

Entre Tiana i Alella, deixant marginats els pobles, vàrem acordar que havíem d'abandonar les armes i municions. No podíem pas passar pels burots de la carretera d'Argentona, a l'entrada de Mataró, d'aquella manera, en estat de guerra. I llençàrem les escopetes i les dotacions en un gran safareig d'una sínia entre Cabrils i Cabrera.

Als burots de Mataró hi havia els civils amb fusells de debò.

Passàrem, espaiats, d'un a un.

Ningú, ni els civils, no ens demanaren la cèdula.

—Buenas tardes.

—Que usted lo pase bien.

Vaig arribar a casa mort de son i amb les sabates esbotzades.

Ben aviat em comunicaren que en Bachs, en Ballescà i en Gironès havien estats detinguts.

Aquest va ésser el meu sis d'octubre.

D'aquella ensopegada, Catalunya no se'n va refer fins el febrer del trenta sis.

Pel juliol, però, tot se'n va anar, altra vegada, per portes.

En fi. De glòria, la que correspongui. D'experiència, la que vulgueu.

Joaquim Casas.

L'any 1929, Henry B. Culver feia pública l'existència a Nova York del model naval que ara coneixem amb el nom de "la coca de Mataró". El treball de Culver és estrictament tècnic, aliè per tant a l'objectiu històric dels "FULLS", però ens ha semblat oportú recollir ací la seva petita part introductòria, perquè és on s'hi descriu el "descobriment" de la nau i s'hi declara la seva procedència mataronina.

UN MODEL NAVAL CONTEMPORANI DEL SEGLE XV (1)

Diu un proverbi: Què hi ha de tan insòlit com un dia de juny? Naturalment, tothom entén que el mot "insòlit" emprat en aquest context, significa "escollit, excepcionalment bonic". Ara bé, com que el juny té trenta dies, cadascun o tots plegats poden ésser insòlits. En canvi, què hi ha de més insòlit que un model de vaixell contemporani del segle XV? No és un vaixell així insòlit en el sentit de "singular", o també "d'escollit" o "d'excepcionalment bonic"? Personalment, jo no hauria cregut mai que un objecte semblant hagués pogut escapar-se de l'erosió del temps. Això no obstant, ha aparegut a Nova York !

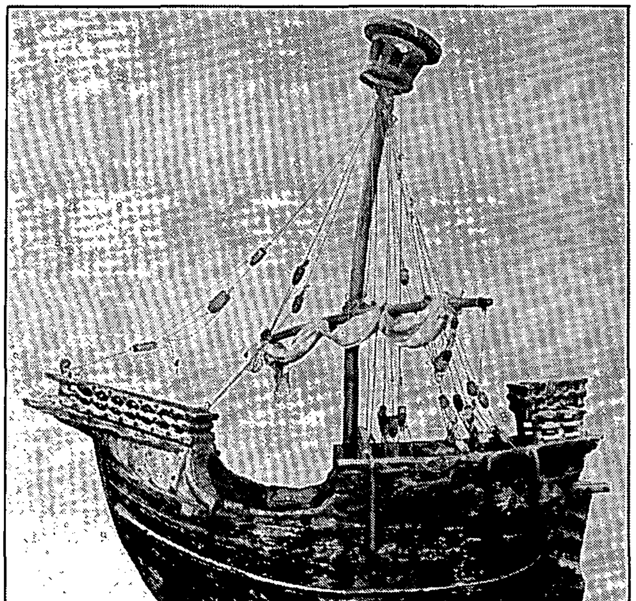

LA COCA DE MATARÓ.
Fotografia: Museum voor land en Volkenkunde en Maritiem Museum "Prins Hendrik" - Rotterdam.

A les Galeries Reinhard, a la Cinquena Avinguda, cantonada amb el carrer 57, tenen un model de vaixell que és sense cap dubte aproximadament dels temps de Colom. Prové d'una capelleta d'una població marítima anomenada Mataró, a la costa de Catalunya, a Espanya, on havia estat penjat com a *ex-voto*.

Aquest model ofereix tanta similitud amb les representacions contemporànies de vaixells rodons de l'època, que ningú no pot en general impugnar la seva fidelitat. El seu estat de conservació és extraordinari, atesa l'antiguitat que té i el fet que no se li hagués dedicat probablement cap atenció especial durant els anys que romangué penjat a les bigues de la teulada de la seva església protectora, mirat pels de casa amb indiferència i vist pels casuals estrangers amb curiositat respecte al fet o a l'esdeveniment que menaren a la seva pia dedicació. (*)

Nota de Mr. R. Morton Nance

* Allò que fa que sigui més admirat encara, és que aquest vaixell eclesial, el més antic que coneixem, pugui ser un model naval, no pas una talla; la seva data no pot anar gaire més lluny del 1490; bé que podria ser, com a molt, d'uns cinquanta anys abans.

1.- Henry B. Culver, *A contemporany fifteenth-century ship model*, dins "Mariner's Mirror", Londres, XV, 1929, 213-219. Aquest treball porta al final unes notes o comentaris de Mr. R. Morton Nance.

Trad. de Joaquima Ximenes.

Fa 150 anys, l'escolapi mataroní Josep de la Mare de Déu Rius, publicava, a Barcelona, una curiosa obreta. És tracta d'un petit volum de 197 pàgines, intitulat *La Gloria de Iluro. Tragedia en honor de las SS. VV. y MM. Juliana y Semproniana, hermanas, hijas de la Ciudad de Mataró, antigua Iluro.* (1) Com a simple curiositat, m'atreveixo a avorrir el sofert lector d'aquests erudits "FULLS" amb quatre notes sobre l'efemèrides.

EL 150è. ANIVERSARI DE "LA GLORIA DE ILURO"

1. L'HOME

El pare Rius nasqué i morí, com a bon mataroní, ací (1785-1857). El lector curiós i tafaner, trobarà a Torres Amat (2) i a Cormines (3) les dades essencials de la seva biografia que, després, han anat copiant impertèrrits els nostres savis historiadors. També una indicació bastant completa de la bibliografia del calassanç mataroní (4).

Rius, escolapi des de l'any 1800, fou professor de llatí i, porteriorment, de retòrica i poètica. Nomenat rector del col·legi de Santa Anna de Mataró, d'on havia estat alumne en la seva infantesa, gaudí a la ciutat d'un remarcable prestigi com a home "literat" i erudit. Tenia, efectivament, molt arrelada una forta afecció per les belles lletres, que compartí, conjuntament amb un actiu patriotisme resistent durant la invasió napoleònica, amb el seu contemporani i confrare més vell, el P. Jaume de l'Àngel Custodi Vada (5). Al contrari, però, del barceloní també rector de Santa Anna, preferí el combat literari (6) a l'específicament bèl·lic i a l'acció política directa. Igualment el distingí de l'autor de *La Fama en lo Parnàs* una lamentable indiferència envers la nostra llengua (7). En perfecta harmonia amb la burgesia emergent de mitjans del segle XIX, sentia una especial debilitat pel teatre i, específicament, per l'òpera. (8) L'obreta que ha motivat aquestes ratlles, ve a ser l'assaig de plasmar en una tragèdia devota els seus coneixements i les seves teories, per cert un xic *démodés*, sobre estètica dramàtica. L'obra pateix també l'influx d'una altra dèria del clergue regular: l'erudició històrico-arqueològica. (9)

2. L'OBRA

Al segle XVIII eren freqüents, a Catalunya, les representacions de peces teatrals de tema hagiogràfic. Les obres eren, en general, de tall popular i d'un tarannà devot. Les estudià el nostre malaguanyat Antoni Comas (10). Sembla que a Mataró es representava, o almenys circulava escrit, un drama d'aquesta mena dedicat a les Santes, anterior a l'obra que rememorem (11). Rius, mogut per *sentimientos muy propios de mi estado y carácter, como la circunstancia de ser patricio* (sic) *de dichas santas* (12), pensà d'emular altres ciutats catalanes que havien enaltit en el teatre la glòria dels seus màrtirs, tot recreant, en uns paràmetres estètics, que ell considerava més d'acord amb el gust del seu temps, la vella tragèdia dedicada a les santes Juliana i Semproniana. L'obra s'estampa, en forma anònima, a Barcelona, el 1834.

3. ARGUMENT DE L'OBRA

Estructurada en cinc actes segons la preceptiva neoclàssica de gust europeu (13) i no pas en tres *jornadas* com era la tradició hispànica (14), l'obra intenta d'acomplir tots els cànons de la rígida i academicista preceptiva francesa, pel que fa a l'exigència d'unitat de temps i d'espai. L'acció s'esdevé al *Castrum Octavianum*, avui Sant Cugat del Vallès, a la residència del "president" romà (15) i en el curt espai d'unes poques hores del dia 27 de juliol de l'any 303 o 304 de l'era cristiana (16). El temps teatral coincideix quasi exactament amb el temps real (17).

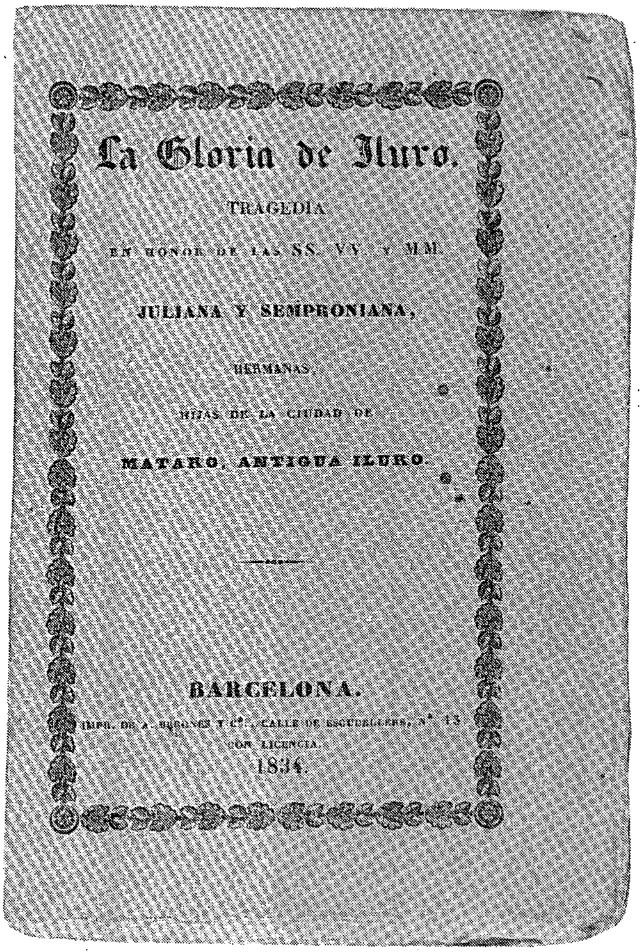
La Gloria de Iluro.

TRAGEDIA

EN HONOR DE LAS SS. VV. Y MM.

JULIANA Y SEMPRONIANA,

HERMANAS,

HIJAS DE LA CIUDAD DE

MATARO, ANTIGUA ILURO.

BARCELONA.

IMPR. DE A. [illegible] Y C.ª, CALLE DE [illegible], N.º 13

CON LICENCIA

1834.

Portada de l'obra *La Gloria de Iluro*, del pare Josep Rius, escolapi, editada a Barcelona el 1834.

En el *primer acte*, (18) i en el curs d'una conversa entre *Rufino*, governador de Barcelona (!) i el tribú militar *Decio*, som informats del recent martiri de sant Cugat. *Rufino* exposa doble preocupació: d'executar les severes ordres dictades per *Daciano, por los Césares quien manda // con muy amplios poderes en Hisperia* (19), encaminades a preservar l'Imperi del greu perill que representa el cristianisme; i saber si la ira de Júpiter ha estat del tot aplacada o necessita el sacrifici d'altres vides cristianes (escena I). Consulta, sobre aquest darrer extrem, el sacerdot pagà *Porfirio*. Com a resposta, *Porfirio*, que a més exerceix d'augur, el posa al corrent d'una revelació que el pare dels déus li havia fet aquella mateixa nit. Júpiter pensava restar mut mentre no es reparés el sacrilegi que dues donzelles estaven cometent en aquells mateixos moments, gosant enterrar, justament en el bosquet a ell dedicat, el cos de l'impostor Cugat. *Rufino* ordena a *Decio* d'anar a detenir-les amb la força que calgui (escena II). En quedar-se sol amb el president, *Porfirio* aprofita per a assegurar-se la voluntat de *Rufino* pel que fa a la defensa de la religió d'estat. Aquest dóna prova a bastament del seu zel i fa una descripció dels suplicis que té a punt per a qui gosi desafiar les ordres imperials i la seva pròpia autoritat. Prega al sacerdot de prevenir els lictors i els ministres perquè els tinguin preparats per a les dues sacrílegues (escena III). Arriba, tot seguit, *Sempronio, príncipe de Iluro* (20) i pare de *Juliana* i *Semproniana*. Exposa al president el neguit en què es troba per les seves filles: seduïdes per Cugat, el seguiren, abandonant pares i pàtria. A Barcelona, d'on acaba d'arribar, ha sabut que el *mago* (21) ha estat ajusticiat i ha vingut, inquiet per la sort de les seves dues noies. *Rufino* el tranquil.litza. Li conta que dues donzelles foren vistes assistir Cugat en els seus darrers moments. També li explica l'oracle suara conegut i les ordres que acaba de donar al tribú. *Sempronio* demana llicència per anar a cercar-les al bosc sagrat (escena IV).

En començar el *segon acte* (22), apareix *Decio* portant a la presència de *Rufino* les dues germanes encadenades. Les dues noies es confessen cristianes en un context molt d'acord amb la pietat vuitcentista. El president queda impressionat pel seu valor i la seva bellesa. Les commina, però, a sacrificar, i els atorga una hora per a reflexionar (escena I).

Les dues santes s'exhorten mútuament amb una argumentació teològico-moralitzant més pròpia del catolicisme de l'època de l'autor que no pas dels primers anys del segle IV (escena II). Apareix *Porfirio* (escena III), *Rufino*, que torna a escena (IV) li notifica que ja té les cristianes i la seva intenció que sacrifiquin a Júpiter. Veient que s'acosta *Sempronio*, mana retirar les presoneres i que els deixin sol. El president adverteix al contristat pare del perill que corren les seves filles. *Sempronio* s'ofereix per intercedir i convèncer-les (escena V). Segueix un diàleg, ple de dramatisme, entre pare i filles. Les santes amarades de dolor i dividides entre l'obediència que deuen al pare i la que Déu reclama, no dubten a optar pel seguiment del Crist (escena VI). Apareixen *Porfirio* i *Rufino*. El primer anuncia que tot està a punt per al sacrifici. El president mana conduir al temple les cristianes i les amenaça novament amb terribles turments (escena VII). *Sempronio*, tot sol, expressa, en un patètic monòleg, el conflicte entre les exigències de la seva religió i les del seu amor de pare (escena VIII).

En obrir-se el teló, en el *tercer acte* (23), apareix el temple de Júpiter. *Porfirio* està sacrificant, en nom del president, un anyell. A més de *Rufino* són presents *Sempronio* i llurs filles, aquestes palesament disgustades. Mentre el magistrat prega a Júpiter, *Porfirio* descobreix la malastruga que el cor de la víctima està corsecat i el fetge incomplet. Pregona el desastre que això anuncia. Per evitar-lo cal que les dues noies adorin la divinitat olímpica. *Juliana*, amb abundants citacions de la sagrada escriptura, menysprea els ídols. A una invocació seva, es produeix un moment de gran

tensió dramàtica: l'altar trontolla i cau el simulacre. El terror i la consternació s'apodera dels presents. *Rufino* reacciona manant assotar atroçment les noies (escena I). En presència del magistrat, el sacerdot composa en el seu lloc els objectes sagrats. Una veu misteriosa, però, que surt de l'altar, reclama venjança (escena II). *Sempronio,* postrat als peus de *Rufino*, reclama pietat. Pensa que si permet que se les emporti a la llar, serà molt fàcil convèncer-les i fer-les tornar al bon camí. *Rufino* es demostra cruel i distant. Fa patent a l'atribolat pare, l'activitat i omnipresència dels cristians i llur perillositat per a les institucions de l'estat (escena III). Es presenta *Decio*. Informa el president que els assots han estat endebades. Les noies es mostren més fermes i convençudes que no pas abans del càstig. Descriu l'enteresa amb la qual han suportat els flagells. *Sempronio* s'abat desolat. Acusa el sacerdot de ser l'instigador del cruel comportament del president (escena IV). *Porfirio* insisteix davant de *Rufino* en la conveniència de sacrificar les cristianes. Acusa a l'ilurenc d'intentar subornar els guardes (escena V). En quedar tot sol en escena (VI), el sacerdot palesa, en un exaltat monòleg, la seva crueltat i la seva perfídia.

L'*acte quart* (24), es desenvolupa en un pati del palau que hi ha davant la presó. *Sempronio* intenta veure les seves filles (escena I). Ho suplica a *Decio* (escenes II i III). *Decio* li porta les dues noies i es retira (escena IV). *Sempronio* prova de tocar els sentiments més pregons de les filles. Els parla de la família, de la mare, etc. Finalment els proposa de burlar la vigilància i aprofitar l'ocasió per escapar (escena V). Apareix *Porfirio* que alerta la guàrdia (escena VI). Acudeix també *Rufino*. El sacerdot li diu que les cristianes han escapat i que *Sempronio* ha, efectivament, subornat els guardes (escena VII). *Sempronio* apareix reivindicant la seva innocència (escena VIII), que confirma *Decio*. El president es proposa aclarir l'afer personalment. Mana que tothom es retiri i que *Decio* li porti únicament *Juliana* (escena IX). La interroga sobre l'incident i prova novament, amb amenaces i amb la promesa de casar-se amb ella, de doblegar la voluntat de la noia. *Juliana* es manté ferma i dóna testimoni de la seva professió de fe cristiana. *Rufino* vol provar ara amb la més petita (escena X). Diu el president a *Semproniana* que *Juliana* ha reconegut el seu error i que ja està, lliure, amb el seu pare. *Semproniana* no ho creu i reclama veure-la. Ella, però, es manté ferma en la seva fe (escena XI). *Rufino* comunica a *Sempronio* la inutilitat dels seus esforços i la seva decisió: executar les dues germanes. Accedeix, però, als precs de *Sempronio*, que pensa que podrà l'amor patern el que no han pogut les amenaces i les promeses: convèncer les condemnades. La sentència queda suspesa. Si abjuren trobaran la llibertat i, *Juliana*, un espòs distingit (escena X).

A l'*acte cinquè* (26), *Decio* arriba al pretori amb *Semproniana* per conduir les dues germanes al suplici. Goig de les dues germanes en retrobar-se i en constatar llur respectiva fermesa (escena I). Es prepara la formació que ha de conduir les presoneres a l'execució (escena II). Apareix *Sempronio* portant per escrit la suspensió de la sentència i les promeses de *Rufino* en cas que les dues germanes adjurin llur fe. En un diàleg curull de patetisme, les dues germanes refusen la proposició del president, expliquen llur decisió al seu pare i s'acomiaden d'ell. *Sempronio* demana a *Decio* que el mati allà mateix. El tribú el fa apartar per la guàrdia i ordena a la formació de conduir les santes al lloc de l'execució (escena III). *Sempronio*, desesperat, es rebel·la contra els seus déus (escena IV). Apareix *Porfirio*. *Sempronio* l'acusa de ser l'instigador de la mort de les seves filles. El sacerdot amenaça l'ilurenc, fent-lo responsable dels mots que acaba de proferir (escena V). Apareix *Rufino* que intervé en la baralla. Intenta aplacar *Porfirio* que se'n va cap el temple per assistir a l'execució (escena VI). En una escena de transició, *Sempronio* adverteix a *Rufino* que l'Imperi no perilla pas per mor dels cristians, sinó per l'acció fanàtica i cruel de gent com *Porfirio*. *Rufino* únicament sap oposar una argumentació jurídica i una raó d'estat: *Bien sabe Diocleciano lo que manda : // A mas, que por los dioses todo es lícito*. (escena VII). Arriba *Decio* i anuncia la mort de les santes i la intervenció ferotge de *Porfirio* davant la vacil. lació dels botxins. *Sempronio* cau desmaiat (VIII). Quan es refà, l'han deixat tot sol. Poc a poc recobra la fermesa: també ell és cristià. El seu consol serà el mateix Déu pel qual han mort les seves filles. Ara serà ell qui plantarà la nova fe a Iluro. (26)

4. ELS PERSONATGES

Oportunament (27) adverteix el dramaturg que no tots els personatges són rigorosament històrics. Els que són fruit de la seva fantasia poètica, ha procurat que tinguin una gran versemblança, degudament basada en la ciència històrica. Nosaltres, però, tot i reconeixent la bona voluntat en l'intent, hem de confessar que la fidelitat històrica és més formal que no pas real. Les *dramatis personae* són unes estilitzacions intencionades en ordre a la finalitat edificant i moralitzant que l'autor es proposa. Amb tot, tenen el mèrit d'haver recollit, o potser condicionat, la tradició popular mataronina sobre les Santes i llur entorn. (28)

En un examen més pormenoritzat podem constatar:

Juliana és una noia jove i decidida. El súmmum de totes les virtuts cristianes tal com les podia entendre un pare escolapi mataroní en començar el segon terç del segle XIX (19). Agraciada també físicament, encarna, amb la seva germana, l'ideal moralitzant de la burgesia vuitcentista que es pot esquematitzar en el tòpic que la bellesa física és

l'espill de l'ànima. El seu comportament delata una educació i un *savoir faire* femení més propi d'una noia de bona família dirigida pel P. Rius que d'una romana del segle IV.

Semproniana participa de totes les virtuts i qualitats de la seva germana (30). Malgrat l'esquematisme amb què Rius ens presenta el personatge, arribem a saber que és més jove i més tímida que *Juliana*. Aquesta última circumstància dóna peu a l'autor a presentar, en l'escena XI de l'acte quart, el dogma bíblic que el poder de Déu es manifesta més palesament en els més febles per a confondre els poderosos (31).

Sempronio és un personatge que Rius ens adverteix inventat per ell, però que creu del tot versemblant (32). És el *príncipe de Iluro*, home bo i recte, apassionat per les seves filles, un bon romà en tots els sentits. Encarna un dels pols de la tensió dramàtica de l'obra: la lluita entre les seves conviccions cívico-religioses i el seu amor de pare. Revelador de les intrigues de *Porfirio*, l'amor per a les seves filles i l'admiració per la grandesa de llur sacrifici el portaran, en una transició no massa aconseguida, de la mera honestedat romana al cristianisme. A l'última escena esdevé una encarnació, un paradigma, dels mataronins: cristians des de sempre i més que compatricis, parents de les santes. El caràcter del personatge ha estat dibuixat amb força i expressivitat. És un dels personatges més reeixits.

Rufino és un personatge més o menys justificat històricament (33), que representa l'altre pol de la tensió dramàtica de l'obra. El "president" obeeix les lleis sense discutir-les (34) i està posseït d'un temor supersticiós devers els déus que, oportunament manipulat per *Porfirio* (35), el portarà a ser cruel. La presentació que Rius fa d'aquest personatge és summament hàbil. Formalment és un romà incensurable, però és precisament el zel polític-religiós i fanàtic del magistrat el que li impedirà arribar a la síntesi perfecta que assolirà, a la fi de l'obra, *Sempronio*: les virtuts cíviques romanes il·luminades per la revelació cristiana. La malícia del representant del poder constituït queda molt atemperada per la responsabilitat de *Porfirio* en les decisions del magistrat. La proposta de matrimoni que repetidament fa a *Juliana* (36), encara que queda oportunament justificada com una estratègia processal (37), no deixa de ser una concessió al gust teatral de l'època, un xic melodramàtic i un mitjà per fer ressaltar l'opinió conscient de les Santes pel que fa a la virginitat (38).

Porfirio és una barreja de sacerdot, augur, profeta i fetiller. És l'encarnació de tots els errors i de totes les crueltats del paganisme: fanàtic, intrigant, mentider, cruel, etc. En contradicció amb la realitat històrica, el sacerdot *Porfirio* més que el detentador d'un càrrec cívic, sembla pertànyer a una clerecia perfectament estructurada. No podem reprimir la impressió que ens produeix: més que un sacerdot romà, sembla la transposició d'un mal sacerdot catòlic, tal com el veien els liberals de l'època, precisament al camp contrari, el camp on recorria sempre la propaganda dels "dolents", al món romà com a model i exemple de tot estat futur. Els primers cristians, en la presentació de Rius, lluitaven pels mateixos ideals que els progressistes de la seva època. És un personatge que ens convenç molt poc. El diàleg entre ell i *Juliana*, en un moment molt patètic del drama (39) recorda massa la confrontació entre el bé i el mal, encarnats per l'àngel i el diable, tradicional en les representacions devotes.

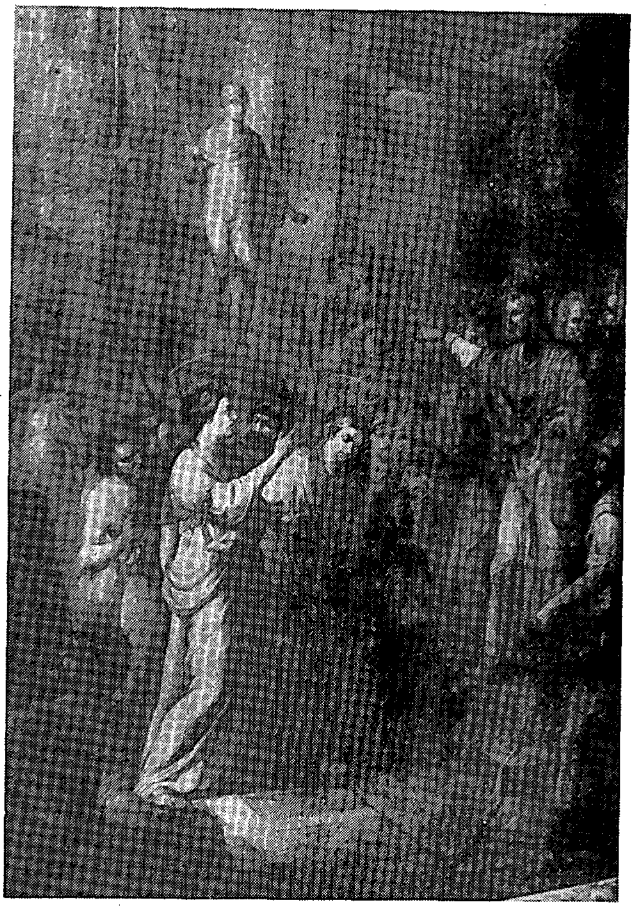

**Les Santes davant Rufí.
Tela de Pere Pau Muntanya a l'Altar Major de Santa Maria.
Segle XVIII.**

Decio és un personatge secundari. Combrega amb les idees i l'actitud de *Rufino*, però té uns bons sentiments innegables (40). El seu caràcter queda una mica desdibuixat i apareix com un xic contradictori.

Hem de reconèixer, amb tot, un notable esforç creatiu en el nostre autor a l'hora de plasmar els personatges de la seva tragèdia. Els defectes que en el disseny dels caràcters hem constatat els hem d'atribuir més a la finalitat moralitzant que l'escolapi es proposa i als seus concrets prejudicis socials i estamentals, que no pas a la seva imperícia o manca d'estri dramàtic.

5. LA MÈTRICA

Rius era, com oportunament hem indicat (41), professor de retòrica i poètica. Aquest fet fa que ens detinguem en un aspecte de la seva obra dramàtica que, en un altre, tindria una consideració menor. Ens referim a les teories mètriques segons les quals construeix el seu drama.

La Gloria de Iluro està escrita en vers. Curiosament, en les nodrides i erudites notes amb les quals adorna la seva tragèdia, Rius ens deixa completament a les fosques sobre el seu pensament pel que fa a l'aspecte de la seva obra que més té a veure amb el seu ofici de professor (42). Res no ens diu del que pensa sobre el que és poesia i el que és prosa (43). Res sobre la conveniència o menys d'emprar la prosa en el drama. Res de la seva posició respecte a les teories sobre el vers i la versificació, la quantitat, l'accent, la síl·laba, els peus, la pausa, la rima o l'estrofa (44). Temes tots ells que agitaven, en l'època en la qual apareix la seva tragèdia, a la gent del seu ofici (45). A què és degut aital silenci? Segurament que la matèria era un xic aspra per al seu públic mataroní. També, pot ser, que quedava més fi fer l'erudit en el camp de la dramatúrgia i de la història que no pas en el tema que cada dia ensenyava a les aules de Santa Anna. També hi havia, però, un altre motiu més tècnic: Rius estava experimentant unes noves, encara que no pas seves, teories mètriques un xic... diguem-ne, estrambòtiques.

L'obra de Rius és una composició poètica de 1.390 versos, devidida en cinc parts que formen cada un dels actes (220, 298, 277, 315 i 280 versos, respectivament. Els versos són endecasíl.labs (46) disposats en forma de romanç heroic (47) dels quals rimen tots els parells en asonant (48) o rima imperfecta (49) —la mateixa en tot l'acte— (50) i queden lliures els senars a la manera dels antics romanços. (51) És el gust per antigues formes de versificació característic del romanticisme, que triomfaria l'any següent amb la coneguda tragèdia d'Àngel Saavedra, (52) i que aixecava també bandera a Mataró en la ploma del nostre escolapi. (53)

Fins aquí, en el que podríem anomenar morfologia extrínseca del poema, no hi ha cap problema. Les dificultats comencen quan la nostra curiositat ens porta a esbrinar les regles mètriques a les quals es sotmet l'obra que estudiem. Per una millor comprensió de l'assumpte i donat que en la primera meitat dels segle XIX aquesta disciplina tenia un plantejament bastant divers al d'avui, em permeto emmarcar-lo mitjançant un petit *excursus* històric.

Fins a l'aparició, en 1835 i a l'altra banda de l'Atlàntic de l'obra d'Andrés Bello, *Principios de Ortología y Métrica de la lengua castellana*, (54) no trobem en castellà cap tractat en el qual la mètrica s'estudiï dintre els límits que actualment se li reconeixen. (55) Normalment les qüestions mètriques eren tractades conjuntament amb les que constituïen l'objecte dels cursos de retòrica i poètica. (56) Al segle XVIII i al primer terç del XIX, es dóna un interessant fenomen de recerca i d'investigació teòrica sobre l'essència del vers i de la versificació castellana. El nostre autor, per la seva dedicació acadèmica, participa en aquest moviment d'investigació mètrica i, un any abans de l'obra que representarà un canvi fonamental de les teories mètriques (57) publica la seva tragèdia. Ens és lícit preguntar-nos a quin corrent s'adscrivia i quin grau de coneixement tenia de les teories que es debatien al seu temps. Veiem, doncs, el panorama més detalladament.

Com a reacció a les regles pràctiques del Segle d'Or, les poètiques del XVII i sobretot del XVIII, insisteixen en teories classiquitzans. En aquesta línia podem col.locar l'edició setcentista augmentada de la coneguda obra de Juan Díaz Rengifo (58) que, encara que confusionària i caòtica, tingué edicions fins més enllà de la meitat del segle. També podem arrenglerar en la mateixa banda la *Poètica* d'Ignacio Luzán (59). Aquesta obra tingué un notable influx en el plantejament de les qüestions mètriques fins ben entrat el segle XIX. L'autor relaciona l'harmonia poètica amb l'harmonia musical; identifica, en aquesta línia, els pretesos "peus" quantitatius de la poesia espanyola amb els clàssics i, amb aquests últims, medeix els versos castellans. La segona edició *corregida y aumentada* d'aquesta obra (60), apareguda en 1789, revaloritza el paper de l'accent i deixa un xic oblidada la teoria quantitativa, tot advertint, però, que es tracta més d'un artifici "mecànic" que no pas d'una raó teòrica (61).

Les obres de Velázquez (62), Sarmiento(63), Sánchez (64), Andres (65), González Valdés(66), i Jovellanos (67) i sobretot la de Blair (68) que tradueix Munárriz (69) enceten un altre camí. Unes paraules de González Valdés poden resumir el pensament de tots ells: *La estructura de todos nuestros versos consiste en el número determinado de sílabas correspondientes a cada especie, en el acento, en la cantidad, y en la rima.* (70) Fins al segle següent els teòrics de la mètrica no es despendran del dogma de la quantitat i no començaran a teoritzar seriosament sobre la pausa. El ritme com harmonia a la manera de la música i la importància que hi juga l'accent és ja quelcom de conscient i d'adquirit en autors com Jovellanos. (71)

L'aparició, en 1801, de l'*Arte poética facil* (72) de Joan Francesc Masdéu, (73) representa una altra fita important. El nostre sicilià, en els diàlegs de l'obra i, sobretot, en els resums finals, pretén presentar de manera clara i concisa els

problemes del vers i de la versificació. Posa el fonament del vers en la síl.laba i en l'accent, tot enllaçant amb les poètiques del Segle d'Or. Per ell l'harmonia intrínseca del vers consisteix en dues coses: en el nombre de síl.labes i en la disposició dels accents. L'extrínseca, en la rima. Oblida, però, la pausa i el seu paper en el ritme mètric. Una seva innegable aportació és la teoria de les clàusules rítmiques, que ell anomena *versitos*. Quasi ningú, però, en el segle XIX el seguirà per aquest camí. El menyspreu amb què tracten aquesta obra Gómez Hermosilla (74) i Aicart (75) feren que hom oblidés ben aviat el fecund camí per ell insinuat.

No pas pocs autors, com és ara Barbero (76), Munárriz (77), Losada (78), Mata y Araujo (79), etc., fonamenten la versificació en el nombre de síl.labes, encara que, com Masdéu, obliden l'estudi de la pausa. Mata y Araujo defineix el vers com *un cierto número de sílabas, dispuestas en cadencia y armonía.* (80)

Aquest camí, ja iniciat, com hem vist, per Jovellanos i Munárriz en el segle XVIII queda completament rectificat per José Gómez Hermosilla i l'autoritat que els contemporanis atribueixen a la seva obra (81). Hermosilla representa un retorn a les idees de Luzán, és a dir, a valorar la mètrica concebuda com a estudi de la quantitat sil.làbica. Els versos castellans no són altra cosa que una de les quatre classes en què, ell mateix, divideix els versos dels autors clàssics: aquella en la qual el nombre de peus i de síl.labes és constant, però no pas el temps. L'única diferència que hi ha entre la versificació hispànica i la dels clàssics rau en la rima (82). Però procura prou d'advertir que aquest no és pas un element essencial de la versificació castellana. Per ell la versificació és *la artificiosa y constante distribución de una obra en proporciones simétricas de determinadas dimensiones*, i el vers *cada una de estas mismas porciones sujetas a medidas* (83). Aquestes definicions tindran molta fortuna en tots els tractats de retòrica i poètica vuitcentista, fins que l'influx de l'obra de Bello arribi i arreli a Espanya. Pel que fa a la medició dels versos, a llurs classes i a les de les estrofes, es remet a Luzán y Masdéu. Segueixen les seves teories Sicilia (84), Aicart (85), i Pérez del Camino (86).

El gran revelador de les teories de Hermosilla és Jean Marie Maury (87). En la seva obra *Espagne poétique* (88) i sobretot en una cèlebre carta, que Salvà (89) inclourà en la seva *Gramática* (90), sobre la natura del vers castellà, la cesura i l'endecasíl.lab, defensa que l'element constitutiu del vers és l'accent: la quantitat en el vers clàssic era quelcom accessori. El segueix Juan Gualberto González (91) en les seves teories i Martínez de la Rosa (92) en la seva crítica a Hermosilla.

Enmig d'aquesta polèmica apareix un curiós personatge, Sinibald de Mas i Sans (93). El 1831 presentava una comunicació a la Reial Acadèmia de la Llengua sobre la facilitat d'adaptar al castellà la versificació clàssica. L'any següent ampliava i profunditzava les seves teories en l'obra *El sistema musical de la lengua castellana* (94). Mas pretén harmonitzar les dues tendències discordants: ¿No serà el vers la combinació de l'accent i de la quantitat? Seguint per aquest camí intenta trobar unes regles segures per determinar, en castellà, la quantitat sil.làbica. Creu que quan s'hagi establert, serà possible el desenvolupament quantitatiu-accentual de la mètrica castellana. L'estat de la prosòdia castellana i el coneixement que se'n tenia no permetien, però, intentar un sistema merament quantitatiu. Ell no defalleix i es lliura a un intens estudi de la versificació clàssica per tal de descobrir-ne les diferències amb la castellana. Combat la confusió de la quantitat amb l'accent. Finalment, i com a fruit d'una acurada anàlisi de l'estructura del ritme accentual, inventa un sistema molt original de versificació.

Ell mateix ens explica el fonament teòric del sistema: *En mi tratado sobre la cantidad comparé el verso a una música en que los acentos se tomasen por las notas, la cantidad por el valor de ellas, y los pies por los compases.* (95)

Un tipus de música es fonamenta únicament en el "valor" o quantitat; d'un altre únicament en l'accent o en les notes: *Y últimamente, la hay que sobre la melodía y cantidad, reúne la armonía propiamente dicha, como es la del fuerte piano, arpa, o la de la unión cualquiera de dos voces o instrumentos. De esta última clase no puede haber versos, porque es imposible pronunciar ni percibir a un tiempo dos palabras; pero sí se encuentran de sola cantidad, como son casi todos los de la poesía griega; de solo acento, como son el decasílabo y el endecasílabo italiano, etc.; no cabiendo ninguna duda en que pueden arreglarse otros que abracen ambas cosas; y aventajando tanto la música de una flauta o de una aria a la de un tambor o un canario: ¿cuánto más bello no será un metro fundado en la cantidad y el acento, que otro cuya base sea únicamente una de estas cosas?* (96)

Sinibald de Mas percep clarament que el fonament del vers castellà és l'accent, entès com a to musical. Cal ara donar a la quantitat un lloc parell en importància. Caldrà, doncs, *componer pequeños discursos dispuestos con igual número de sílabas*, (97) que facin el paper que en la música tenen els compassos.

Aquest sistema s'aparta igualment del sistema de grups lèxics de Masdéu i del que proposa un moviment uniforme de ritme accentual. Consisteix, fonamentalment, a anar comptant les síl.labes del vers fins que s'arriba a un accent, menyspreant l'accent de la primera síl.laba del grup en

el cas que en portés. Si l'accent el trobem a la segona síl.laba, tindrem el que Mas anomena una segona (2a). Si en la tercera, una tercera (3a). Si en la quarta, una quarta (4a). (98). Veiem algun exemple:

2a. 2a. 2a. 4a.
"O Jo/ve, que / vengais / de los profanos
3a. 3a. 2a. 2a.
Vuestro cul/to con ra/yo y true/no horrendo
4a. 2a. 4a.
Vos del roma/no Impe/rio conocido
4a. 2a. 4a.
Entre los dio/ses to/dos por supremo,
4a. 4a. 2a.
En desagra/vio del nefan/do crimen
4a. 4a. 2a.
De sepultar al / mago en el bos/que que vuestro
4a. 2a. 4a.
Esas osa/das jo/venes impías,
2a. 4a. 4a.
Propi/cio recibid / de este cordero
3a. 2a. 4a. 2a.
La espiación; / su san/gre el altar / bañe.
3a. 3a. 4a.
Sacrifi/cio os serán / mas placentero
2a. 2a. 2a. 2a. 2a.
Las dos, / si en no a/dora/ros aun / persisten". (99)

Per combinar les segones, terceres i quartes en un vers, Sinibald de Mas proposa les regles següents:

1a.-*Una 2a., 3a. o 4a. progresiva, siempre hace melodía.*
2a.-*Una 3a. puede estar después de una 4a. si es fin de verso.*
3a.-*Una 4a. puede estar después de una tercera si es fin de verso.*
4a.-*Una 2a. puede estar antes o después o en medio de 4as.*
5a.-*Una 4a. puede estar antes o después o en medio de 2as.*
6a.-*Una 2a., o 4a. puede estar después de una 3a. si a ella misma se le sigue otra 2a. o 4a.*
7a.-*Dos 3as. pueden seguir a una 2a. o 4a.*
8a.-*Una 2a. no puede estar entre dos solas 3as.*
9a.-*Una 3a. no puede estar entre dos solas 2as. o 4as.*
10a.-*Una 4a. no puede estar entre dos solas 3as.*
11a.-*Un monosílabo en medio de un verso puede hacer oficio de acentuado: en el final de él debe contarse precisamente como agudo.*
12a.-*El verso acabado en voz aguda debe tener una sílaba de menos: si fuese esdrújula, una de más.*" (100)

Vegem ara alguns exemples d'aplicació d'aquestes regles:

Regla 6a.
3a. 3a. 2a. 2a.
"Soy cristia/no cual e/llas: so/lo falta
Regla 6a.
3a. 4a. 4a.
Que hacien/do de mis í/dolos pedazos,
Regla 5a.
2a. 2a. 4a. 2a.
La fe / procla/me y religión / sagrada,
Regla 6a.
3a. 3a. 2a. 2a.
Y en mi pa/tria la plan/te. Así / lo juro.
Regla 6a.
3a. 3a. 2a. 2a.
Dad firme/za, Señor, / á mis / palabras" (101)
Regla 5a.
2a. 2a. 4a. 2a.
"Cayó / ya, De/cio del lictor / al golpe
Regla 3a.
3a. 3a. 4a.
Del faná/tico ma/go la cabeza
Regla 3a.
3a. 3a. 4a.
Que las mí/seras gen/tes seducía,
Regla 4a.
4a. 4a. 2a.
y de los dio/ses inmorta/les era
Regla 3a.
3a. 3a. 4a.
El mayor / enemi/go. Su escarmiento
Regla 6a.
3a. 2a. 2a. 2a. 2a.
Hasta hoy / día / no vis/to, á to/dos sea
Regla 4a.
2a. 2a. 2a. 4a.
Avi/so cla/ro de / la desastrosa
Regla 1a./5a.
2a. 2a. 2a. 4a. 2a. 2a.
Muy jus/ta suer/te que al / cristia/no espera" (102)

Constatem, doncs, com es poden barrejar accents de signe rítmic distint. Mas planteja el problema i intenta donar-hi una explicació mitjançant una teoria de les vibracions: [...] *cada sílaba o golpe de voz causa en el aire un cierto número de vibraciones. Representaremos este número por 2: cada acento o golpe más fuerte de voz, no solo dará las suyas dos correspondientes y otras tantas, sino que hará doblar con su violencia o empuje las otras anteriores.* (103).

D'aquest postulat, es dedueix que una 2a. equival a 8 vibracions, una 3a. a 12 i una 4a. a 16. Aquest és el fonament, que ell pretén científic, de les regles: *Si después de haber pronunciado una 2a. y mientras sus 8 vibraciones juegan o dan sus revueltas en nuestro oído, se sigue una 4a., sus 16 vibraciones siendo pares vienen a combinar-se perfectamente y a jugar con las primeras formando la melodía; mas si le sigue una 3a., sus 12 vibraciones siendo impares con las 8 de la 2a. se chocarán unas contra otras, y he aquí la disonancia. Una 3a. dará 12 vibraciones y éstas se unirán a la de otra u otras 3as., por lo cual la tercera progresiva hará siempre melodía, así como la 2a. o 4a. Mas como una 4a. se combina con otra 4a. lo mismo que con una 2a., podemos dividir la melodía en tono par e impar. ¿Cómo haremos para pasar de uno a otro tono? Si después de 2a., por ejemplo, ponemos 3a., las vibraciones de esta chocaran con las de la 4a., mas si enseguida le añadimos otra 3a., las vibraciones de esta última estarán en armonía con las de la primera, y así la disonancia quedará inmediatamente disimulada por una melodía.* (104)

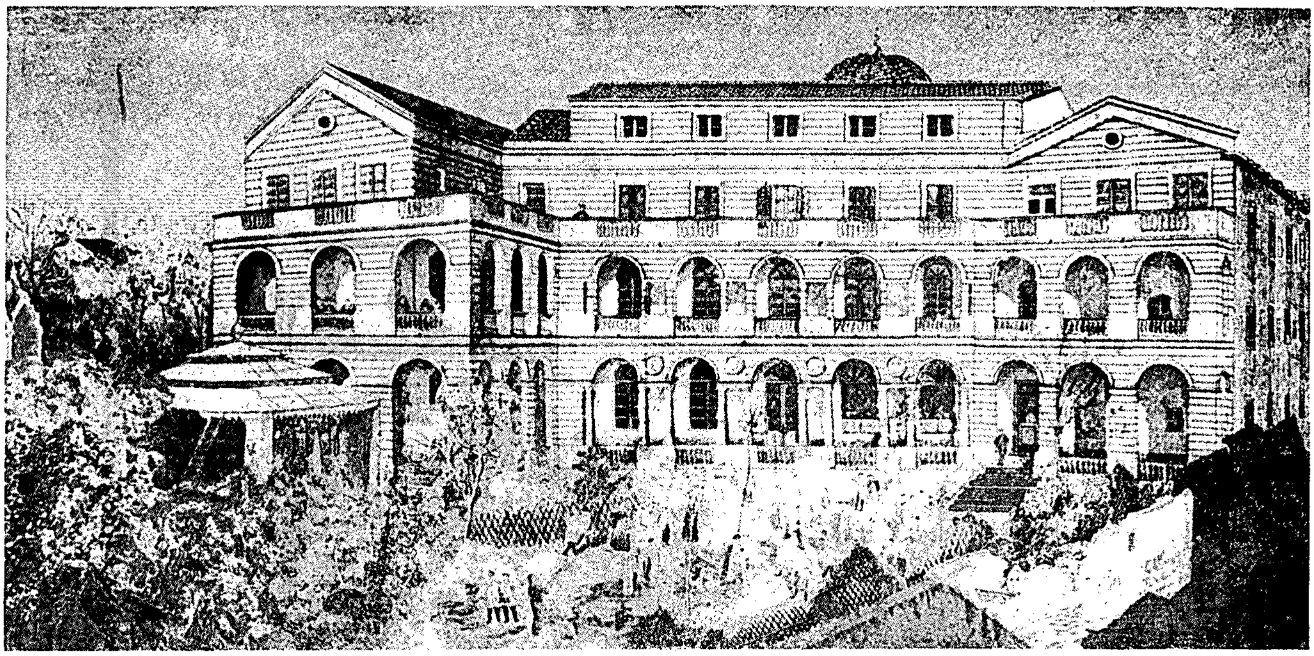

Litografia del Col.legi de Santa Anna, després de la reforma de mitjan segle XIX.

Aquest és el primer autor que, en les nostres latituds, intenta una sistematització, justificada científicament, del ritme del vers. Fins a ell únicament es parlava de la conveniència o de la inconveniència de col.locar l'accent en una determinada posició.

Aquesta agosarada, però indiscutiblement nova i atraient teoria, es publicava a Barcelona el 1832. El professor de retòrica i poètica del Col.legi escolapi de Santa Anna de Mataró, un dels més importants centres llavors d'ensenyament a Catalunya, es llança a una apassionada i voraç lectura del text de Sinibald de Mas. Aquesta és la raó per la qual hem reproduït tan extensament el text original del *Sistema musical de la lengua castellana.* Molt aviat, potser ja el 1833, Rius concep la idea d'escriure una tragèdia en vers, basada, mètricament, en els principis de Sinibald de Mas. El 1834 es publicava a Barcelona. Era, naturalment, *La Gloria de Iluro*, de la qual, com l'agut lector ja ha descobert, he extret tots els exemples suara adduïts per il.lustrar les teories de Mas. Per confirmar, però, l'adscripció de Rius a les teories massianes, vegi's a continuació un quadre justificatiu:

Regla 1a.

2a. 2a. 2a. 2a. 2a.
Decid/la que á / su Dios / allí / suplican
(Acte IV, escena V, p. 77)

Regla 2a.

2a. 4a. 3a.
A Diós / coro aplaudió / Nicomedia
(Acte IV, escena XII, p. 92)

Regla 3a.

3a. 3a. 4a.
Partiré; / mas, Rufi/no, una palabra
(Acte V, escena VIII, p. 110)

Regla 4a.

4a. 2a. 4a.
Solo trate/mos ó hi/jas, de salvaros
(Acte IV, escena V, p. 76)

Regla 5a.

2a. 2a. 2a. 4a.
O Jo/ve, que / vengais / de los profanos
(Acte III, escena I, p. 53)

Regla 6a.

3a. 2a. 4a.
Oid en bien / de vos / y del Estado
(Acte V, escena VIII, p. 110)

Regla 7a.

4a. 3a. 3a.
Me esplicará: / aqui llega. // Presidente
(Acte IV, escenes VIII i IX, p. 81)

Les regles 8a., 9a. i 10a. són negatives. No he sabut trobar cap vers que les infringeixi.

Regla 11a.

3a. 3a. 2a. 2a.
Dad firme/za, Señor, / á MIS / palabras
(Acte V, escena última, p. 133)

Per entendre l'exemple, cal tenir present la regla 6a. La regla 12a., que és optativa, Rius no l'empra.

No sabem si Rius explicava a classe les teories de Sinibald de Mas. Com ja he dit més amunt (105) en cap lloc de la tragèdia, curulla d'explicacions i d'erudites notes, no deixa entreveure el fonament teòric de la seva mètrica. Fet que, donat que es tracta d'una teoria promptament menyspreada pels tractadistes, pot fer desesperar al més pacient dels recercadors de l'estructura mètrica de la seva versificació. El que sí que podem assegurar és que Rius, en escriure l'obra que fins aquí ens ha

ocupat, estava experimentant la més avançada teoria mètrica del seu temps, existent en el seu país. I l'experimentava precisament en el teatre, on les teories "musicals" de Mas adquirien tota la seva vigència i es sotmetien a una prova de foc. ¿Pretenia Rius que la seva tragèdia s'arribés a cantar? No ho podem afirmar; però, pocs anys després, tot avançant pel camí aquí encetat, proposaria la validesa del castellà per ésser emprat en l'òpera, tot aportant com a exemple la traducció castellana, feta per ell mateix, del *Belisario* de Donizetti. (106). Però, això ja és una altra història...

6. ESTRUCTURA DEL DRAMA

Si Rius és receptor respecte als corrents romàntics pel que fa a l'elecció de la forma estròfica (107) i en el clímax amb el qual construeix alguna de les seves escenes (108), i, en certa manera, innovador pel que fa a les teories mètriques (109) no ho és en l'estructuració dramàtica de la seva obra. Aquesta darrera afirmació, però, caldria matisar-la tot dient que és innovador en aplicar l'estructura academicista a les representacions hagiogràfiques (110), però, evidentment això és veritat únicament en una consideració absoluta i en el seu *Sitz im Leben* concret. Relativament al que es produïa fora del seu reduït àmbit cultural, la seva proposta dramàtica és completament *démodé*, com hem indicat més amunt (111), i fins i tot anacrònica.

Si repassem l'argument de la tragèdia (112) trobarem exactament plasmats en cada un dels actes, tal com demanava la preceptiva més rigorosa (113), els cinc moments inherents a tota "veritable" acció tràgica:

1) *Primer acte = exposició:* Coneixem qui són els personatges, la mort de sant Cugat, la participació de *Juliana* i *Semproniana* en els darrers moments del màrtir, el delicte que han comès en sepultar el seu cos en el bosquet sagrat, el neguit de *Sempronio* que cerca les seves filles, les lleis romanes que han vulnerat les dues ilurenques i l'ordre de captura. (114)

2) *Segon acte = intensificació:* reafirmació per part de les dues noies de la seva opció cristiana, intervenció mediadora del pare, conflicte de sentiments entre la fidelitat a Crist i la pietat devers el pare, per part de les santes, i entre l'amor de pare i les exigències cívico-religioses, per part de *Sempronio*. (115)

3) *Tercer acte = culminació amb "peripècia":* negativa de sacrificar a Júpiter, caiguda del simulacre, assotament, desesperació de *Sempronio*, exigència per part de *Porfirio* de la mort de les dues germanes. (116)

4) *Quart acte = declinació: Sempronio* proposa la fugida, intercanvi de sentiments delicats entre pare i filles, interrogatori separat de les noies per part de *Rufino*, condemna, intercessió de *Sempronio* i suspensió condicionada de la sentència. (117)

5) *Cinquè acte = desenllaç o 'Katastrofé":* es prepara l'execució, intent desesperat i fallit de *Sempronio*, descoratjat cerca la mort; es rebel.la contra els déus; dramàtic diàleg amb *Porfirio*; mort de les santes; *Sempronio* descobreix l'ideal que ha portat les seves filles a la mort, el fa seu i es proposa implantar-lo a Iluro. (118)

He indicat també més amunt (119) l'absoluta fidelitat de Rius a les rigideses academicistes també pel que fa a l'exigència d'unitat d'espai i de temps, portades per ell fins a uns extrems escolars. (120)

En la divisió de l'acte en escenes, en canvi, es mostra molt més lliure. La seva regla, com ho serà en tots els romàntics, és la força dramàtica de l'argument. Trobem, doncs, els actes repartits així:

Primer acte:	4 escenes:	220 versos
Segon acte:	8 escenes:	298 versos
Tercer acte:	6 escenes:	277 versos
Quart acte:	12 escenes:	315 versos
Cinquè acte:	9 escenes:	280 versos

7. EL GÈNERE TRÀGIC.

Es pregunta Rius, en el pròleg (121) si és aconsellable tractar dramàticament assumptes com és ara el martiri de les santes. Pregunta inútil car ja queda contestada en la citació de Milton que fa en l'*Epigrafe* col.locat abans del pròleg: (122)

Heróico empleo de elevado númen
Y aun casi el solo las batallas fueron,
Los cruentos sucesos enojosos,
Y hechos fingidos de héroes fabulosos;
Mientras que de los mártires valientes
Mas heróica paciencia y fortaleza
Celebrar se ha tenido por bajeza (...)
Así yo, de estas cosas no curando,
Voy objeto á seguir de tal grandeza,
Que al poema le baste su nobleza.

Amb tot Rius s'entretén a demostrar (123) que pocs arguments poden superar les vides dels màrtirs en els elements que són els propis de la tragèdia: virtuts, passions, tensió dramàtica, efecte catàrtic, etc. Tant és així que

... puede aquí lucirse y campear un ingenio, como esté dotado de invención. (124)

Però precisament en la necessitat i capacitat d'invenció i de ficció, pròpies dels poetes, rau un dels perills de tractar temes hagiogràfics en el teatre. Aquest perill de confondre la veritat i la falsetat o de caure en un indiferentisme agnòstic, ja apuntat per Corneille (125), el solventa Rius amb una acurada introducció. (126)

L'altre perill seria el de no tractar adequadament l'assumpte en escena. A aquest motiu obeïa una prohibició règia (127) que convertia automàticament aquest tipus d'obres en drames de gabinet (128). Rius accepta la disposició, però tímidament (129) opina que potser la seva obra escaparia a la prohibició general. A més, encara que es llegeixi, la força catàrtica de l'exemple dels màrtirs la reconeix el mateix Voltaire, el qual, amb les degudes cauteles, aporta Rius com a autoritat en l'assumpte. (130)

La licitud de tractar "tràgicament" el martiri de les Santes tant pel que fa al respecte degut a la religió, com a l'observança de les lleis acadèmiques, la justifica Rius així: (131) *En el fingido personaje de Sempronio presentamos un padre ilustre que va en busca de sus hijas desertoras de su casa en pos de un apóstol, y las halla presas por motivos de religión. Las dos hermanas, que suponemos nobles y en la flor de su edad, resisten varonilmente á las más vivas instancias y esfuerzos de su padre, no menos que a las halagüeñas promesas y terribles amenazas del tirano. Estas situaciones dan lugar á los afectos mas tiernos y sublimes. El contraste de Sempronio con el sacerdote de los ídolos Porfirio, empeñado uno en salvar á las cristianas sus hijas, el otro en perder padre é hijas, mantiene la atención despierta, y sobresaltada la imaginación hasta tocar el fín. La catástrofe, que consiste en ser sacrificadas las cristianas, y convertido su padre al culto del verdadero Dios, presenta con esplendor el triunfo de la religión sobre el paganismo.* [...]

Hi ha doncs més voluntat de pedagogia religiosa i d'observança dels preceptes de la normativa acadèmica que no pas de produir una obra d'art. En aquest sentit Rius és encara fill d'una època que estava agonitzant.

8. LES NOTES D'ERUDICIÓ HISTÒRICA

Rius dedica 74 pàgines del llibre a il.lustrar, sobretot històricament i en forma de notes al text, la seva tragèdia. Un examen aprofundit d'aitals notes no seria endebades pel que fa a l'estudi de la nostra història. Evidentment, aquest no és el lloc ni el moment per aprofundir en el tema.

Desitjaria únicament apuntar la importància de la primera nota (132) per a la historiografia mataronina. En ella a més de tractar el tema de l'antiga denominació de Mataró, de la seva connexió amb la història i la llegenda de les Santes i amb la pretesa existència d'una ciutat romana en el solar que ara ocupa Mataró, Rius fa la presentació pública i erudita de la prova reina de la hipòtesi, Mataró = Iluro = ciutat romana = pàtria de les Santes: la coneguda i enigmàtica làpida de L. Marcius. (133) Hem de reconèixer a l'escolapi mataroní la seva habilitat d'erudit "antiquari" en saber detectar, en el moment en què les hipòtesis

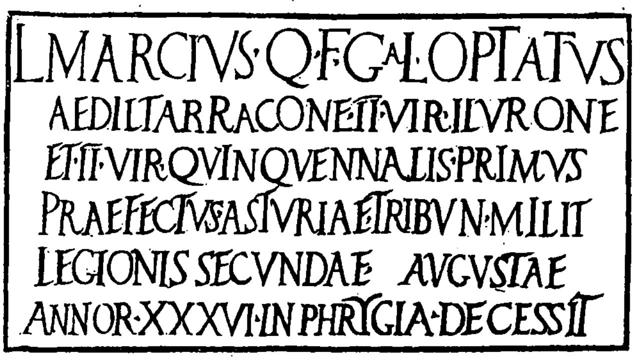

Làpida de Lucius Marcius, reproduïda pel pare Josep Rius a *La Gloria de Iluro.*

més antigues començaven a fer aigües, aquest monument arqueològic, saber apreciar-lo, classificar-lo epigràficament, reproduir-lo amb la cal.ligrafia primorosa i exactíssima, etc. Sobre tot això, però, caldrà tornar a llaurar.

9. CRISI

Arribat el moment de fer una avaluació crítica de l'obra de Rius, voldríem destacar el següents items:

1) L'obra de Josep Rius no és evidentment el que s'anomena una *joya* de la literatura castellana. Tampoc, però, el drama raquític i ridícul que suposen alguns que, sospitem, no s'han molestat a llegir-lo.

2) Hi ha un fort component de "mataronisme" que al mateix temps explica i perjudica l'obra.

3) L'argument és del tot correcte. Encotillat en la rígida preceptiva, a la qual es creu obligat el professor de retòrica i poètica, fa però, interessant l'acció.

4) Els personatges es diu que obeeixen a una freda exactitud real o imaginada. En realitat són esquematitzacions pedagògiques que obeeixen a determinats interessos del dramaturg.

5) Pel que fa a la teoria mètrica, Rius és del tot innovador. Cometé, per a la seva època, l'error d'adscriure's a una escola que no tingué cap futur. Per a nosaltres té, però, un indubtable interès pel que fa a la història literària i a la de les teories mètriques.

6) Des d'un punt de vista formal, la seva versificació, un cop descobert el sistema emprat, és d'una correcció absoluta.

7) L'estructura del drama és del tot convencional. En la tensió dramàtica, en canvi, Rius és un xic més lliure i està més d'acord amb els seus temps.

8) Rius obeeix fidelment la normativa jurídica i la preceptiva acadèmica respecte a les representacions dramàtiques. Reivindica únicament el dret de tractar èpicament les gestes dels màrtirs i això per la força catàrtica de la matèria.

9) Tant en les notes com en l'obra mateixa, Rius defensa, en un moment crític, l'adequació Mataró = Iluro = ciutat romana = pàtria de les Santes.

Jaume González- Agàpito

NOTES

N.B. Quan citem una nota i donem el número entre parèntesi ( ), ens referim a una nota de *La Gloria de Iluro*. Quan la citem únicament amb el número, remitim a una nota del nostre treball.

1.- La descripció completa del frontispici és:
La Gloria de Iluro // TRAGEDIA // EN HONOR DE LAS SS. VV. Y MM. // JULIANA Y SEMPRONIANA, // HERMANAS, // HIJAS DE LA CIUDAD DE // MATARO, ANTIGUA ILURO // [Filet] // BARCELONA. // IMPR. DE A. BERGNES Y Ca., CALLE DE ESCUDELLERS, N°. 13 // CON LICENCIA. // 1834.

2.- *Cfr.* Félix TORRES AMAT, *Memorias para ayudar a formar un Diccionario crítico de los escritores catalanes, y dar alguna idea de la antigua y moderna literatura de Cataluña,* Barcelona, 1836, p. 545.

3.- Juan CORMINAS, *Suplemento à las memorias para ayudar à formar un diccionario critico de los escritores catalanes y dar alguna idea de la antigua y moderna literatura de Cataluña, que en 1836 publicó el Exmo. é Ilmo. Señor Don Félix Torres Amat* (...), Burgos 1849, *cfr.* p. 222.

4.- A part de diverses "acadèmies" literàries fruit del seu treball docent al col.legi de Santa Anna, coneixem del P. Rius:
–*Observaciones sobre la guerra de España contra Bonaparte,* Vic, 1813.
–L'obra que aquí estudiem, *cfr.* nota 1.
–*Manifestación presentada á las Cortes y á S.M. la Reina Gobernadora, del modo con que podrian servirse del instituto de las Escuelas Pias para atender* (sic) *por el Reino la enseñanza gratuita de las letras*, Barcelona, 1841.
–*Opera española,* Barcelona, 1841.
–*Memorias históricas de Mataró* (1866).
–Una mena de pròleg a un recull de poesies del P. Jaume Vada, *cfr.* nota 5.

5.- Jaume de l'Àngel Custodi Vada i Chesa va néixer a Barcelona el 1764, de pares italians. En 1778 vestí per primera vegada la sotana escolàpia. Fou professor de retòrica i poètica. Rector del col.legi de Solsona i del de Mataró durant la Guerra del Francès. Treballà activament en la resistència. Membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Provincial del seu orde. Morí a Barcelona en 1821. *Cfr.* Juan CORMINAS, *o.c.*, pp. 264-265; Magin PERS RAMONA, *Historia de la lengua y de la literatura catalana desde sus origenes hasta nuestros días*, Barcelona, 1857, pp. 225-226; Antonio ELIAS DE MOLINS, *Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas catalanes del siglo XIX,* Barcelona, 1888, 2 vols. *cfr.* vol. 2on. (sense data) p. 709; Carlos LASALDE, *Historia Literaria y Bibliográfica de las Escuelas Pías de España por el Padre* (...) *de la Virgen de la Paz*, Madrid, 1893, p. 501; Joaquín MIRET SANS, *Dos siglos de vida académica*, a "Boletín de la Real Academia de Bellas Letras de Barcelona", 17 (1917), pp. 180 ss.; Josep R. CARRERRES I BULBENA, *Estudis biogràfics d'alguns benemèrits patricis qui il.lustren aquesta Academia, ibidem.*, 27 (1927), pp. 374-376; J.M. de C. *Un escolapio precursor del Renacimiento literario de Cataluña: Rdo. P. Jaime Vada del Angel Custodio,* a "Boletín San Antón", núm. 8 (agosto, 1953), pp. 3-6; Jordi RUBIO, *Literatura Catalana,* a *Historia General de las Literaturas Hispánicas,* (Ed. Barna), Barcelona, 1949 ss., *cfr.* vol. V. (1958), pp. 321-324; Llogari PICANYOL, *Sesenta años de fecunda labor cultural y pedagógica en los colegios de escolapios de Cataluña (1776-1836)*, 2 vols., Sabadell, 1963 i 1966, *cfr.* pp. 185-187; Antoni COMAS, *Història de la Literatura Catalana. Part Moderna,* a Martí de RIQUER (Director), *Història de la Literatura Catalana,* vol. 4, (Barcelona, 1974), pp. 700-704; Jaume GONZÁLEZ-AGÀPITO, *Bibliografia de Mataró: Els clergues del segle XVIII,* Mataró, 1976, pp. 205-208. Sembla que el P. Josep Rius va escriure una mena de pròleg, en forma d'un perfil biogràfic a un recull de poesies del P. Vada que ja coneixíem per Corminas (*cfr. o. c.,* p. 264), vegi's Ll. PICANYOL, *o. c.*, p. 185.

6.- *Cfr.* l'obra *Observaciones* (...) ressenyada a la nota 4.

7.- El fenomen de la preferència del castellà, en comptes del català, com a llengua literària i com a llengua de comunicació escrita, apareix en el moment precís en què la generació representada pel P. Vada és substituïda per la del P. Rius. A Mataró mateix tenim un eloqüent testimoni en el ms. servat en el Museu-Arxiu de Santa Maria, *Directori del Parrocho de la Iglesia de Sta. Maria de Mataró treballat per lo Rector actual Dr. Damia Sumalla als 22 Novembre de 1780.* L'esmentat Dr. Sumalla fa totes les seves anotacions en català. Les del Dr. Francesc de Verdena, fetes posteriorment són en català, però, paulatinament, es van castellanitzant, coincidint amb el canvi de segle.

8.- *Cfr.* la seva obra *Opera española*, ressenyada a la nota 4.

9.- *Cfr.* l'obra, ressenyada a la nota 4, *Memorias históricas de Mataró,* i les notes a la tragèdia objecte del present treball, pp. 123-197.

10.- *Cfr.* Antoni COMAS, *o. c.*, pp. 792-800.

11.- *Cfr.* [J. RIUS], *La Gloria de Iluro, e. c.*, p.8. En endavant abreujaré la citació d'aquesta obra així: *G.I.*

12.- *G. I.* p. 8.

13.- D'acord amb les poètiques renaixentistes, la divisió en cinc actes es convertí en un dogma intransgredi-

ble per a la tragèdia francesa. La seva autoritat va reforçar a Alemanya i a Anglaterra una tradició pròpia. Vegi's, més avall, l'epígraf que dediquem a l'estructuració de la tragèdia de Josep Rius.

14.- L'ús normalitzat de l'escena i de l'acte comença amb la recuperació humanística d'Europa. En un primer moment, els mots "escena" i "acte" tenen encara un sentit difús i intercanviable. D'acord amb això la *Celestina* està dividida en 21 "actes" i, en canvi, el lusità Gil VICENTE, en el frontispici del segon llibre de les *Comedias*, datat el 1521, indica que la *Comedia Rubena* consta de tres "escenes". Els grans dramaturgs castellans posteriors (Lope de Vega, Tirso de Molina, Calderón de la Barca) empren únicament la divisió en "jornadas", equivalents als "actes" actuals. Cervantes i Virués es van atribuir la divisió en tres "jornades" del drama castellà. L'antiguitat clàssica, però, conegué ja la susdita divisió, així com també l'altra, en cinc actes, de tradició francesa, anglesa i germànica. Horaci proposava la divisió del drama en cinc parts, divisió que, més tard, adoptà Sèneca per a les seves tragèdies. En canvi, el comentador de Terenci, Donat, a partir de l'esquema "prótasi"–"epítasi"–"catàstrofe" arribava a la divisió en tres actes. La tradició castellana va seguir aquest darrer camí. Trobem, abans de la pretesa invenció cervantina i viruesiana, l'esquema tripartit en Antonio DIEZ (*Auto de Clarindo*, 1551 *circa*) i en Francisco de AVENDAÑO (*Comedia Florisea*, 1551).

15.- *Cfr. G. I.* , p. 20 i la nota (4) p. 138.

16.- *Cfr. G. I.*, p. 146.

17.- Entre l'acte primer i el segon (pp. 31-33) transcorren pocs minuts del temps "teatral". L'acte tercer és la successió cronològica puntual de l'acte segon (pp. 52-53) amb un petit desplaçament dels personatges a un lloc divers. Entre l'acte tercer i quart (pp. 69-71) es pot suposar, encara que no pas necessàriament, un curt intèrval. L'última escena (XII) de l'acte quart (pp. 90-93) és pràcticament simultània amb la primera (pp. 95-97) de l'acte cinquè.

18.- *G. I.*, pp. 21-31.

19.- *Cfr. G. I.*, p.22.

20.- *Cfr. G. I.*, p. 29 i la nota (2) pp. 136-137.

21.- *Cfr. G. I.*, p. 29.

22.- *G. I.*, pp. 33-52.

23.- *G. I.*, pp. 53-69.

24.- *G. I.*, pp. 71-93.

25.- *G. I.*, pp. 95-113.

26.- *Cfr.* pp. 113:
Soy cristiano cual ellas: solo falta
Que, haciendo de mis ídolos pedazos,
La fe proclame y religion sagrada,
Y en mi patria la plante. Así lo juro.
Dad firmeza, Señor, á mis palabras.

27.- *Cfr. G. I.*, pp. 10 ss. i pp. 136 ss.

28.- *Cfr. G. I.*, pp. 145 ss.

29.- *Cfr.*, per exemple, el que diu Juliana a l'escena I de l'acte segon (pp. 35-36):
Ambas compañeras
De cristiana creencia en la gran dicha,
Ambas hermanas y también doncellas;
Si bien del coro de celestes niñas
Que votaron á Cristo su pureza,
Y á todo amante le prefieren finas.
Juliana y Semproniana nuestros nombres;
Sempronio nuestros padres y Macrina,
En la gentil ceguera ¡ay! sepultados;
Príncipe aquel de Iluro, siempre amiga
Su autoridad y fiel á los Romanos.
Mas ¿qué vale terrena nombradía,
Sin divisar tan solo la luz pura
Que al supremo Hacedor al hombre guía?
Así crecimos entre negras sombras,
Donde por la verdad solo falsías
Adoran los gentiles. Al fin plugo
A Dios con sacro soplo noche impía
En dia convertir de gracia inmensa.
¡O sagrado ministro! cuan movidas
Quedamos, Cucufate, cuan resueltas
Así que el eco de tu voz divina
Resonó a nuestros pechos y sentidos!
A Dios padres, á Dios patria querida,
Que nos llama el Señor por su profeta.
Sus pisadas seguimos atraidas
De sus virtudes al olor suave.
Acá tambien con él, do le tenian
La muerte preparada mas horrenda,
Que cual oveja aguanta muy sufrida.
¡Oh muerte bienhadada! feliz senda
Que á la inmortalidad dichosa guia!

30.- *Cfr.* les escenes I i II de l'acte segon, pp. 33-41.

31.- *Cfr.* l'escena XI de l'acte quart, pp. 86-89, i compari's amb l'escena primera de l'acte cinquè on es troba la seva exegesi (pp. 95-97, vegi's especialment la p. 96):
Recio ha sido, muy recio, mi Juliana,
El combate; mas Dios nos ha salvado.
Sí, Dios que al fuerte humilla, vuelve en nada.
Y ostenta su poder en vaso frágil.
Les referències neotestamentàries són ben evidents.

32.- *Cfr. G. I.*, p. 15 i la nota (2) pp. 136-137.

33.- *Cfr. G. I.*, p. 137.

34.- *Cfr. G. I.*, escena VII de l'acte cinquè, p. 111:
Recibir la ley debe y no dictarla
El súbdito, á hacerla solo atento.
¿Esta la senda que la ley os traza?
Lejos de censurarla, andad por ella.

35.- *Cfr. G. I.*, escena II i III de l'acte primer (pp. 24-26); escena IV de l'acte segon (pp. 41-43); escenes II, V i VI de l'acte tercer (pp. 58-59, 66-69); etc.

36.- *Cfr. G. I.*, pp. 36-37; 39; 93.

37.- *Cfr. G. I.*, p. 109:
Por vos y por ganarlas, el lenguaje
Fingí de amor, que mal se conformaba
Con mi edad y carácter.

38.- *Cfr.* el text citat a la nota 29 i l'escena II de l'acte segon (pp. 38-41).

39.- *Cfr. G. I.*, escena I de l'acte tercer, pp. 53-58.

40.- *Cfr.* les escenes II i III de l'acte quart, pp. 72-74.

41.- *Cfr.* L'epígraf núm. 1.

42.- Per conèixer el contingut de la matèria anomenada, a

l'època, retòrica i poètica, i específicament al col.legi escolapi de Mataró, *cfr.* el contingut de les "acadèmies" impreses en aquells anys, algunes, com he fet notar en la nota 4, del mateix Rius.

43.- *Cfr.* Luis MATA Y ARAUJO, *Elementos de retórica y poética, extractados de los autores de mejor nota,* Madrid, 1818, pp. 111s.; Agustín AICART, *Diccionario de la rima o consonantes de la lengua castellana, precedido de los elementos de poética y arte de la versificación española,* Barcelona, 1829, pp. 5s.

44.- *Cfr.* José DOMÍNGUEZ CAPARRÓS, *Contribución a la historia de las teorías métricas en los siglos XVIII y XIX,* Madrid, 1975, *passim.*

45.- *Cfr.*, més avall, les notes núms. 54, 58-60, 62-69, 72, 76-79, 81, 88, 90, 91-92, 94.

46.- *Cfr.* Ignacio de LUZAN, *La Poética o Reglas de la Poesía general y de sus principales especies,* Zaragoza, 1737, pp. 256ss.; ID., *La Poética o Reglas de la Poesía en general y de sus principales especies, corregida y aumentada por su mismo autor,* 2 vols., Madrid, 1789, vol. I, p. 337; Martín SARMIENTO, *Memorias para la historia de la poesía y poetas españoles,* Madrid, 1775, p. 221; Hugo BLAIR, *Lecciones sobre la Retórica y las Bellas Letras por* (...) *: las tradujo del inglés Don Joseph Luis Munárriz,* vol. III, Madrid, 1800, p. 333; Juan Francisco de MASDEU, *Arte poética fácil,* Valencia, 1801, pp. 72-77.

47.- *Cfr.* Juan DÍAZ RENGIFO, *Arte Poética Española (...) aumentada en esta última impresión con dos Tratados* (...), Barcelona, 1727, p. 64.

48.- *Cfr. Ibid.*, p. 418.

49.- *Cfr.* I. de LUZÁN, *o. c.*, ed. de 1789, vol., I, pp. 262 263.

50.- "E-a" per al primer acte; "i-a" per al segon; "e-o" per al tercer; "a-o" per al quart; "a-a" per al cinquè.

51.- *Cfr.* Federico Carlos SAINZ DE ROBLES, *Historia y antología de la poesía española,* vol., I, (Madrid, 1967), 576 ss.

52.- Ens referim, com ja sap el lector, a *Don Alvaro o la fuerza del sino* que, en 1835, va representar el triomf del romanticisme en el teatre espanyol.

53.- En aquest sentit és característica l'escena I de l'acte III, de *G. I.*, pp. 53-58.

54.- Santiago de Chile, 1835.

55.- *Cfr.* J. DOMÍNGUEZ CAPARRÓS, *o. c.*, pp. 1 ss.

56.- *Cfr.*, les "acadèmies" citades a les notes 4 i 42.

57.- *Cfr.* A. BELLO, *o. c.*

58.- *Cfr.* l'obra citada a la nota 47.

59.- *Cfr.* nota 46.

60.- *Cfr. ibid.*

61.- *Cfr.* vol. I, p. 339.

62.- Luis Josef VELÁZQUEZ, *Orígenes de la poesía española,* Málaga, 1797².

63.- *Cfr.* l'obra citada a la nota 46.

64.- Tomás Antonia SANCHEZ, *Colección de poesías castellanas anteriores al siglo XV,* 4 vols., Madrid, 1779-1790.

65.- Juan ANDRES, *Origen, progresos y estado actual de toda la literatura* (...), Madrid, 1784-1805.

66.- Juan Antonio GONZÁLEZ DE VALDÉS, *Gramática de la lengua latina y castellana,* Madrid, 1791.

67.- Gaspar Melchor de JOVELLANOS, *Obras,* (Ed. de J.M. Caso González), I: *Epistolario,* Barcelona, 1970, pp. 77-81.

68.- *Cfr.* l'obra citada a la nota 46.

69.- José Luis MUNÁRRIZ, *Compendio de las lecciones sobre la Retórica y Bellas Letras de Hugo Blair,* Madrid, 1815.

70.- *Cfr. o. c.*, p. 111.

71.- *Cfr.* G. M. de JOVELLANOS, *Lecciones de Retórica y Poética,* a *Obras,* vol. II, Madrid, 1845, pp. 428 ss.

72.- *Cfr.* l'obra citada a la nota núm. 46.

73.- Sobre aquest autor *cfr.* Miguel BATLLORI, *La cultura hispano-italiana de los jesuitas expulsos, Españoles - Hispanoamericanos - Filipinos. 1767-1814,* Madrid, (1966), pp. 413 ss.

74.- *Cfr.* José GOMEZ HERMOSILLA, *Arte de hablar en prosa y verso,* vol. II, Madrid, 1826, p. 124.

75.- *Cfr.* Agustín AICART, *o. c.* pp. I ss.

76.- Francisco SÁNCHEZ (BARBERO), *Principios de Retórica y Poética,* Madrid, 1805, p. 172.

77.- *Cfr.* l'obra citada a la nota 69.

78.- Juan Cayetano LOSADA, *Elementos de poética extractados de los mejores autores e ilustrados con exemplos latinos y castellanos. Y un apéndice sobre las especies de versos más comunes en nuestra lengua,* Madrid, 1815², p. 136.

79.- *Cfr. o. c.*, pp. 144-145.

80.- *Ibid.*

81.- *Cfr.* nota núm. 74.

82.- *Cfr. o. c.*, p. 120.

83.- *Ibid.*, 107-108.

84.- *Cfr.* Mariano José SICILIA, *Lecciones elementales de Ortología y Prosodia,* París, 1827-1828.

85.- *Cfr. o. c.* a la nota 43.

86.- Manuel Norberto PÉREZ DE CAMINO, *Poética y Sátiras,* Burdeos, 1829.

87.- *Cfr.* J. DOMÍNGUEZ CAPARRÓS, *o. c.* pp. 18 ss.

88.- Jean Marie MAURY, *Espagne poétique,* 2 vols. Paris, 1826-1827.

89.- *Cfr.* Vicente SALVÁ, *Gramatica de la lengua castellana,* Valencia, 1837.

90.- *Cfr.* nota L.

91.- *Cfr.* Juan Gualberto GONZÀLEZ, *Obras en verso y en prosa,* Vol. III, Madrid 1844.

92.- Francisco MARTÍNEZ DE LA ROSA, *Poética,* Palma, 1831.

93.- (Francesc FONTBONA DE VALLESCAR), *Mas i Sans, Sinibald de,* a *Gran Enciclopèdia Catalana,* vol 9, Barcelona, 1976, pp. 674-675.

94.- Sinibaldo DE MAS, *Sistema musical de la lengua castellana,* Barcelona, 1832.

95.- *Cfr. ibid. parte* II, p. 92.

96.- *Ibid.* pp. 92-93.

97.- *Ibid.* p. 6.

98.- *Ibid.*, pp. 11-13.

99.- *G. I.*, acte III, escena I, pp. 53-54.

100.- S. DE MAS, *o. c.*, *parte* II, 10-11.

101.- *G. I.*, Acte V, escena última, p. 113.

102.- *Ibid,*, acte I, escena I, p. 21.

103.- *Cfr. o. c.*, *parte* II, p. 49.

104.- *Ibidem.*, pp. 49-51.

105.- *Cfr.* p.

106.- En la seva obra *Opera española*, citada a la nota 4.

107.- *Cfr.* més amunt, i la nota 51.

108.- *Cfr.* nota 53.

109.- *Cfr.* l'epígraf núm. 5.

110.- *Cfr.* l'epígraf núm. 2 i *G. I.* , p. 7 ss.

111.- *Cfr.* l'epígraf núm. 1 *in fine.*

112.- *Cfr.* l'epígraf núm. 3.

113.- *Cfr.* Wolfgang KAYSER, *Interpretación y análisis de la obra literaria,* trad. de M. D. Mouton y V. García Yebra, Madrid, (1968) 4, p. 225.

114.- *G. I.*, pp. 21-31.

115.- *Ibid.*, pp. 32-52.

116.- *Ibid.*, pp. 53-69.

117.- *Ibid.*, pp. 71-93.

118.- *Ibid.*, pp. 95-113.

119.- *Cfr.* l'epígraf núm. 3.

120.- *Cfr.* la nota 17.

121.- *Cfr. G. I.*, p. 10 ss.

122.- *Cfr. ibid.* p. 5

123.- *Ibid.* pp. 8-10.

124.- *Ibid.*, p. 10.

125.- *Ibidem.* pp. 10-11.

126.- *Ibid.*, pp. 7 ss.

127.- *Cfr. ibid.*, p. 12 i la instrucció de Carles IV d'11 de març conseqüent a la reial ordre de 14 de gener de 1801, vegi's en *Novisima Recopilación,* 1. VII, tit. XXXIII, llei XII.

128.- W. KAYSER, *o. c.*, pp. 223-224.

129.- *G. I.*, pp. 12-13.

130.- *Ibid.*, p. 14.

131.- *Ibid.* pp. 15-16.

132.- *Ibid.*, pp. 123-136.

133.- G. FABRE - M. MAYER - I. RODÀ, *Inscripcions romanes de Mataró i la seva àrea*, Mataró, 1983, pp. 42.-

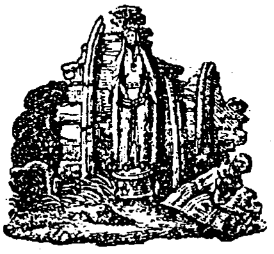

El "Bar Canaletes" ha estat i és un dels establiments més populars de la Riera i la Plaça de Santa Anna mataronines.

El treball que segueix explica els seus inicis i la seva petita història.

Els focs de les Santes des del Bar Canaletes.
Any 1955?
Dibuix de Cuyàs.

EL "BAR CANALETES"
Breu recull d'un cèntric bar mataroní

Els orígens del Bar Canaletes ens remeten a finals del s. XIX.

A la cantonada de la Riera de Cirera amb l'antiga muralla de Sant Llorenç, existia una casa de begudes anomenada "el Dorado". El seu fundador, Feliciano Cabot i Rodeja, havia residit uns quants anys a Amèrica, el qual a la seva tornada va crear l'establiment, anomenant-lo "El Dorado" en recordança d'aquells paratges que havia deixat enrera.

Aquest negoci era conegut popularment com el "Quiosc Colom" ja que hi havia una petita estàtua de l'almirall sobre la columna de metall de les aixetes del taulell de begudes.

De l'angle que feia l'edifici del "Dorado" hi sorgia una paret, no gaire alta, que servia per a desviar les aigües que baixaven de la muralla. Aquesta paret era coneguda popularment com la "llisa". Al seu costat hi havia la casilla d'en Mataró, petit quiosc, construït d'obra, on hi servien

begudes i altres productes propis de l'època com figues, dàtils, ametlles i d'altres que proveïen els carreters i pagesos que de matinada anaven al Born de Barcelona i abastaven el mercat local.

Eren begudes populars d'aquella època els cigalons de licor i les barreges.

El 6 d'agost de 1897, en Joan Graupera i Serra, tractant de bestiar, lloga a Feliciano Cabot i Rodeja la casa de la Riera núm. 78 amb la quantitat estipulada en 90 pts. cada tres mesos, i adquireix el traspàs de l'establiment a nom seu.

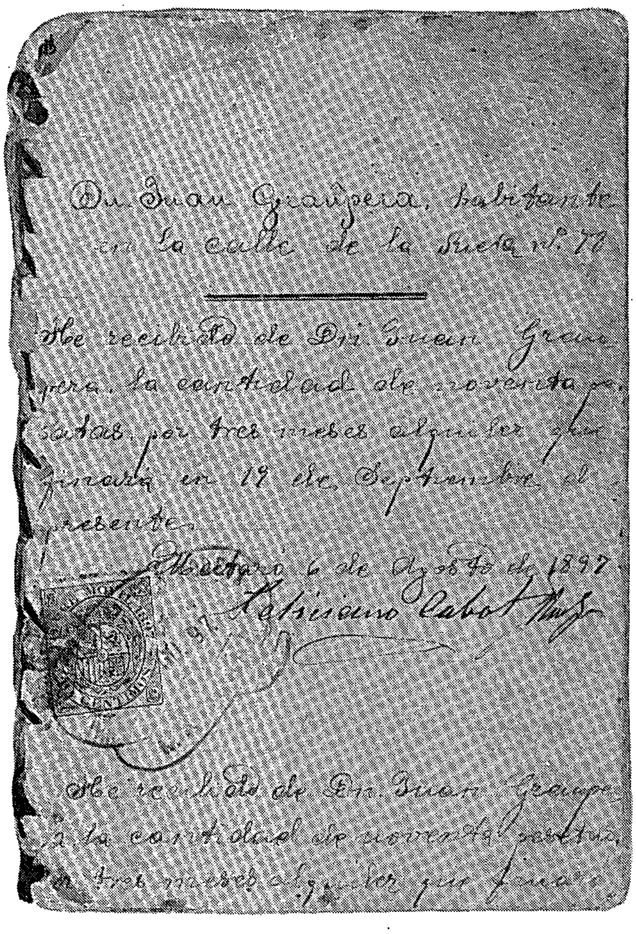
Dn Juan Graupera, habitante en la calle de la Riera nº 78

He recibido de Dn Juan Graupera la cantidad de noventa pesetas por tres meses alquiler que finarán en 19 de Septiembre el presente.

Mataró 6 de Agosto de 1897

Feliciano Cabot

Primer full de la llibreta de lloguers de Joan Graupera. (1897) Arxiu Família Graupera.

L'any 1911, l'edifici fou adquirit per Josep Graupera i Serra, germà del propietari del negoci. Degut a les tradicionals tempestes de tardor que assolien el Maresme, l'edifici sofrí una inundació en la part baixa, motivada perquè l'aigua que baixava per la muralla no va ser engolida per la claveguera que existia a la llisa i entrà pel bar "El Dorado" i s'emportà cadires, taules i mobles. Aquest fet motivà la primera reforma tant de l'edifici com de l'establiment. Això succeí l'any 1921.

La finestra de la Riera es convertí en porta i es canvià la ubicació del mostrador. Dins el local hi havia lloc per a cinc taules, quantitat molt reduïda ja que per aquells temps, anar al cafè era per estar-hi assegut. No obstant, com que el lloc era de pas, es servia a peu dret, tant a l'hivern com a l'estiu.

Desaparegué la llisa i s'enderrocà la "casilla d'en Mataró", cosa que va fer modificar l'aspecte exterior de l'edifici, ja que quedava així més al descobert.

El canvi afectà també la denominació de l'establiment que passà a denominar-se "Bar Canaletes" per afinitat al ja popular establiment de Barcelona. Durant aquesta època va començar a convertir-se en un centre de reunions de molta gent de la ciutat. Enquadrant-ho en aquesta època es pot situar l'aparició del cafè express, els gelats, els entrepans calents amb pa anglès, les begudes carbòniques a l'estil americà, les quals en els seus primers temps eren fabricades pels mateixos establiments segons la producció que podrien vendre. També hi cal situar l'aparició de l'entrepà tipus "frankfurt" a Mataró.

ANY 1.934

BAR CANALETES

RIERA, 78 JOAN GRAUPERA TELÉF. 186

HOT SANDWICHS

SANVITXOS CALENTS

1. **FRANCKFORT.** selecta salsitxa de Franckfort calenta amb el pa torrat amb mantega. . . . . . . 0'75
2. **BERNA.** formatge de Gruyère fos en pa anglés torrat amb mantega . . . . 1'00
3. **MALLORCA.** sobressada extra de Mallorca servida calenta amb el pa torrat amb mantega . . . . . . 0'75
4. **STEACK FILET.** filet de vedella servit en pa daurat calent i salsa anglesa de tomaquet . . . . 1'50
5. **CANALETES.** una deliciosa combinació del nostre formatge fos i pernil, torrat i servit, daurat i calent . . . 1'50
6. **MORTADEL·LA.** exquisida mortadel·la extremenya; servida calenta sobre pa torrat amb mantega . . . . . 1'00

DEMANEU ELS SANVITXOS CALENTS PER EL NÚMERO

Carta de preus del Bar Canaletes. Any 1934. Arxiu Família Graupera.

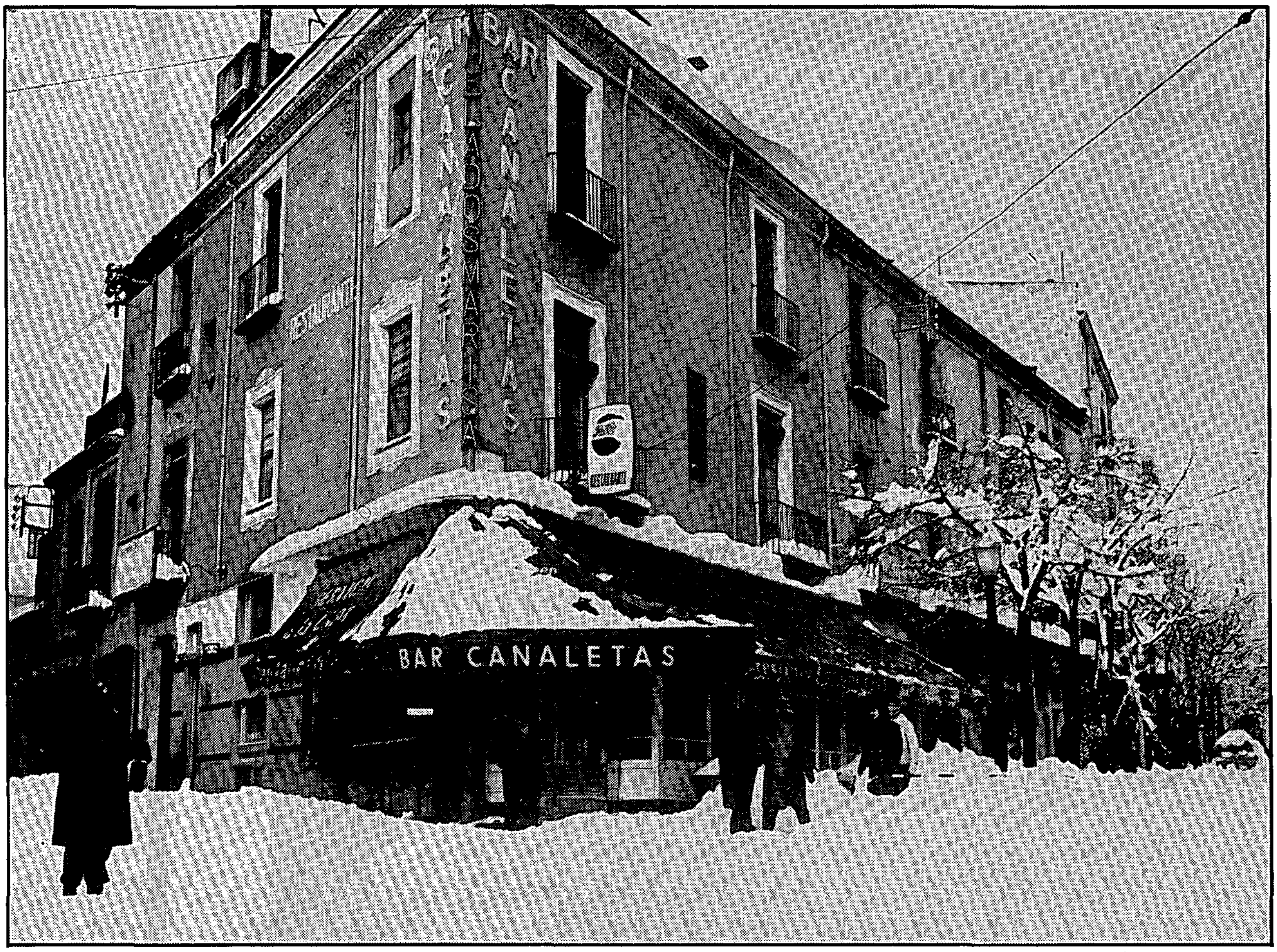

El Bar Canaletes després de la nevada de 1962.
Fotografia Arxiu Família Graupera.

Amb la creació de la línia d'autobusos Mataró-Granollers, s'ubicà en el Bar Canaletes la seva terminal, essent lloc d'arribada i sortida dels autocars, fent també la funció de venda de bitllets.

Els pagesos i ramaders també s'hi reunien cada diumenge al matí a fi i efecte de poder concretar entre ells les seves transferències i vendes igual que es feia en el cafè "El Diluvio" del Pla d'En Palau a Barcelona.

Durant el primer terç del s. XX es bevia el suau, barreja popular de cafè amb gasosa; el sidral, preparat constituït en barrejar-se àcid tartàric en un 20 per cent, bicarbonat sòdic en un 20 per cent i un 60 per cent de sucre en pols amb l'addició d'essència de llimona. Se servia granulat i resultava una barreja refrescant, efervescent i alhora laxant. També se servia l'esponjat (popularment "Bolado"), que no era altra cosa que sucre a punt de bola fort, esponjat amb glaça feta de clara d'ou i sucre de llustre i una pols de crémor tàrtar, servint-se a peces per a dissoldre-les amb aigua.

Els establiments també es fabricaven la soda, popularment anomenada "sifon" degut al mecanisme de la botella. Altres begudes populars eren el sidral americà, l'orxata d'ametlles i el xarop de poncem, begudes que foren progressivament desplaçades per les begudes carbòniques.

Durant el període de la guerra civil, en truncar-se el ritme de vida ciutadana, el Bar Canaletes va seguir oferint el seu servei al públic, però minvat per les limitacions de racionament que sense dubtes comportava la contesa civil. Limitacions com cafè malta; en lloc de sucre, xarop de sacarines, i d'altres.

En l'any 1938, s'inugurà la primera línia d'autobusos vers Barcelona, sota la direcció de l'empresa Alsina-Graells. El Bar Canaletes va ser una vegada més el lloc on es venien els bitllets de l'autocar i el lloc on es deixava la paqueteria.

L'any 1940 es produí la segona reforma a l'establiment en adquirir-se la casa llindant a l'edi-

fici, on hi havia la barreteria de Can Chies. El mostrador restà amb les mateixes característiques de forma, introduint-se no obstant, modificacions quant a material i decoració. La reforma afectà en gran mida el saló, el qual es veié engrandit, passant a tenir una cabuda de 20 taules a baix i unes 12 a l'entresolat. Les obres de reforma es van produir sense que l'establiment deixés de funcionar i sense deixar d'oferir el seu servei diari al públic.

A l'hivern s'organitzaren concerts a càrrec d'un quartet de músics mataronins, de força anomenada, coneguts per tothom com el Quartet Tutó, integrats pels mestres Tutó i Bartrons al violí, Carbó a la viola i Comas al piano. Durant l'estiu s'amenitzaven les vetlles amb un altre grup musical mataroní anomenat "Els Manitos".

A la dècada dels anys cinquanta, van instal·lar-se un seguit de taules a la plaça de Santa Anna, guarnides amb grans paraigües, tovalles i plantes, durant els dies de Festa Major, donant així un caire més festiu a les revetlles. A més a més, també a la Muralla de Sant Llorenç, s'omplia de taules el mig del carrer ja que aleshores el trànsit rodat no ho impedia degut a la seva poca intensitat.

De mica en mica van anar creant-se agrupacions de caire esportiu i cultural a la ciutat, algunes de les quals van aprofitar el Bar Canaletes com a lloc per a celebrar-hi reunions. Així ens trobem que aquest Bar va ser durant un llarg període el local social del Club de Futbol "Mataronina". Uns altres van tenir per costum reunir-se al voltant de tres taules de prop de l'entrada, fent xerrades sobre esport. Més tard fundarien una penya amb estatuts propis anomenada "Penya Tres Taules" la qual tingué una forta empenta durant molts anys, dirigida per un mataroní molt actiu, en Miquel Gallego, ex-bateria del grup musical "Els Verds", orquestrina mataronina de gran renom.

A l'any 1956 es va produir la darrera reforma, que afectà ostensiblement la distribució interior de l'establiment. L'increment de bars amb la barra llarga o barra "americana", va influir a moltes cafeteries a fer reformes, ja que implicava una nova forma de funcionament i de servei al públic. La barra es va col.locar al costat de la muralla, amb una llargària d'11 metres, amb un mirall al fons, que cobria tot el pany de paret, produint un efecte de llargària al local, donant la sensació que es podia sortir per l'altre costat. Davant la barra

Una àliga reial caçada "a la selva d'Òrrius" és exposada al Bar Canaletes, el 3 d'octubre del 1961.
Fotografía Arxiu Família Graupera.

s'instal.là un petit saló amb una cabuda de 15 taules. Al fons de la barra hi havia una escala per poder accedir a l'entresol, amb unes 20 taules més, el qual es feia servir perquè la gent d'edat jugués a jocs de cartes i de dominó per passar l'estona. En el primer pis, continuant per l'escala, s'ubicà un restaurant, equipat amb 17 taules, servint-se menús i menjar a la carta. La cuina s'instal.là en el soterrani, dedicant-se el pis superior a habitacle particular.

Més tard, el Bar Canaletes també va allotjar com a seu social els socis del C.D. Mataró, afeccionats del qual organitzaven tertúlies amb els mateixos jugadors. Tertúlies que la majoria de vegades n'hi havia per sucar-hi pa de divertides que resultaven.

En els primers moments d'aparició de la televisió, la gent acostumava a veure l'emissió de programes en els bars. El Bar Canaletes va oferir les primeres retransmissions de prova que efectuà la TVE, instal.lant-se una televisió de marca Marconi perquè els clients poguessin seguir els avantatges del nou mitjà aleshores encara incipient. També, anys més tard, amb l'aparició de la TV en color, va retransmetre els campionats del món de futbol de l'any 1972 a Munich en color, essent una gran novetat seguida per molts mataronins.

La proliferació i la utilització del cotxe utilitari, la proliferació de la TV a les llars i, en definitiva, la nova forma de vida urbana, va fer que de mica en mica els bars de la ciutat anessin perdent el sentit de nucli de concentració i reunió, que des d'antic els havia caracteritzat.

A l'hivern de l'any 1977 el local va ser traspassat a Jordi Morist, actual propietari, el qual segueix oferint els seus serveis als mataronins, reformant el local d'una forma més estèticament acord als nostres dies.

Per a finalitzar aquest estudi, cal dir que el Bar Canaletes fou un cafè popular, d'una època molt singular i que forma part ja de la història de Mataró.

Joaquim Graupera i Graupera.

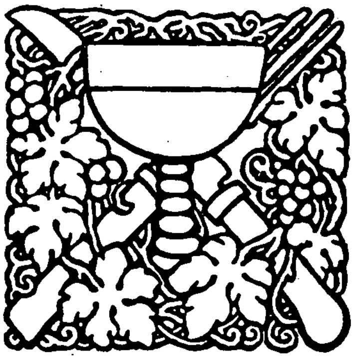

DOCUMENTACIÓ

La transcripció que segueix correspon a la còpia d'una carta comercial conservada a l'arxiu de la família Salicrú.

És una còpia mecanogràfica de paper carbó sobre paper fi, sense capçalera ni signatura, només amb la data, el nom i la població —Madrid— de la persona a qui anava adreçada.

Probablement va ésser escrita a la fàbrica de Can Colomer, del carrer del Prat.

LA SETMANA TRÀGICA A MATARÓ

Segons una carta comercial de l'època.

31 Julio 09

D. Alfredo Ballesteros
Madrid

Muy Sr. ntro.: Poseemos sus estimadas de 20 y 22 del pasado Julio, que llegaron a esta con oportunidad. Hoy acabamos de recibir la suya del 26 mismo mes.

Nos hemos enterado con verdadero interés de su última, puesto que desde el lunes pasado, día 26, estamos completamente incomunicados con el resto del mundo, puesto que en aquella fecha se inició la huelga general en Barcelona, de manera que el tren que sale de aquella capital a las 12 y 45 minutos de mediodia fue el último. Hasta esta fecha ninguna noticia tenemos de la capital, ni del resto del mundo; decimos mal, hoy hemos recibido correo. La forma que ha llegado a ésta el correo, según refiere el administrador, es trágica y cómica. De Barcelona, durante los 6 días que hace que estamos incomunicados, los fugitivos que por la via del mar han podido llegar, no explican nada más que horrores y villanías, ejecutadas por las huestes mil veces funestas de Lerroux, que al grito de protesta ¡abajo la guerra! han llevado a cabo una verdadera revolución, quemando establecimientos religiosos, saqueándolos, formando barricadas por los barrios extremos de la capital y sus contornos, de donde aún nos dicen siguen siendo los dueños. Se ha entablado una formidable lucha entre este paisanage rebelde y las escasas fuerzas de que dispone el capitan general, que ha publicado la Ley Marcial en la capital de nuestro principado, muy a pesar del Gobernador Civil D. Angel Ossorio, que hasta los últimos momentos y con verdadera exposición de su persona, intentó no tener que apelar a la fuerza y sus terribles consecuencias.

Nos dicen que los revolucionarios de Lerroux, los mismos que fueron fomentados, tolerados y apoyados por el elemento adicto a las intituciones, cuando se le declaraba candidado nacional, ya que los toleraban de una manera visible, con las propagandas destructoras que en Mitines públicos echaban día tras otro, que el día que a su D. Alejandro le diera la gana, Barcelona ardería por sus cuatro costados, y que alentaba á sus partidarios, llamándoles jóvenes bárbaros, matad, asesinad, destruid, violad, que no se detuvieran ni delante de los sepulcros, ni ante los altares; los animaba a asaltar los conventos, a elevar el velo de las novicias y elevarlas a la categoria de madres, etc. etc., se ha cumplido su propósito, y que tolerando y alentando nuestros gobiernos y publicando leyes inicuas como la de jurisdicciones, solamente para amordazar el espíritu regional de Cataluña, permitiendo que vayan los partidarios del hombre funesto, que bien remunerado nos mandaron los gobiernos para sembrar la semilla de la discordia, a que con sus asesinos perturbara las reuniones y mitines solidarios, hasta el extremo de permitir el atentado contra D. Nicolás Salmerón y acompañantes en aquella noche camino de Hostafranchs, de cuyo resultó gravemente herido el buen patricio Sr. Cambó, y que, por todo castigo a los autores, se les hayan dejado en libertad, despues de sentarlos en el banquillo de los acusados, por un jurado popular elegido de antemano a su antojo, permitiendo en aquellos

momentos amenazas y coacciones, que mientras se celebraba la vista invadían los salones del Palacio de Justicia, que a las declaraciones de las defensas se permitia aplaudir, y a las declaraciones de los acusadores y testigos se proferían protestas y se vociferaba amenazando, dando por resultado un veredicto de de inculpabilidad a los criminales miserables. Todo esto y mucho más que en poco tiempo ofrece la historia del lerruxismo ha dado su fruto, la sangre tiñe hoy las calles de la hermosa capital catalana y salpicadas algunas de sus verdaderas joyas.

En Mataró estamos a merced de una turba inconsciente, perdida, que se ha apoderado de las casas consistoriales desde que nuestro buen amigo D. Angel Fábregas se ha visto obligado rescindir el mando al Comandante Militar de esta Zona, que no quería admitir, alegando no tenía órdenes superiores de la capital (a causa de la rotura de toda comunicación), cortadas las líneas telefónicas y telegráficas, con los fielatos del consumo quemados y destruidos, levantada buena parte de la línea férrea y arrojados por todas partes arreos y utensilios de las brigadas del ferro-carril, paradas las fábricas, comercios, escuelas, pequeños oficios, tiendas y faenas agrícolas, con intentona de incendio del colegio de Padres Salesianos (que no pasó a mayores gracias a la oportuna llegada de unas parejas de la Guardia Civil), por todo lo cual y el estado lamentable de toda la población, en presencia de un tumulto de proporciones tan poco tranquilizadoras, se vió obligado el Sr. Fábregas a apelar a lo que previene la ley, requiriendo al Comandante, por medio de Juez de Primera Instancia, que se hiciera cargo del mando en esta y publicase la ley marcial, lo que efectuó. Después los amotinados intentaron asaltar la Zona de reclutamiento para apoderarse de las armas. Gracias a una escasa fuerza de carabineros que hay en esta y algunos números de las oficinas, los dispersaron, ayudados por unas cuantas parejas de la benemérita, con unas cuantas cargas al aire; esto ocurria a las 11 y media de la noche del día 27, después de haberse suspendido todas las fiestas oficiales por acuerdo del Ayuntamiento y las demás, por fuerza unas y por renuncia las demás, por la proporción que tomó el alboroto que debía llevar este estado anormal que aún no hemos terminado. Después de la carga pudimos quedar un poco tranquilos y con la intervención de algunos elementos sanos de Mataró que mezclados con ellos, pudieron apoderarse del municipio; con esta disposición procuramos contener y aun se sigue conteniendo a los revolucionarios, añadiendo una suscripción que se ha iniciado para darles abonos con que puedan comer y seguir pacificos, si bien en un estado de incertidumbre horroroso, sin saber ni recibir de la capital refuerzo alguno, ni alguien que pueda normalizar la situación verdaderamente anárquica que atrevesamos.

No hemos tenido ni luz, ni agua, ni correo, ni iglesias abiertas en todos estos días; convertida nuestra ciudad en una kábila del Riff, que ni siquiera permiten el desembarco, estas turbas que con suscripciones sostenemos, de personas pacíficas y familias que huyendo de la capital vienen por mar en botes o vapores pequeños del puerto, hasta el extremo que, para recibir la correspondencia, han tenido que mandar un cañonero, desembarcando una sección de bordo para dirigirse a correos y sacar el saco de la correspondencia. Nos aseguraron que dicho cañonero no nos desempararía, que llegarían fuerzas de caballeria e infanteria. Hemos pasado 3 ó 4 días mas y sin lo uno, ni lo otro. !Cómo estamos! La mar de compromisos para atender las cajas que debíamos embarcar por el Centro y Sur América, en fin de mes. El desbarajuste en los géneros que tenemos en movimiento, sin esperanzas por ahora de finalizar y sin un horizonte claro, con la amenaza constante de las turbas, sin otra confianza que la Providencia, ya que hasta el Somatén nos desarmaron. ¿Cómo quiere V. que mandemos nada?.

Tampoco confiamos que la presente llegue á sus manos. Solamente lo hacemos por, si diera el caso de que llegase, se valga de sus buenas amistades, para poner en conocimiento de nuestro gobierno de nuestra lamentable situación, si es que gobierno tenemos, puesto que lo dudamos, como está una de las principales poblaciones de Cataluña, a 28 kilometros de la capital, incomunicados con el resto del mundo hace 7 días, esperando solamente se acaben los víveres y sucumbir, si tenemos de valernos de nuestros pocos medios de defensa en la hora del asalto, que solamente Dios nos puede librar.

Quedando con ansiedad saber nuevas noticias, suyos affmos. y s.ss.

Q.B.S.M.

RECURSOS

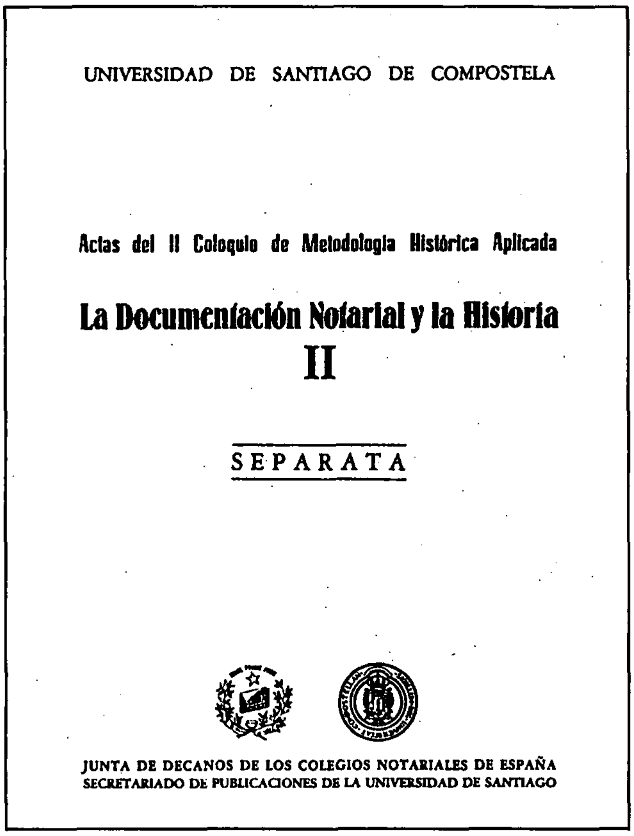
UNIVERSIDAD DE SANTIAGO DE COMPOSTELA

Actas del II Coloquio de Metodología Histórica Aplicada

La Documentación Notarial y la Historia

II

SEPARATA

JUNTA DE DECANOS DE LOS COLEGIOS NOTARIALES DE ESPAÑA
SECRETARIADO DE PUBLICACIONES DE LA UNIVERSIDAD DE SANTIAGO

MOLAS RIBALTA, Pere: *Religiosidad y cultura en Mataró. Nobles y comerciantes en el siglo XVIII*, dins "Actas del II Coloquio de Metodología histórica aplicada", "La documentación notarial y la historia", Santiago de Compostela, Universidad de Santiago de Compostela, 1984. II, 95-114.

Es tracta d'una comunicació oferint els resultats d'una anàlisi clàssica de documentació notarial, cenyida a testaments i inventaris, amb l'objectiu de donar a conèixer l'actitud religiosa i els nivells culturals de les persones notables de Mataró en el segle XVIII. El marc social investigat és el que formaven la petita noblesa i grups afins, és a dir, cavallers, ciutadans i burgesos honrats, doctors en dret i medicina, propietaris rurals i la burgesia de mercaders, negociants, comerciants, adroguers, apotecaris i algun menestral sobresortint. L'estudi de llurs testaments permet a l'autor d'arribar a determinades conclusions sobre l'estructura dels diversos grups i aprofundir en dos factors importants, com eren la continuïtat familiar i el grau d'endogàmia dintre d'un mateix *status* social i, a vegades, corporatiu.

Una altra part de l'estudi és l'actitud religiosa davant la mort. Els mateixos testaments permeten d'enregistrar la diversitat de les invocacions —encara que bastant estereotipades— fetes pels testadors, l'elecció de la sepultura, les honres fúnebres, les misses, l'establiment de fundacions i els llegats assistencials i religiosos. L'autor desgrana cadascun d'aquests temes. Troba que les sepultures se situaven majoritàriament a la parròquia de la ciutat (Santa Maria), però algunes també a l'església del convent de Sant Josep, en tomba o "vas" propis. Assenyala igualment la preferència de la capella dels Dolors, respecte a altres capelles de la mateixa parroquial, i comenta el fet d'haver trobat pocs cossos d'amortallament amb un hàbit religiós. Molas descriu la manera de disposar les honres fúnebres i el cerimonial: cera, tocs de campanes, cants i, naturalment, els oficis de difunts i les misses.Ací posa en relleu les cotes excepcionals de tres i quatre mil misses que disposa algun testador de les capes més superiors i ofereix l'estadística de les encarregades per la resta de l'estrat social. També es refereix a les fundacions, aniversaris, etc., tot manifestant haver-ne trobat algunes amb una finalitat social: una causa pia per donzelles pobres (1708, Pou i Portella), una casa de correcció (1786, Caralt i Andreu), una farmàcia a l'hospital (1781, Coronada Tarau). Precisament, enregistra bastants llegats per a l'hospital, a part d'altres destinats a algun convent.

La darrera part està destinada a l'estudi de la riquesa, la mentalitat i la cultura, cosa que fa per mitjà dels inventaris. Així enregistra la importància local de l'economia agrícola, àdhuc en cases de ciutadans, cavallers i doctors. Les característiques de les mateixes cases: sales de recepció, estances, capelles, mobiliari, etc. deixen entreveure les formes de vida dels grups socials. Un *test* interessant és la troballa als inventaris d'objectes elaborats amb metalls preciosos i de joies, que permet d'assenyalar una veritable frontera social, perquè figuren només als nivells elevats. Quadres i imatges donen també la pauta de la importància sòcio-econòmica d'una família, i també hi contribueixen els conjunts pictòrics, retrats i encara l'existència d'algun rellotge —molt pocs— com a element de transformació cultural. Molas acaba versant sobre el món de l'escriptura, referint-se als escriptoris i biblioteques que apareixen esmentats als inventaris. Als primers, s'hi enregistren llibres de comptes, quaderns de rendes, llibres de negocis, registres del tràfic mercantil, etc. Quant a les segones, només n'apareixen d'importants a les cases d'eclesiàstics i a la d'algun noble o privilegiat. Tres autors sobresurten en l'àmbit religiós: Fr. Luis de Granada, Ribadeneyra i el P. Lozano, i en el literari, Gracián i Saavedra Fajardo; la *História de la conquista de Méjico*, de Solís, és un dels títols més citats. També fa observar que els comerciants posseïen un nombre inferior de llibres religiosos respecte als

cavallers, i que l'interès dels primers se centrava en els temes d'història, geografia, economia, dret. La conclusió de Molas és que, en general, les biblioteques de Mataró al segle XVIII apareixen com ancorades al segle anterior i escassament receptives a les novetats de la seva centúria.

La comunicació que ressenyem, malgrat la seva brevetat, té una gran densitat en trobar-se recolzada en els resultats d'una recerca laboriosa feta sobre 219 testaments i 112 inventaris, que cobreixen tota la divuitena centúria. Un aplec documental semblant resulta una font inexhaurible per a emprendre qualsevol estudi seriós. Molas, amb la seva rigorositat i exigència en el treball històric a què ens té acostumats, ha pogut demostrar, una vegada més, la importància de la documentació notarial per al coneixement del passat. Creiem que aquest objectiu el complí a bastament en el col·loqui compostel·là. Ara, però, desitjaríem que tot aquell material amassat, consultat i anotat no es quedés només en un esbós per a demostrar l'interès que té des del punt de vista metodològic, sinó que voldríem que el Dr. Molas el desgranés en un treball *in extenso*, en la seguretat que contribuiria —com altres vegades ha fet— al millor coneixement de la història mataronina del segle divuitè.

J. LL.

El Maresme disposa d'un estudi exhaustiu de les seves cases pairals i de les masies, en general.

Aquest important treball ha estat possible en poder-se ajuntar dues iniciatives: la de l'arquitecte Lluís Bonet i Garí i la del Centre Excursionista de Catalunya. L'entroncament ha estat perfecte, no ja per a la promoció i edició del propi llibre, sinó perquè es traspua en el contingut i les anàlisis a tot el llarg del treball.

Ni l'amplitud de l'enfocament del tema, ni l'exhaustiva enumeració d'elements arquitectònics, ni la seva acurada classificació, no poden eclipsar una munió de comentaris o de judicis de valor, de caràcter particular o general, fets més amb el cor i, fins i tot, amb llicència poètica, que no pas fruit d'una anàlisi científica rigorosa.

No dic pas això en sentit pejoratiu o contraposant la visió de l'arquitecte o de l'erudit amb la de l'excursionista enamorat d'una terra i d'uns homes. Dic, només, que no és corrent de trobar barrejats els dos llenguatges i que això pot constituir un element de sorpresa per al lector.

El llibre s'inicia amb una referència al marc geogràfic i històric que ha acollit el poblament de la nostra comarca. Són dades imprescindibles, fites que —en correspondència amb d'altres fets d'abast nacional— permeten situar l'evolució del Maresme.

Tot seguit es fa un recull de les ermites, amb particular descripció de les romàniques, dels molins i de les torres de guaita. Fins a 45 d'aquestes torres es descriuen en el llibre, comptant-hi les enderrocades —com la malaguanyada Torre Llauder, a Mataró— mig enrunades o senceres. Jo hi trobo a mancar la torre gòtica que serveix de base al campanar de Santa Maria de Mataró; potser la millor de totes les que es conserven i que per mor del seu "camuflatge" dins la Basílica, ha passat desapercebuda a l'hora del recompte.

L'estudi de la masia, s'inicia amb el de les seves característiques constructives i l'anàlisi dels seus elements: portes, finestres, reixes, miradors, teulades, ràfecs ... i característiques morfològiques i distributives. L'autor en diferencia sis grups principals.

Tot seguit —i aquest és el gruix de l'estudi— les masies són inventariades per municipis i per ti-

pologia, separadament. La classificació per municipis ve complementada amb un mapa de localització per a cadascuna d'elles i, per descomptat, amb la fotografia. La descripció és més o menys extensa, segons la importància de l'edifici o les dades que n'ha pogut obtenir l'autor.

En el capítol de "grups arquitectònics", els principals prototipus s'acompanyen de plànols generals (plantes, façanes i seccions) i, sovint, de plànols i dibuixos de detalls constructius i ornamentals. Es tracta d'una documentació gràfica de singular importància que es recull ara, després d'un treball de molts anys, que ha servit a en Lluís Bonet per a il.lustrar nombroses exposicions i xerrades sobre el tema.

Recolzant la importància dels principals exemplars, s'incorporen a la descripció referències històriques, arbres genealògics, documentació familiar en general, historial de les reformes realitzades, descripció dels béns mobles, objectes d'art, eines, elements decoratius, heràldica, arxius, elements d'art sagrat....

L'enumeració cal aturar-la perquè seria il.limitada, però sobretot, perquè restaria totalment insuficient a l'hora de representar la tasca realitzada.

No penso equivocar-me dient que aquesta documentació —i en particular, la planimètrica— esdevé una eina de consulta obligatòria, tant per a l'estudiós d'aquest tema a la nostra comarca, com per qui es proposi un treball anàleg en d'altres contrades.

Si aquest és un resum d'urgència del llibre, voldria afegir-hi unes impressions, totalment personals, que m'ha suggerit la seva lectura.

Per l'espai de molts segles, la masia, l'ermita i, fins i tot, la torre de guaita han esdevingut símbols fidels d'un tipus de societat. La caracteritzava l'economia rural (la permanència de la casa pairal, la figura de l'hereu, ...) l'estabilitat dels costums, la influència de la religió, la manca de mobilitat interurbana, etc.

La societat actual, caracteritzada per la diversitat de les opcions de treball, per la reculada de l'economia agrícola en favor de la industrial i dels serveis, la independència dels costums, la facilitat de moviment i d'informació, les noves formes de convivència, etc. ... ha disminuït enormement el valor de la casa, com a lloc de residència fixa i com símbol.

La durada que abans s'exigia en la construcció d'un habitatge, ha passat a ésser un valor secundari quan les persones canvien de lloc de residència i, per tant, d'habitatge, amb la mateixa facilitat que hom canvia d'auto o de professió.

L'arquitectura i l'urbanisme actual reflecteixen aquesta provisionalitat de la casa, com la masia i l'ermita han estat reflex fidel d'una altra societat molt distinta i no pas tan llunyana.

L'arquitectura és història construïda. No fa servir ni la lletra ni la paraula. Es serveix del llenguatge universal de la construcció.

Per això són tantes les coses que explica un llibre com aquest de Lluís Bonet, que em cal deixar de comentar, per recomanar-ne vivament la seva lectura.

Esteve Mach i Bosch.

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

BAR CANALETES

El Bar Canaletes l'any 1935 (?) Entre els clients asseguts, el més a la dreta, és en Manelet, el geperut del Cine Gayarre.
Fotografia Arxiu Família Graupera.

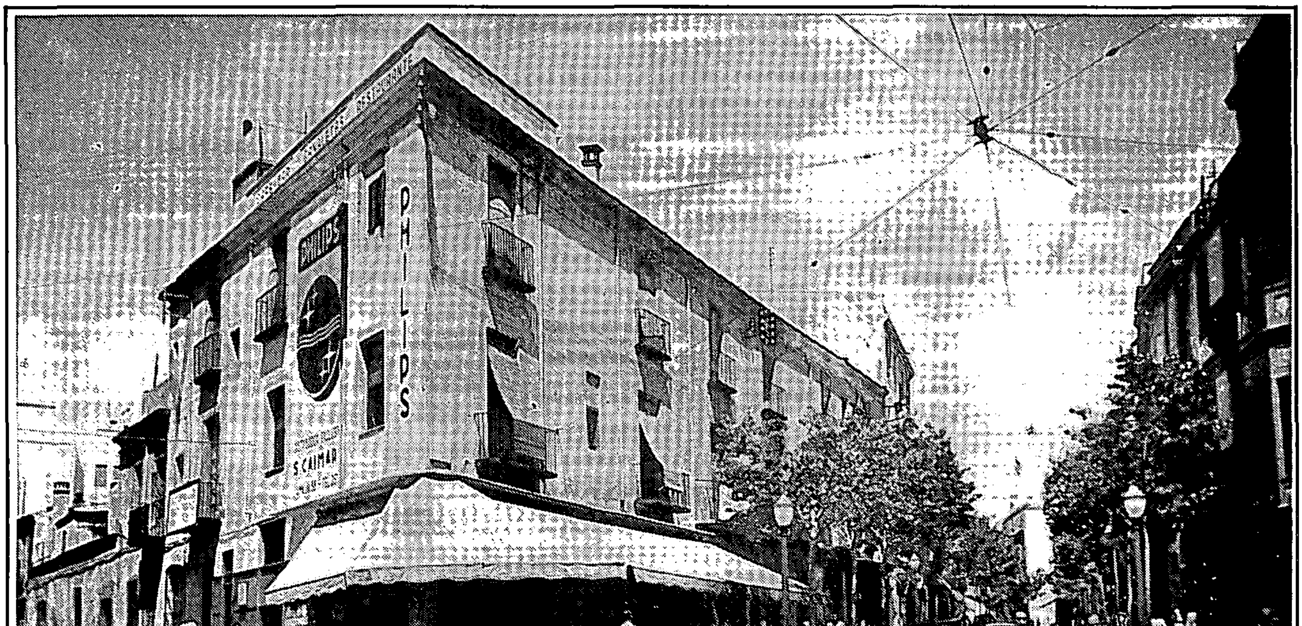

El Bar Canaletes l'any 1955 (?) Fotografia Arxiu Família Graupera.

La família Graupera i els cambrers del Bar Caneletes amb Exuperancio Fred Galiana, Campió de Catalunya de Boxa (12 novembre 1955) Fotografia Arxiu Família Graupera.

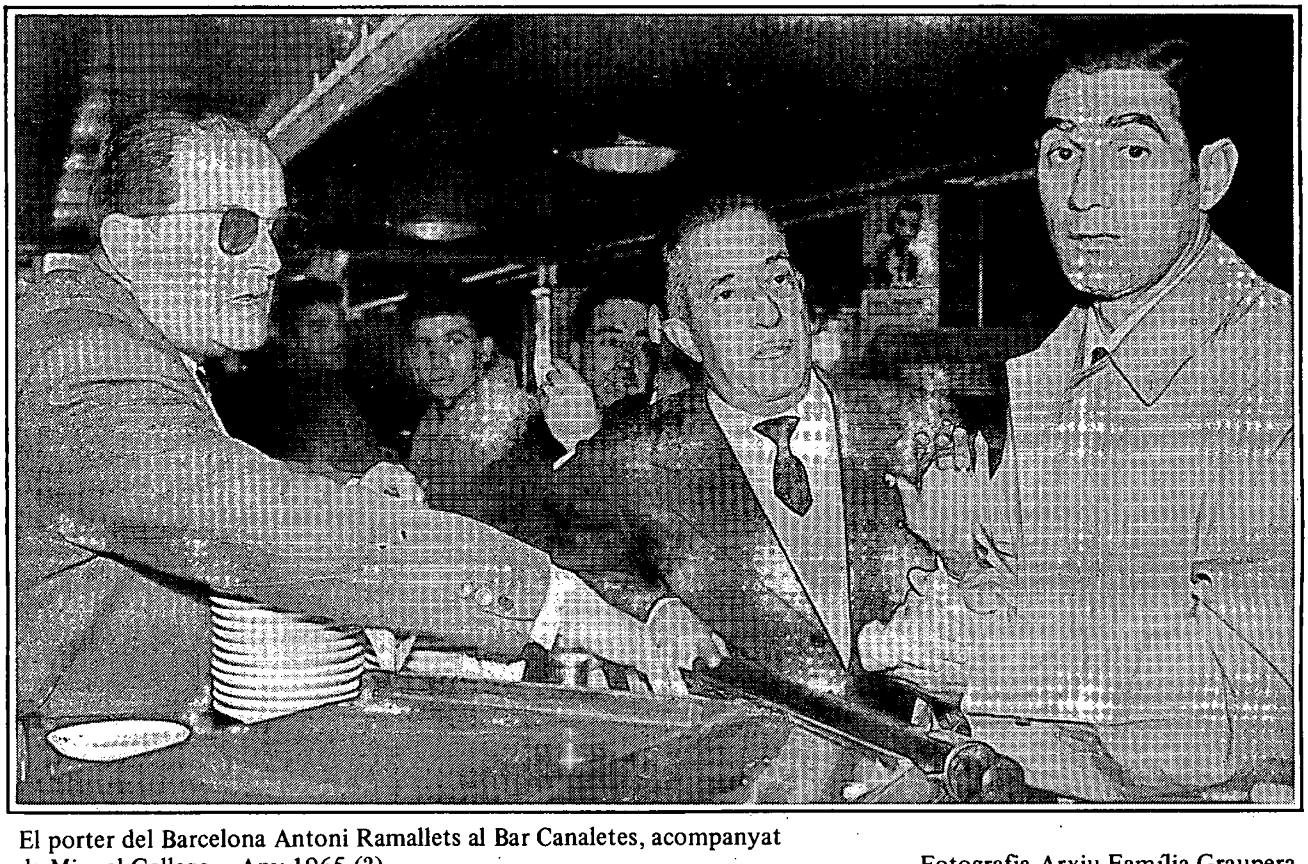

El porter del Barcelona Antoni Ramallets al Bar Canaletes, acompanyat de Miquel Gallego. Any 1965 (?) Fotografia Arxiu Família Graupera.

Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró

amb la col.laboració del
Servei d'Arxius del Departament de Cultura
de la Generalitat de Catalunya